

**T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gazetecilik Ana Bilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**PRAGMATİK MEDYA FELSEFESİ: YAZILI
BASINDA DİLİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI**

**Gülsün BOZKURT
2501111014**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Suat GEZGİN**

İstanbul 2014

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı :Gülsün BOZKURT

Numarası : 2501111014

Anabilim/Bilim Dalı : Gazetecilik

Tez Savunma Tarihi :02.06.2014

Danışman : Prof. Dr. Suat GEZGİN

Tez Savunma Saati : 10.00

Tez Başlığı :“Pragmatik Medya Felsefesi: Yazılı Basında Dilin Araçsallaştırılması ”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 35. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Suat GEZGİN		Kabul
2-Prof. Dr. Atilla GİRGİN		Kabul.
3-Prof. Dr. Aşlı Yapar GÖNENÇ		Kabulü

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Güven BÜYÜKBAYKAL		
2- Yrd. Doç. Dr. Özgüç GÜVEN		

ÖZ

PRAGMATİK MEDYA FELSEFESİ: YAZILI BASINDA DİLİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI

Gülsün BOZKURT

Yaşamın her alanında giderek daha etkili olmaya başlayan kitle iletişim araçlarının bu denli güçlü olmasının en önemli nedenlerinden biri dilin sınırsız gücüne sığınmalarıdır. Dil düşünceyi çağırıldığından felsefenin, iletişimin temel dayanak noktası olduğundan kitle iletişim araçlarının vazgeçilmez unsurudur. Dil adeta insanı düşünmeye, konuşmaya, anlamaya teşvik ederek var olma edimini anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bu nedenle herkes, her şey dilin dolaysız gücünden sonsuz bir fayda sağlamak istemektedir. Dilin kendiliğinden sahip olduğu bu güç; kültürle, tarihle ve yaşamın diğer alanlarıyla harmanlanarak daha keskin, daha etkin bir zenginlik halini almaktadır. Kullanım şekli ile iyiye de kötüye de hizmet edebilme potansiyelini bünyesinde bulunduran bu zenginlik, her disiplinin öncelikle üzerinde eğildiği bir konudur. Her platformda farklı bir yeri olan dilin anlam ve anlamlandırma süreci ile yakından ilişkili olması, kitle iletişim araçlarının dili kullanma amaçlarını da değiştirebilmektedir. Kitle iletişim araçlarının iktidar ve diğer güç odaklarının baskısı sonucu dili istedikleri amaçlar doğrultusunda kullanabilmeleri toplumsal düzlemde bir takım sorunlar yaratmaktadır. Temelde toplumu haberdar etme güvencesi doğrultusunda işlevselleşen bir yapının dili istediği doğrultuda araçsallaştırması en başta anlamsalın zedelenmesi problemini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada başlı başına güçlü bir anlamsala sahip olan dilin kitle iletişim araçları tarafından kendi belirledikleri amaçlar doğrultusunda kullanılması “Pragmatik Medya Felsefesi: Yazılı Basında Dilin Araçsallaştırılması” başlığı adı altında üç bölüm halinde incelenmiştir. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak dil, pragmatizm ve medya üzerine yazılmış kitap, dergi, makale ve birebir gazetelerden faydalanılmıştır.

Birinci bölümde dilin ne olduğu ve mahiyeti üzerinde durulurken dil ve felsefeyi birbirine bağlayan gerekçeler açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde pragmatizmin anlam ve doğruluk sorunsalını nasıl ele aldığı irdelenmiştir. Yine bu bölümde tüm kuramlara belli bir mesafede duran Walter Benjamin'in dilin araçsallaştırılması üzerine söylediklerine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise dil, iktidar ve medyanın bağımlı ilişkisine dikkat çekilerek haberin yeniden inşa sürecinde ideolojinin, söylemin ne denli etkili olabileceği vurgusu yapılmıştır. Üçüncü bölümde dilin istenildiği biçimde araçsallaştırılmasına karşılık tarafsız bir medya için kitlelerin kendi pragmatist tavırlarını oluşturabilmelerinin gerekliliğine dikkat çekilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil, Medya, Pragmatizm

ABSTRACT

PRAGMATIC MEDIA PHILOSOPHY: INSTRUMENTALISATION OF LANGUAGE IN WRITTEN PRESS

Gülsün BOZKURT

One of the main reasons behind the augmenting strength of the communication technologies is due to unlimited sheltering potential of the language. Since the language carries out the ideas, and also forms the basis for means of communication it obviously becomes indispensable feature of both philosophy and mass communication devices. Hence, in a pragmatic sense that is why the mankind has started to use the language in order to communicate with others. Via prompting individuals to think, speak and understand, the language could assist them to materialise existing knowledge. That is why everyone and also everything would like to benefit from this direct virtue of the language. This inherent ability of the language becomes more prosper via blending with culture, history and other aspects of daily life itself. Due to its way of use, the language could also become a tool of manipulation as well. In other words, practically speaking, it could both serve for the good also for the bad. Language has a special place in the eyes of different social and academic platforms and since it has closely related with the interpretation process its way of use could change by the mass communication devices. Since the mass communication devices could be manipulated according to the agendas of central governments or other power/political sources some social based problems would be created. When a structure, which is principally obliged to inform the public objectively, starts to use the language according to its needs and agenda, it forms the problem of creating compromised meanings.

This study is named “The Pragmatic Media Philosophy: Instrumentalisation of Language in Written Press” and it investigates how the mass communication devices use the language in order to make it serve for their own goals under three subsections. The data for this study has been collected via using written books,

magazines, articles, newspapers and also reports which were directly associated with the topics; language, pragmatism and media.

In the first section this study has focused on the questions such as what is language and its nature. Moreover on this section this study underlines the question of how does pragmatism approach to meaning and the truth. Finally, ideas of Walter Benjamin, who is fixed at a certain distance to all known theories, on the instrumentalisation of language are provided under this first section. In the second part, the study has highlighted the dependant relationship between the language, government and media; while it has provided the effectiveness of the ideology and the discourse during the reconstructing process of the news. The third part of this study has examined how could the masses form their own pragmatic attitude towards the creation of a more neutral media, corresponds to the instrumentalisation of the language.

Keywords: Language, Media, Pragmatism

ÖNSÖZ

İnsanın varlığı idrak ederek yaşayabilmesinin temeli dildir. Sanattan bilime, bilimden felsefeye çeşitli alanlardaki tüm insan başarıları dili kullanabilme yeteneği ile ilişkilendirilebilmektedir. Bir gösterge olmaktan çok daha derin anlamlar taşıyan dil ne yalnızca iletişimin aracı ne de düşüncenin taşıyıcısıdır. Dil aynı zamanda bir toplumun ahlaki ve siyasi olarak konumlanmasının nasıl olduğunu yansıtmaya biçimidir de. Kendisini önceden hazırlanmış bir dil sistemi içinde bulan bireyin toplumsalla gerçekçi bir bağ kurabilmesi dilin dolaysız gücünden kaynaklanmaktadır. Kitle iletişim araçları toplumsal düzlemde varoluş sebeplerinin verdiği gerekçelere dayanarak bu gücü belirli zamanlarda istedikleri amaçlar doğrultusunda kullanabilmektedirler. Bu tez boyunca kamunun haber alma özgürlüğünün güvencesi olduğu varsayımına dayanarak toplumda ayrıcalıklı bir yer edinen medyanın dili istediği doğrultuda araçsallaştırarak kitleleri yönlendirmesine karşılık oluşturulması gereken pragmatist okur tavrının gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Bu çalışma, haberi doğru bir şekilde algılayabilmek için dil üzerinden neler yapılabileceğini vurgulamak adına küçük bir katkı sağlamak amacıyla yazılmıştır.

Öncelikle hayatın hep yaşanılır bir yönü olduğunu görmemi sağlayan FELSEFE'ye, iyi hissettiren ARKADAŞLARIM'a, eğitimim süresince birikimlerini her fırsatta paylaşan emektar HOCALARIM'a, hep yanımda olan güzel AİLEM'e,

Dil odaklı bir konuda çalışmamı tavsiye eden Yrd. Doç. Dr. Özgüç GÜVEN'e,

Ve son olarak çalışmamın iyi kaynaklara dayanmasını sağlayan, sorunlarıma bıkmadan çözüm üretmeye çalışan, hep daha iyisini yapabileceğim konusunda cesaretlendiren değerli hocam Prof. Dr. Suat GEZGİN'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
1.DİL VE FELSEFE	6
1.1.Dilin Özü	6
1.1.1.Dile Yönelme.....	8
1.1.2.Dil, Tin ve Düşünce.....	11
1.1.3.Dil ve Felsefeyi Birbirine Bağlayan Gerçekler	16
1.1.4.Walter Benjamin'den Dilin Yaratılış Öyküsü	20
1.2.Pragmatik Felsefe	25
1.2.1.Pragmatizm Ne Değildir?	25
1.2.1.1.Charles Sanders Peirce ve Pragmatizm	28
1.2.1.2.William James'in Pragmatik Anlayışı.....	31
1.2.2.Pragmatizmde Anlam ve Doğruluk Sorunsalı.....	34
1.2.3.Pragmatizmde Özgürlük ve Etik	41
1.3.Pragmatizmin Eleştirisi.....	45
İKİNCİ BÖLÜM.....	50
2.DİL, İKTİDAR, MEDYA	50
2.1.Medyanın Kamuoyu İlişkisi ve Siyaset Bağımlılığı	50
2.2. Kavram Olarak "İdeoloji"	56
2.2.1.İdeolojik Yönüyle Medya.....	60
2.2.2.İdeolojik Yönüyle Dil	63
2.2.3.Dil, İdeoloji ve Medyanın Zorunlu Uyumu.....	65
2.3.Haber ve Söylem	68
2.3.1.Haberin Değerlendirilmesi	68
2.3.2.Söylem Üzerine	70
2.3.3.Haberin Söylem Boyutu ve Yeniden Üretilmesi	76
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	81
3.MEDYA METİNLERİNDE TARAFSIZLIK SORGULAMASI VE DİLİN	
ARAÇSALLAŞTIRILMASI.....	81
3.1.Medyanın Pragmatistliği	81
3.2.Basın Dili Üzerine	88
3.3.Yazılı Basında Dilin Araçsallaştırılması	92
3.3.1.Gazetelerin Gezi Parkı Olaylarında Kullandıkları Dil	95
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA	110

KISALTMALAR

A.e.	Aynı eser
A.g.	Aynı Gazete
A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.y.	Adı Geçen Yer
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
SS.	Sayfalar
UIBD	Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi
Yay.	Yayınları
YKY	Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Dil belki de insanın sosyal bir varlık olmasının en güzel kanıtıdır. Duygu, düşünce ve karşılıklı olarak paylaşılan ortak değerlerin, bireyden bireye toplumdan topluma aktarılabilmesinin dolaysız aracıdır. Dil olmaksızın insanın kurmaya çalıştığı her şey eksiktir. İnsanın tarihliliği, kültürlülüğü dilin taşıyıcı bir güç olmasından ileri gelmektedir. Bu nedenle bireyin varlık üzerindeki tüm anlamlandırmaları dilin ekseninde gerçekleşmektedir. Dilin bireye sunduğu olanaklar alanı bireyi ne yalnızca düşünceye çağırması ne de bireyin iletişim kurmasına tanıdığı imkânla sınırlandırılabilir.

Her dil bir düşünce sistemiyle birlikte bir dünya görüşü de ortaya koymaktadır. İnsanın dili kullanma biçimi yaşamı ve yaşamayı nasıl anlamlandırdığı, dünyayı nasıl algıladığı hakkında bilgi verirken olaylara bakış açısını da yansıtır. Dil sadece konuşma, okuma ve yazma yollarıyla uygulanan bir iletişim aracı olmanın çok ötesinde bir olgudur. Dil her toplumda insanların birbirleriyle ve etraflarında olup bitenlerle bağ kurabilmeleri için gerekli olan en yetkili araçtır. Bu nedenle de varlığını yitiren veyahut hali hazırda devam ettiren medeniyetlerin geçmişlerini, şimdilerini ve geleceklerini algılayıp anlamlandırmasını mümkün kılan yegâne unsurdur. Dil kavramca içerisinde barındırdığı tüm bu anlamlardan dolayı, felsefenin de odak noktası olmuştur. Ancak felsefenin dili anlamlandırması kolay olmamış, insanlık tarihiyle birlikte başlayan bu çaba güncelliğini her daim sürdürmüştür.

Felsefenin dili anlamlandırma sürecinin ilk dönemlerinde dil, genel olarak iletişim olgusunun bir parçası olarak kabul görmüş; dilin kişinin dış dünyadan edindiği bilgileri diğer bireylere ve hatta gelecek kuşaklara aktarmasının en etkin yolu olduğu görüşü benimsenmiştir. Daha sonraki dönemlerde özellikle de Romantizm akımının hüküm sürdüğü dönemlerde ortaya çıkan yeni düşünce ortamı, dilin araçsallık statüsüne karşı çıkmıştır. Bu dönemde dil yalnızca sözcükler yardımıyla ideleri düzenleyen bir araç olmanın ötesinde, duyguları da en net biçimde ifade edebilmeyi sağlayan bir araç olarak algılanmıştır. Başka bir deyişle bu dönemde dilin sözcükler yardımıyla sadece kişinin beynindeki düşünceleri dile

getirmekten ibaret olmadığı, aynı zamanda insanın ruhunda gelişen duyguları da anlamlandırmasının aracı olduğu fikri kabul görmeye başlamıştır.

Bugün dil her ne kadar felsefenin sorunlarından biri olarak tartışmaya açık bir şekilde çözümlenmeyi beklese de felsefenin dili anlamlandırma çabası aslında felsefi disiplinin ne kadar dile dayalı olduğunu; akla ve düşünceye dayalı tüm kuramları anlamlandırma çabası içerisinde olan felsefenin de dayanak noktasının dil olduğunu göstermektedir. Bu bilgi üzerinden ilerlenecek olursa felsefenin aslında ideler için bir dil çözümlemesi olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum, dilin son derece hassas bir yapıya sahip olan felsefe disiplininin geniş kitlelerce ortak bir anlam altında anlaşılıyor olabilmesi için de bahsi edilen çözümlerinin açık bir biçimde ifade edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Felsefe ancak bu sayede dilden beslenirken diğer yandan sorduğu sorular yardımıyla dilin olumlu anlamda devinimini sağlayabilir. Felsefe ve dil arasındaki bu bağ her iki olgunun hem birbirlerinden beslenmesini hem de gelişmesini sağlar. Çünkü dil sadece bir düşünürün fikirlerini anlamlı kılmak için kullandığı bir araç değil aynı zamanda bu fikirlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan bir taşıyıcı görevi de üstlenmektedir.

Günlük hayatımızda dil ve dilin anlamlandırma amacıyla kullanımı en çok medya, yani kitle iletişim araçlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Medya olgusunun ideal olarak birincil prensibi kitlelere tarafsız bir şekilde haber ulaştırabilmektir. Bu ideal aynı zamanda medya ve kitle iletişim unsurlarını kamuoyu önünde meşru kılmaktadır, eğer ki medya varoluşunun temel gerekçesi olan bu meşruluğu sürdürmek istiyorsa tarafsızlığını korumak mecburiyetindedir. Bahsi edilen bu idealin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan en önemli unsur habere ulaşmak isteyen kitleleri aracısız bir dille haberdar etmektir. Her ne kadar zihnimizde ve idealimizde medyanın bu sorumluluğu anlamlı gelse de pratikte bu idealin tam manasıyla uygulanabilmesi mümkün değildir. Çünkü haberin iletilmesi sürecinin birinci basamağı durumunda olan haberci, herhangi bir görüşün, ya da düşüncenin birebir savunucusu olmasa da iletmek istediği haber metninin mümkün olduğunca inandırıcı olmasını arzu etmektedir. Bu nedenden ötürü haber alma ve haberi iletme sürecinin iddiacı bir dil üzerinden kurgulanması kaçınılmazdır. Başka bir deyişle, var

olan gerçekiğın yeniden üretilmesi sürecinin baş aktörü olan gazeteciler, asıl gayeleri olmasa da, mevcut olan bir haberin kendi içlerindeki gerçeği iletteğini duyumsatma isteği nedeniyle, dili farklı biçimlerde kullanmak durumunda kalmaktadırlar. Bu nedenle tek başına güçlü bir anlamsala sahip olan dil, insan düşüncesinin gelişiminin temeli olan felsefenin ilgisini ekteği gibi bireylere ve onların sosyal yapılarına doğrudan etkisi olan iktidar ve diğer toplumsal g odakları tarafından da sahiplenilmektedir.

Günümüzde özellikle demokratikleşme sürecini tam olarak tamamlamayan ülkelerde medya ve iktidar ilişkisi bir güçler çatışmasından çok iki tarafın da birbirine bağımlı olarak sürdüğü bir yapıya dönüşmüştür. Her iki yapı birbirlerini denetlemekten çok karşılıklı olarak besleyerek toplum üzerindeki etki alanlarını genişletmeye çalışmaktadır. Bu tarz bir oluşum medyanın devlet-iktidar erki altında toplanıp tekelleşmesine neden olurken demokrasi olgusunun da kamu genelinde sağlıklı bir şekilde gelişip evrimleşmesini engellemektedir. Karşılıklı ve bağımlı bir ilişki her iki yapının da gerçekte varoluş ilkelerine ters düşmekle beraber özellikle kamunun toplumsal olayları kavrayıp anlamlandırması için gerekli olan haber alma özgürlüğünü doğrudan kısıtlamaktadır.

Kitle iletişim araçları siyasi glerin etkisi altında kaldığı durumda, iktidarın elinde tuttuğu idari güçleri toplum yararına kullanıp kullanmadığını denetlemekten aciz kalır. Dolayısıyla medya haberi aktarmada vasıfsızlaşacağı gibi kendisine düşen en önemli sivil toplum sorumluluklarından biri olan demokratikleşme sürecine katkı sağlamak için siyasal glerin denetleyiciliği görevinden de dolaylı olarak feragat etmiş olur. Ancak medya ile siyasal erk arasındaki ilişkinin bu şekilde gelişmesini düzenleyen belli başlı etmenler mevcuttur. Bunların başında toplum içerisinde yaşanan ekonomik ve ideolojik hareketlilikler gelmektedir. Demokratikleşme evresini tam olarak tamamlayamamış toplumlarda, mevcut sosyal düzen baz alındığında bahsi geçen bu hareketliliklerin medya ve siyasetin ileri gelenleri arasında karşılıklılık prensibi doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Dolayısıyla böyle bir işleyiş içerisinde medyanın kullandığı dilin önemi belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Gazetecinin haberi halka aktarıırken haberin yeniden inşa sürecinde, ulaştırılacak haberi meşrulaştırma çabası içerisinde dili kullanış tarzları ile

adil, eşitlikçi, doğru ve başkalarınınca desteklenmeye değer bir üslup yaratabilmesi yine dilin kendinden olan imkânlarına sığınmasıyla mümkün olabilecektir.

Haber özünde farklı bir nedeni ya da sonuçlandırmayı barındırıyor olsa da kullanılan pragmatik dil yüzünden kitle iletişim araçlarının ortağı konumunda bulunan siyasal güç kaynaklarına hizmet edebilmektedir. Oysa bireylerin yaşadıkları toplumların ve demokrasinin gelişimine katkıda bulunabilmeleri yaşanan her türlü olay hakkında kendi kanaatlerini oluşturabilmelerine bağlıdır. Bu sadece bireylere yüklenmiş bir görev değil, aynı zamanda düşüncenin geliştirilebilmesi ve özgürce paylaşılabilmesi prensibi altında toplumun parçası olan tüm bireylerin önemli sosyal haklarından biridir de. Ancak haberin belirli grupların tekeli altında manipüle edildiği toplumlarda bireyin yalnızca haberdar olma özgürlüğünün değil, düşünme yoluyla rasyonel fikirler üretmesinin de önüne geçilmektedir. Çünkü bu gibi durumların söz konusu olduğu toplumlarda toplum içi ilişkilerin nasıl yapılandırılacağı devlet tarafından medya vasıtasıyla düzenlenmektedir.

Medyanın idealdeki görevini yerine getirmemesi, haberlerin halka ulaştırılması sırasında dili istediği doğrultuda kullanması ve doğal olarak toplumdaki gelişmeleri yanlış sunması ya da tam anlamıyla doğru olmayan bir üslupla sunması beraberinde pek çok soru ve sorunu getirmektedir. Medyanın yapısındaki bu eksikliklerden dolayı ortaya çıkan en önemli soru “Medyanın tarafsızlığını ve bağımsızlığını kimin, nasıl denetleyeceğidir?” Bu noktada kitlelerin medyaya karşı kendi pragmatist tavırlarını geliştirip neyi, niçin, neden okuduğunun ayırdına varması gerekmektedir. Çünkü gelinen noktada sorun medyanın yalnızca denetlenebilir olup olmadığı değil, denetlenen medyanın kitleleri istediği biçimde yönlendirme gücüne sahip olmasıdır. Yani medyanın pragmatist tavrına karşı kitleler de kendi pragmatist tavırlarını geliştirerek bu denetimsiz gücün etkisini en az hissedilebilecek bir düzeye getirmeye çalışmalıdırlar.

Bu çalışma dilin kendiliğinden sahip olduğu anlamsalın medya tarafından istenildiğinde nasıl zedelenebildiğine dikkat çekme amacını taşımaktadır. Çalışmanın genelinde dilin ne olduğu, hem anlamsal hem de pragmatik yönden toplum üzerindeki etkisine, iktidar ve medya gibi çeşitli güç odaklarının dille olan ilişkisine,

dilin ne Şekil ve hangi amaçla pragmatikleŐtirildiĐine deĐinilmiŐtir. Özellikle yazılı basında haberlerin tarafsızlığı sorunu toplumun genelinde ses getiren “ Gezi Parkı Olayları” üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye’nin ve Dünya’nın gündemini uzun süre meŐgul eden; etkileri sonrasında da yankılanan bir olay sırasında yazılı basında kullanılan dil, yapılan haberler, atılan maŐetler üzerinden gidilerek; başta dil olmak üzere pek çok Şeyi kendi amacı doğrultusunda araçsallaştıran medyaya karşı toplumun kendi okur tavrını oluşturacak bilincin yaratılmasının zorunluluğu üzerinde durulmuŐtur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİL VE FELSEFE

Bu bölümde düşünce ve iletişimin temel dayanağı olan dilin insanın hakikat arayışındaki öncü rolü üzerinde durularak dil, felsefe ve anlamlandırma ilişkisi irdelenecektir.

1.1. Dilin Özü

İnsanı diğer canlılardan ayırt eden en belirgin özelliği soyutlama yeteneğidir. Bu yetenek insanın düşünmesinin üzerinde yürüdüğü yoldur. Bu yol, varlığın anlamına ve insanın varlığı anlamasının tarihine yöneliktir. Başka bir deyişle, varlığı anlama çabasına yönelik sorunlar dilin özünü kavramaya yönelik sorularla örtüşmektedir. Çünkü insanı varlık üzerine düşünmeye dil çağırır. Varlığın tek başına anlamı ve insanın varlığa dair tüm anlamlandırmaları dilin özünde saklıdır. Dil üzerine yeterli bir düşünce olmaksızın felsefenin, epistemenin, hakikatin gerçek mahiyetini kavramak mümkün değildir. Felsefe yapmak da esasında varlığın bize seslenmesine karşılık oluşturulan bir tür konuşmadır.¹

Dil insanla insan, insanla diğer var olanlar arasında bağ kurabilen, insanı diğer var olanlardan farklı kılan yegâne araçtır. Dil olmaksızın insanın kurmaya çalıştığı her şey eksiktir. Dil aynı zamanda insanın, toplumun, kültürün de anahtarıdır. İnsanın iç dünyası, kültürün doğası, toplumsal bilincin anlaşılabilmesi de dile bağlıdır.²

Leibniz dilin nitelikleri üzerinde dururken dilin insan zihninin en iyi aynası olduğunu ifade ederek, kelimelerin anlamlarının ve aklın işleyişinin nasıl olduğunu

---

¹ Martin Heidegger, **Nedir Bu Felsefe?**, Çev. Ali İrgat, İstanbul, Afa Yay., 1995, s. 47.

² Takiyettin Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1983, s. 250.

bilebilmenin işareti olarak dili göstermektedir.³ Çünkü dil, zihni, zihindeki düşünceyi aktarır ve bunu yaparken ne kadar berrak ise zihindeki düşünce de o derece berrak olarak dile gelir. Çünkü düşünce ile dil birbirinden ayrı ele alınamayan bir bütünlük oluşturmaktadır. İyi düşünmek, iyi dile getirmektir. Düşünme denilince genellikle gerekçe öne sürme, öncülünden sonuca yürüme, tek tek tasarımları belli bir düzen içinde birbiriyle birleştirme, çıkarımlama, kanıtlama, karşılaştırma, belgeleme, tanıtlama ve benzeri şeyler anlaşılmaktadır. Bu işleyişlerin anlamlı olabilmesi doğru düşüncenin dile gelmesiyle olanaklıdır.⁴

Dil insanın dünyaya fırlatılmışlığını ve onun dünyada karşılaştığı var olanlarla bağına açık kılar. Dil ve varlık arasındaki sıkı ve derin ilişki dili varlığın meskeni⁵ haline getirmiştir. İnsanın varlığa nüfuz etmesi ve var olanlar arasındaki ilişkiyi belirlemesi de yalnızca dilin aracılığıyla gerçekleşmektedir. Çünkü dil, varolan şeyleri adlandırarak onların neliklerinin bilinmesini sağlayarak kendisi ile diğer varlık alanları arasındaki ilişkiyi kurmaktadır.

Her dil varlığa bakabilmeyi mümkün kılan olanaklar alanıdır. Olanaklar alanından varlık alanına geçebilen ve varlık alanıyla ilişki kurabilen diller gelişmeye başlar. Bu ilişkiyi kurabilmek de dili doğru kullanmakla alakalıdır. Dilin doğru kullanılması o dille bakılması, görülmesi, düşünülmesiyle ilgilidir. İnsanın konuştuğu dilin düşünce biçimini benimsemesi düşünme eylemini tutarlı ve başarılı kılan ana etmendir. Bireyler tarafından oluşturulmasına rağmen bireyüstü olan dil, bireyden öncedir.⁶ Bu açıdan bakıldığında dil bizden önce başarılmış olan düşünme alanının bize sunulmasıdır.

Düşünme biçimi sunan her dil beraberinde bir dünya görüşü de dile getirmektedir. Çünkü dilin sanat eseri gibi birbirini tamamlayan üç farklı yönü bulunmaktadır. Sesler dilin fiziki yönü, seslerin algılanmaları ruhsal yönü, ruhsal yöne bağlı olarak zaman ve mekânı aşan yön anlam yönünü meydana getirmektedir. Dilin dünya görüşü, onun anlam yönünde ortaya çıkmaktadır. Bir bireyin kullanırken

---

³ Atakan Altınörs, **İdealar ve Dil Bağlamında Locke ile Leibniz**, Ankara, Elif Yayınevi, 2010, s. 21.

⁴ Nermi Uygur, **Kültür Kuramı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984, s. 15.

⁵ Mengüşoğlu, **a.g.e.**, s. 244.

⁶ **A.e.**, s. 246.

seçtiği kelimeler, o bireyin ruh halini, dünyaya bakışını, yaşanan olayları algılamasını da ortaya koymaktadır.⁷

Özne ile nesneyi canlı bir şekilde kaynaştırma olanağı sunan dil, öznenin ruh durumunu ortaya koymasıyla birlikte var olmaktadır. Herhangi bir dil yorumu aynı zamanda o dilin dünya görüşü olduğuna göre; dünya o dille kurulmuş, o dile göre düzenlenmiş, o dili konuşanların diline bürünmüş bir biçim almaya başladığından ne kadar farklı dil varsa o kadar farklı dünya görüşü ortaya konulmaktadır. Her dilin dünyayı bu kendi tarzında ele alması dilin dünyayı kavramasıyla ilişkilendirilmektedir.⁸

Tarihsel-tinsel gerçeklik alanı için bir töz olarak düşünülebilecek olan dili, yalnızca kelimelerden kurulu bir organizma, insanlar arası bir uzlaşım aracı olarak gören teoriler tek başına açıklamakta yetersiz kalmaktadır.⁹ Dil üzerine söylenmiş her söz, bütün bu düşünceler ontik açıdan bir var olan olarak görülen dilin herhangi bir teoriyle sınırlandırılmayacağını ve algılanmasında birden çok disipline gerek duyulduğunu kanıtlamaktadır.

1.1.1. Dile Yönelme

Felsefi varoluş dilde yaşamının öz bilinciyle hakiki insan varoluşuna giden yolla aynıdır. İnsan üzerine düşünülen her nokta dile çıkar. Bu yüzden dil, üzerinde özel bir eğilimi ve dikkati gerektirmektedir. Bu talebin ortaya çıkması ve uygun bir karşılık bulması 20. yüzyılda felsefede bir paradigma değişikliği meydana getirerek “Ne bilebilirim?” sorusu yerine “Ne anlayabilirim?”¹⁰ sorusunu mümkün kılmaktadır. Dile yönelik bu ilgi esasında modern bir ilgidir. Anlamla kuşatılmış modern insanın kendisine ilişkin ifade edilmemiş bir anlamı aramasını yansıtmaktadır. Dil zamanla içinde yaşadığımız dünyayı kavramamızda çevresel bir araç olmaktan çıkıp, dünyada var olmamızın özsel boyutu noktasına varmıştır.

---

⁷ A.e., s. 68.

⁸ Nermi Uygur, **Dilin Gücü**, İstanbul, YKY, 1997, s. 86.

⁹ Mengüşoğlu, **a.g.e.**, s. 253.

¹⁰ Taylan Altuğ, **Dile Gelen Felsefe**, İstanbul, YKY, 2008, s. 15.

Dil üzerine akıl yürütmenin önemsiz ve marjinal görüldüğü Antikite’de dil sözcüğünün bugünkü manada bir karşılığı yoktu. Dil çok anlamlı “logos” sözcüğünün içinde barınmaktaydı. Grekler için temel felsefi problem; varlık ve düşünce, physis ve logos arasındaki özsel birlik ve ayırmadan kaynaklanmaktaydı. Logos varolanların birlikteliğini düzenleyen, anlamlı kılan ilkeyi belirtmekteydi. Tüm mantıksal kategorilerin kuruluşu içerisinde, logos varlığın birliğini işaret etmekteydi. Bu doğrultuda logos Grekler için bir çeşit düşünce, söylem anlamına gelmekteydi. Bu söylem ve düşüncenin dışsal örtüsünü sözcükler oluşturmaktaydı. Platon sözcükler yoluyla hakikatin özüne ulaşamayacağını düşünmekteydi.¹¹ Çünkü düşünme yalnızca kendisine dayanmalı ve kendisini hakiki nesnelere yani idealerin alanına açmalıydı. Hakikate giden yola dışsal ve müphem olan sözcükler aracılığıyla ulaşılması imkânsızdı. Sözcükler de şeylerin duyusal görünüşleri gibi, diyalektikçilerin arkasında bırakması gereken şeylerdendi. Sözcüklere atfedilen bu görece önemsizlik Ortaçağ düşüncesinde de devam etmiştir. Bu düşüncede Platon’un ideaları yerini tamamen Tanrı’nın düşüncelerine bırakmıştır. Ortaçağda dünya göstergelerden oluşan anlamlı bir metinden daha fazlası değildir.

17. yüzyıl bilimsel devrimiyle birlikte logosun içine hapsedilen dile dair bilinç oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde sözcükler düşünce birimlerinin araçları olarak dış dünyanın bilgisinin algılanmasını sağladığından önemlidir ve bu önem tarihsel süreçte dile dair çeşitli yaklaşımlarla durmadan irdelenerek devam etmiştir.¹²

18. yüzyıl romantizm akımıyla birlikte ise gelişen yeni düşünce ortamı dile olan ilginin boyutlarında köklü değişiklikler yaratıp, dilin ifade biçimini ön plana çıkartarak, dile atfedilen araçsallık statüsüne bir karşı çıkış geliştirmiştir. Bu düşünceyle birlikte sözcüklerin yalnızca ideleri düzenleyen ve denetim altında tutan saydam bir göstergeler kümesi olmadığı; şeyler hakkında konuşurken duygularımıza ifade vermenin de dayanağı olduğu düşüncesi benimsenmeye başlanmıştır. İfade aracının ayrılmaz parçası olan ifade edilen şey ifadede görünüşe çıktığı şekliyle vardır. Kendisinden başka geriye götürebileceği mevcut bir öncesi olmadığından dil

---

¹¹ A.e.

¹² A.e., s. 16.

kurucudur.¹³ Bu açıdan değerlendirildiğinde sözcükler idelerden sonra idelere uygun oluşturulmuş değildir. İdelerin ve sözcüklerin bir arada oluşu, zihnin ve tinin yaratıcı ediminin parçası olan tek bir süreçtir.

Öznelci ruhu içinde barındıran görüşlerle romantik estetik devrim, aklın dil üzerindeki denetleyici gücüne karşı çıkararak her daim öznenin sahip olduğu bir güç olarak ifadenin önemine vurgu yapmaktadır. Dilsel varoluşun içerisinde sahip olduğu ifade gücü ile özne, gizli kalmış gerçekliklerin görünüşe çıkabileceği ortamlar yaratarak; salt düşüncenin değil, aynı zamanda insani duygunun kuruluşunu da sağlamaktadır.¹⁴

20. yüzyıla gelindiğinde özelleşmiş bilimler karşısında yeniden konumlamak durumunda kalan felsefenin kendini soru konusu haline getirmesi dil ile yüz yüze gelmesine neden olmuştur. Felsefenin dilin düşünce için önemini fark etmesi; dili felsefenin problemlerinden biri olarak ele almaktan ziyade kendisinin dilsel olduğunu kavramasına olanak tanımıştır. Bu kavrayış felsefe sorularının dilin mantığını yanlış anlamaktan kaynaklandığı, felsefenin esasında önermelerin anlamlarını açıklayan bir dil çözümlemesi olduğu fikrini ortaya çıkarmıştır. İnsanın aynı anda düşünmesini ve konuşmasını sağlayan tek örgütlü yapı olan dilin logos içerisindeki dil düşünce birleşiminden sıyrılıp odak noktası haline alması kaçınılmaz olmuştur.¹⁵ Böylece felsefi akıl kavramı bir anlamda felsefi söylem şekline dönüşmüştür.

Felsefi anlamanın özünde meydana gelen dil odaklı anlayış hakikatin doğasının değişmesinin de belirtisi olarak algılanmıştır. Artık hakikatin özü gerçekliğe uygun düşünce olarak doğrulukta değil, bu uygun düşmeyi mümkün kılan şey olarak anlamda aranmaya başlanmıştır. Hiçbir şeyin gizli kalmadan açık kılınması yasasına dayanan hakikat esasında dilin anlam verme gücünden başka bir şey belirtmemektedir. Modern insanın çok yönlü anlam ilgisi, fenomenleri bir araya toplama güçlüğü sözcüklerin, sembollerin anlamlarının anlaşılmasını daha derinlikli

---

¹³ A.e.

¹⁴ A.e. s. 17.

¹⁵ A.e. s. 18.

ve güç anlaşılır bir noktaya sürüklerken, anlamla çevrilmiş insanın paradoksal olarak anlam ararken kendisini anlamın tüketilmesi olgusu ile karşı karşıya bırakmaktadır.¹⁶

Anlamlandırma sürecinde bitmeyen bir arayışın aracı olan dil kendi dünyasını temsil ederek, kendi temeli ve dayanağı olarak tarihi varoluş içerisinde bilincin mevcudiyetini gerçekleştirmeye devam etmektedir.

1.1.2. Dil, Tin ve Düşünce

Dil anlayışı doğrultusunda birbirinden ayrı düşen rasyonalistler ve empiristler dili bilgi bakımından inceleme noktasında birleşmektedirler. Her iki yaklaşım da dili bilim için bir araç olarak görmektedir. Dili bir düşünce formu olarak kabul eden rasyonalistlere göre; bütün bilgilerin temelinde bilginin tek bir formu, insan aklı bulunduğu gibi, bütün dillerde de bir genel akıl formuna ihtiyaç duyulmaktadır. Dillerdeki söz biçimlerinin çeşitliliği altında gizlenen bu form bir şekilde ortaya çıkartılmalıdır. Diğer yandan dili mantık bağlantısı içerisinde çıkartıp deneysel amaçlar bakımından araştıran empiristler ise dili metafizik boyutlar açısından değil, psikolojik durumlar içinde değerlendirmektedirler.¹⁷

Mantık ve metafiziğin yerini alan psikolojik görüşlerle birlikte dili bütün bir düşünce formu olarak incelemenin yanında, bireyselliğe, ayrı ayrı dillerin tinsel özelliklerine ilgi duyan yeni görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Psikolojik görüş evrensel dil sorununa yönelen mantıksal görüş karşıtı bir yol tercih ederek gramer düşüncesinin bir kuruntu olduğunu ileri sürmektedir.¹⁸ Genel gramer yerine her dil kendi özelliği içinde kavranmaya çalışılmalıdır. En yetkin gramer formu da çeşitli dillerin farklı özelliklerini inceleyip; eksikliklerini veya üstünlüklerini belirleyerek elde edilebilmektedir.

---

¹⁶ Taylor Charles, **Human Agency And Language**, Cambridge, Cambridge University Press, 1985, s. 248.

¹⁷ Bedia Akarsu, **Dil-Kültür Bağlantısı**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1998, s. 65.

¹⁸ Ernst Cassier, **Dil/ Sembolik Formlar Felsefesi 1**, Çev. Milay Köktürk, İstanbul, Hece Yay., 2005, s. 53.

Dil 18. yüzyılda ilk kez Herder tarafından duyu ve düşünce formu olarak incelenip, bilgi sorunu olmaktan bağımsız bir şekilde ele alınarak tek yanlı bakış açısından kurtarılmıştır. Dili hem tinsel bir eylem hem de organik bir ses olarak düşünen Herder, dili organik bir form olarak değerlendiren romantik görüşe yaklaşmaktadır. Romantik felsefenin çeşitli alanlarda ele aldığı organizma kavramı birçok konuda var olan açıklıkları kapattığı gibi; dil incelemelerinde de bilinçli olanla bilinçsiz olan arasında, öznellik nesnellik arasında, bireysellik genellik arasında arabulucu olarak ortaya çıkmaktadır. Organik yaşamın açıklanması için yararlanılan bireysel form kavramı, Herder tarafından bütün tinsel varlık alanlarına, doğadan tarihe, tarihten sanata, sanat şekillerine ve biçemlerine aktarılmıştır.¹⁹

Felsefesinin merkezinde Herder etkileri taşıyan Humboldt'un dilin doğasını açıklama girişimi dil ile tinin özdeşliği düşüncesi üzerine temellenmektedir.²⁰ Bir yandan tinin bir ürünü diğer yandan tinsel varoluşu şekillendiren bir karşı etki olarak dil, insanlığın tinsel evrimi içerisinde derin bir şekilde kök salarak her aşamasında bu evrime eşlik etmektedir. Kendisi tarafından meydana getirilmiş ürüne eşlik eden tinsel güç, onu kendi bireyselliğine göre şekillendirmektedir. Başlangıçta ayırt edilemeyecek şekilde birbirinin içine geçmiş bu birliktelik, bireysel olanın fark edilmesiyle ayırt edilmeye başlanmıştır. Bireysel olan ancak gerçek olaylarda, somut olan görüşlerde görülebilmektedir. Bu bakımdan diller amaçları ve araçlarıyla özgül bir işlev olarak ele alınıp, değerlendirilmelidir.

Dilin olmuş bitmiş bir üründen ziyade bir etkinlik olduğunu dile getiren Humboldt, dili tarihi arka planı içerisinde yaşanmışlıklar çerçevesinde ele alıp en değerli şeylerin bütün insanlarda aynı olan şeyden meydana geldiği varsayımına dayanan evrenselci görüşe karşılık bir adım geliştirerek insan topluluklarının, halkların düşünme, duyumsama, kendini ifade etme farklılıklarının doğal ve zorunlu olduğunu ileri sürmektedir. Dilin bir etkinlik olduğunu ileri sürmekle dilde bulunan sürekli yaratıcılığa vurgu yaparak dilin tek başına ne yalnız bir mekanizma, ne de bir organizma olmayıp son derece özgün bir insan etkinliği olduğunu belirtmiştir. Öte

---

¹⁹ Gürsel Aytaç, **Klasik Alman Dil Felsefesi Metinleri Herder, Fichte ve Humboldt**, Ankara, Phoenix Yay., 2011, s. 43.

²⁰ Akarsu, **a.g.e.**, s. 67.

yandan bu yaratıcı etkinliğin dilin başlangıç evresi dışında yarattığı şey tarafından etkilendiğini ve oluşumu içerisinde dilin gerçek doğasının, ancak energia ile ergon arasındaki etkileşim sonucu kavranabileceğini iddia etmiştir. Tümellere yönelik bir tavır değişikliğinin işareti olan bu adım, yaratıcı öznellik olarak bireyselliğe yapılan en önemli vurgulardan biridir.²¹

Her dil önceki kuşaklardan bizce bilinmeyen bir tarih öncesi malzemeyi devraldığı için, düşüncenin ifadesini meydana getiren zihinsel etkinlik daima daha önce verilen bir şey üzerine yöneldiği için dilin yaptığı saf bir yaratımdan ziyade, daha çok bir yeniden şekillendirme etkinliği²² olarak yorumlanabilmektedir.

Humboldt dilin doğasının ulusun tinsel gücünün şekillenmesi ile bağıntılı olduğu noktalarda bulgulanabileceğini söylemektedir.²³ Tinin ve zihnin bireyselliğinin göz önünde bulundurulması ulusun hakiki özü ve tek bir dilin iç bağlantısıyla ilişkilendirilmektedir. Dil ve tinin iç içe oluşu ulusun tüm yapıp etmelerinde bir birlik kazanmasını sağlayarak, duygu ve düşüncelerin tüm kurumlarda kendini ortaya koyuş biçimini şekillendirmektedir. Bir nevi iç ses mahiyeti anlamına gelen dil, ulusun tinsel gücünün şekillenmesindeki temel eyleyici konumuyla ulusal tin içine kök salarak gelen tepkinin özelliğine göre gelişme veya değişme gösterebilmektedir.

Ulusların tinsel özelliklerinin çeşitliliği dilin çeşitliliğine de olanak tanıyarak ulusların dil yaratmalarında izledikleri birbirinden farklı yolları, ayrılıkları ortaya koyarak dillerin düşüncenin gelişmesi üzerindeki etkisini anlamlı kılmaktadır.²⁴ Dil yapılarının ayrılıkları bize dilleri birden farklı şekilde inceleme gerekliliğini sunmaktadır. Bir araç olarak belli ereklere doğru ilerleyen bir devinim biçimi olarak dil, bir yandan ulusların şekillenmesi olarak diğer yandan ulusal bireysel bir yaşayışın yankısı olarak ele alınabilmektedir.

---

²¹ Altuğ, a.g.e., s. 59.

²² Wilhelm Von Humboldt: On Language, (Çevrimiçi), http://assets.cambridge.org/97805216/67722/frontmatter/9780521667722_frontmatter.pdf, 6 Ocak 2014.

²³ Altuğ, a.g.e., s. 60.

²⁴ Aytaç, a.g.e., s. 48.

Ulusların tinsel özelliklerinden meydana gelen bir yapı olarak dil, gelişimini de uluslarla birlikte belli bir yasaya göre yavaş yavaş sürdürebilmektedir. İnsan ruhunun sürekli çalışmasının belli ve sürekli etkisi altında olan dilin gerçek yapısı, ulusların duyma ve düşünme biçimlerinin etkisindedir. Ulusların özellikleriyle belli özellikler edinen diller, bu özelliklerle uluslar üzerinde dönüştürücü etkilerde bulunabilirler.²⁵ Dilin ulusal ve ulusalcılık kavramları üzerindeki belirleyici gücü de bu etkiden kaynaklanmaktadır. İnsan doğasının insanda gelişmesi dilin gelişmesine bağlı olduğu için ulus ve ulus kökenli kavramlarda belli bir biçimde dili oluşturan bir insan kitlesinin kavramı olarak adlandırılmıştır.

Ulusların tinsel gücü ve dilin ilişkisinin başka bir formülü dil ve düşünmenin birlikteliğine yansımaktadır. Dilden bağımsız düşünceleri meydana getirmekten ibaret olmayan dil, düşünmenin bizzat biçimlendirici organıdır. Dil olmadan düşünmenin olması mümkün görülmemektedir. Bu anlayış dili aklın bir yaratımı olarak gören “Aydınlanma Düşüncesi”nin dil anlayışına karşılık dilin bizzat düşünmenin, bilmenin yapısı içine kök salmış bir etmen, bir bakıma aklın kurucu bileşeni olduğu fikrine dayanmaktadır.²⁶

Dil ve düşünce arasındaki ilişki tarihsel süreçte zaman zaman zayıflayıp zaman zaman derinleşerek ilerlese de her dönemde ünlü bir düşünürün ya da büyük bir dilcinin bu bağı yeniden yorumladığı dil ve düşünce tarihi araştırmalarından anlaşılmaktadır. Mezopotamya, Mısır, Hint ve Eski Yunan uygarlıkları dönemlerinde olduğu gibi daha sonraki dönemlerde İslam Dünyası’nda onun ardından 17. yüzyıldan itibaren de Avrupa’da bu konuda geniş çaplı araştırmalar yapılmıştır.²⁷ Tüm bu araştırmalar dili içinde barındıran güce verilen ismin tarihsel dönemin barındırdığı düşünce atmosferi içinde başka başka adlandırmalarının olmasıyla birlikte, temelde dile atfedilen yaratıcı gücün hiç değişmediğinin ayırdına varmamıza olanak tanımaktadır.

---

²⁵ Akarsu, **a.g.e.**, s. 56.

²⁶ Robert L. Miller, **Linguistic Relativity Principle and Humboldtian Ethnolinguistics**, Mouton de Gruyter, 1968, s. 14.

²⁷ Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, s. 17.

Dilin logosun içinden sıyrılıp tek başına bir varlık olarak değerlendirilmesi aklın aracılığıyla değil; dilin, gerçekliği bizzat yaratabilme gücünden kaynaklanmaktadır. Çoğu zaman akılla özdeş kabul edilen dil, mantıkça bir ayırım yapıldığında en dolaysız deneyim biçimimizin akılsal değil, dilsel kaynaklı olmasının etkisiyle akıldan önce gelmektedir. Bir başka deyişle akıl, dil tarafından verimli kılındıkça bağımsız bilgileri işleme yeteneğine kavuşmaktadır.

Tüm düşünme yeterliliğimizin dayanak noktası olan dil, çoğu düşünür tarafından düşünceden ayrı bir süreç olarak değerlendirilmemektedir. Bir iç konuşma olarak da tanımlanabilecek olan dil olmadan düşüncenin ortaya konması imkânsızdır. Düşünce dilin yapısıyla biçim almaktadır. Dil de ulamlar dizgesi içinde aracılık işlevini ortaya koymaktadır.²⁸

Her düşünce varlığı dille ortaya koymaktadır. Dilden önce var olan tüm düşünceler buğuludur, belirsizdir. Bu belirsizliğin açıklığa kavuşması insanın düşünmesi, kavramlarını belirlemesi ve onları bir paradigmayı oluşturacak şekilde düzenlemesiyle başlamaktadır.²⁹ Dil ile düşüncenin karşılıklı etkileşiminin birbirlerini geliştirebilmesi, düşüncenin aydınlık dilin anlaşılır olmasına bağlıdır. Anlaşılır olan düşüncelerden türeyebilen dil, türeyen yeni düşüncelerle gelişebilmektedir. Sözcükler keyfi bir yaratmanın sonucunda değil, insanların günlük hayatta karşılaştıkları olay, olgu ve eşyayla olan ilişkilerinden meydana gelmektedir. Dil de düşünce de gerçeklikten koparılmadan varlık göstermektedir.

Düşüncenin maddi yapısı olan dil sözcüklerle var olmaktadır. Dilsiz her düşünce aslında yokluğu işaret etmektedir. İnsan kendi kendine düşündüğü zaman bile ancak sözcükler, özdeyişler, kavramlar ve diğer ifade biçimleriyle, kısacası, dille düşünebilmektedir. Buda dil ile düşünce arasındaki bozulamaz birliğin en önemli gerekçesini oluşturmaktadır. Bilincin ve düşüncenin araçsız gerçekliği olan dil sayesinde insanlar, bilgi ve deneyimlerini koruyarak nesillere aktarabilmektedir. Bu demektir ki dil yalnızca düşüncenin aracı değil, aynı zamanda insanın toplumun tarih süreci içindeki gelişiminin mutlak dayanağıdır.

---

²⁸ Emile Benveniste, **Genel Dilbilim Sorunları**, Çev. Erdim Öztokat, İstanbul, YKY, 1995, ss. 30-33.

²⁹ Necati Öner, **Felsefe Yolunda Düşünceler**, Ankara, Akçağ Yay., 1999, s. 291.

İnsan kültürünün bütün diğer biçimleri gibi diller de bireyselliğin izlerini taşımaktadır. Ulusal zihniyetin bir yansıması ve en yüksek ifadesi olan dil, özgül bir zihniyetle özdeş olmakla dünyayı özgül bir biçimde yansıtmaktadır. Herhangi bir insan topluluğunun dili, o topluluğun kendisiyle düşündüğü ve konuştuğu dildir. Dil o topluluğun deneyimlerini, sosyal hayatını ve realitesini de oluşturmaktadır. Daha net bir ifadeyle; her dilin kendine özgü bir evren tasavvuru mevcuttur.³⁰ Bir ulus için dil adeta sevinçlerinin, üzüntülerinin, tüm yaşanmışlıklarının yansımasıdır.

1.1.3. Dil ve Felsefeyi Birbirine Bağlayan Gerekçeler

Eski Yunan'da somut şeyler etrafında yoğunlaşan soruların soyutlaştırılması için bizzat kendisi bir soyutlaştırma olan dile gereksinim duyulmuştur. Bu gereksinim daha çok o zamanın düşünürlerinin doğayı açıklama girişimlerini sağlamaktan ileri gelmekteydi. Bu da dilin bugünkü mahiyetini kavramaktan uzak bir noktaya düşse de dilin doğa/evren, toplum, insan ve adaletle ilgili felsefi ve bilimsel her alanda kendine yer edindiği gerçeğini değiştirmemektedir.³¹

Düşünce tarihinin başlangıcından günümüze kadar dil üzerine eğilme, dilin gücüne sığınma, önemli önemsiz her konuda kendini hissettirmiştir. Örneğin felsefe tarihinin ilk rasyonalist filozofu ve Elea Okulu'nun kurucusu ve baş temsilcisi Parmenides'in (İ.Ö. 529-540) ilk yapıtını şiirsel bir dille kaleme alması tesadüfi olarak görülmemektedir.³² Aynı okula mensup ve Demokrat Parti'nin başkanı olarak ülkesinin siyasal hayatında önemli bir rolü üstlenmiş bulunan Empedokles (İ.Ö. 490-430) de günümüze kadar gelen iki yapıtını şiirsel bir dille yazmayı tercih etmiştir.³³ Modern atom teorisinin yaratıcısı sayılan Demokritos (İ.Ö. 460-371) da teorisini açıklama sadedinde dilin imkânlarını kullanarak, cümle, kelime, harf örgüsünü misal göstererek nesnelere ve atomların birleşmesini³⁴ daha anlaşılır kılmaya çalışmıştır. Dilin yapısını kullanarak açıklamaya çalıştığı teorisi öncelikle onun dille ilgilendiğini

³⁰ Akarsu, a.g.e., s. 56.

³¹ Ernst Von Aster, **İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi**, Çev. Vural Okur, İstanbul, İm Yayın Tasarım, 1999, ss. 66-67.

³² A.e., s. 55.

³³ A.e., s. 62.

³⁴ A.e., s. 80.

kanıtlamaktadır. Dili önceleyen bu felsefi süreç zaman zaman sekteye uğrasa da özellikle Aydınlanma Dönemi'nin dili araçsallaştıran yapısına karşılık geliştirilen yaklaşımlar dil üzerindeki felsefi ilgiyi canlı tutmayı başarabilmiştir.

Dilsel dönüş kavramı olarak adlandırılan dile yönelik yeni anlayış, birçok bağımsız felsefi akım, düşünce ve filozofu birleştiren bir tavrı ya da anlayışı, felsefi düşünüşün güçlü olduğu kadar sürekli de olan en genel ya da kolektif hareketi oluşturmaktadır. Bu bağlamda hermeneutikten gündelik dil felsefesine, yapısalcılıktan postmodernizme pek çok akım dile başvurmuş, birçok düşünür dili temel alarak hakikat arayışında felsefenin ulaşabileceği en yüksek noktaya ulaşmıştır.³⁵

Dilin felsefe için ne anlama geldiği, ne kadar işe yaradığı, ne amaçla kullanıldığı her dönem, her düşünüre göre farklılık gösterse de, felsefenin problem olarak sorguladığı her konunun çözümünde dile ihtiyaç duyulmaktadır. O kadar ki felsefenin bütün problemlerinin dilin ayrıntılarına gösterilecek özen ve dikkatle çözülebileceği savunulmaktadır.³⁶ Bu düşünceler özünde felsefenin geleneksel problemlerinin gerçeklikte bir temele dayanmayan, dilsel karşıtlık ve karışıklıklardan kaynaklı sözde problemler olduğu düşüncesini ortaya koymaktadır. Çözümü olmayan metafizik problemlerin kavramsallaştırılma olanağından uzak olması gerekçesiyle esasında problem olmadığı gerçeği dille açıklanabilecek türden felsefi sorunlardır.

Hobbes'un ifade ettiği gibi dil ilk kökü itibariyle bireylerin önce kendileri için seçtikleri bir not sistemine göre yayılmaktadır. Bireyler bu işaretler vasıtasıyla hazırladıkları temsiller üzerinden işlemler ve çözümler yapabilmektedir. Anlaşma ya da şiddet yoluyla notların topluluğa mal olması, kelimelerin her bireyin düşüncesinde farklı anlamlarının mevcudiyetini yok etmemektedir. Kavram ile düşünce ilişkisini Locke "Kelimeler, konuşan kişinin fikirlerinin işaretleridir ve kimse bunları, zihninde bizzat sahip olduğu fikirlerden başka bir şeye dolaysız işaret olarak uygulayamaz."³⁷ sözleriyle tanımlamaktadır. Bu şekilde dili tüm diğer

³⁵ Ahmet Cevizci, **Paradigma Felsefi Terimler Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yay., 2003, s. 105.

³⁶ Öner, **a.g.e.**, s. 275.

³⁷ Michel Foucault, **Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s. 79.

işaretlerden ayıran ve onun temsili içinde belirleyici bir rol oynamasını sağlayan nokta, zorunlu olarak temsili art arda bir düzene göre çözümleyebilmesidir. Bu demektir ki dilin düşünceyi bütünlüğü içinde temsil edebilmesi için, doğrusal ve yeterli zamana gereksinimi vardır. İlk bakışta temsile yabancı olan bu durum basit bir işlem den ibaretmiş gibi algılanan düşüncenin ifade edilebilmesi için ardışık bir işlemin zorunlu olması durumuyla açıklanabilmektedir. Dilin düşünceyi hem temsilden hem de işaretlerden farklılaştıran özelliği tam da bu noktadan kaynaklanmaktadır. Daha net bir ifadeyle dil katı bir anlam içerisinde düşüncenin çözümlenmesidir.

Mutlak anlamda herhangi bir dilin dünyasında yaşamak zorunda olan insan ne sadece nesnel dünyada ne de alışılmış düzenin sosyal faaliyetleriyle bezenmiş bir dünyada yaşamaktadır. Aslında insanlar toplumlaşma için zorunlu olan bir ifade aracı halini almış dilin inayeti altında yaşamaktadırlar. Diğer yandan kişinin dili kullanmadan gerçekliğe esaslı bir şekilde yaklaşması, iletişim ve düşüncenin tesadüfi problemlerini çözebilmesi de mümkün gözükmemektedir. Çünkü gerçek dünya büyük ölçüde kitlelerin dil alışkanlıklarının üzerine bilinçdışı bir biçimde kurulmaktadır. Toplulukların dil alışkanlıkları belli yorum tercihlerini önceden hazırlamaktadır. Çoğunlukla nasıl görüyor, duyuyor ve tecrübe ediliyorsa o şekilde görülüp duyulup tecrübe edilmektedir.³⁸

Dil ile felsefeyi birbirine bağlayan gerekçeler birden çok olmakla birlikte en temel açıdan ele alındığında dil filozof için olmazsa olmaz bir araç durumundadır. Daha çok söze dayalı bir alan olan felsefe de dilin yarattığı çok anlamlılık ve belirsizlikler karşısında gösterdiği duyarlılık ile dilin olumlu anlamda devinimini sağlamaktadır. Bu ilişki bağlamında mistik bir sezginin savunuculuğunu yapan Plotinos ve Bergson gibi bazı filozoflar, dilin hakikatin ifade edilmesi açısından elverişsiz ve yetersiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu düşünürlere göre hakikate ulaşmak, mutlak gerçekliğe doğrudan yani aracısız bir yolla ulaşmakla eş değerdir. Dilin ise bize yalnızca görünüşleri, az ya da çok çarpıtılmış perspektifleri verdiği için bu yetiden uzak olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşılık gündelik dil ve konuşmaların

---

³⁸ John C. Condon, **Kelimelerin Büyülü Dünyası**, Çev. Murat Çiftkaya, İstanbul, İnsan Yay., 1998, ss. 73-74.

felsefi amaçlar için son derece uygun olup esas yanlışın gündelik dilden uzaklaşmak ya da tamamen kopmaktan kaynaklandığını düşünen filozoflar da mevcuttur. Bu düşünürler dilsel çözümleme imkânının gündelik dil ve konuşmalar etrafında gerçekleşebildiğini dile getirmişlerdir.³⁹

Dille ilgili bazı hoşnutsuzluklarına rağmen filozoflar genel anlamda dilden uzaklaşmak yerine dile yeni kavramlar, terimler ekleyerek dilin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bazı filozoflar ise esas güçlüğü normal dilin belirsizliğinden, çok anlamlılığın her zaman bir bağlama bağlı ve göreliliğinden ve açık olmayışından dolayı felsefi amaçlar için uygun olmaması gerçeğinde yattığını ileri sürmektedirler. Yine bu filozoflar dilin bahsedilen kusurlarından ve eksikliklerinden arındırılarak felsefi amaca hizmet edebilecek noktaya taşınması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu noktada dilin gelişmesi için yabancı kelimelerden arındırılması, ihtiyaç duyulduğunda kendi köklerinden kelimeler türetilmesi, ana kaynaklarına dönmesi gibi anlamları taşıyan dil devrimi, dil reformu kavramları farklı yönleriyle ele alınarak siyasi ya da ideolojik anlamda bir müdahaleye eşdeğer bir girişim olarak değerlendirilebilmektedir.⁴⁰ Bu anlamıyla dil devrimi kavramı olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirildiğinde toplum mühendisliği kapsamında görülerek üzerinde tartışma yaratılabilmektedir.

Felsefe ile dil arasındaki bu ilişki, hem felsefenin hem de dilin sınırlarını genişletirken her iki alana da yeni sorun ve sorumluluklar yükleyerek bireylerin toplumlaşma sürecinde karşılaştıkları problemler üzerine eğilmelerini sağlayan bütünlüklü bir alan oluşturmaktadır. Bu birleşik yapı odağında gerçeklik ve doğruluk kavramlarını iletme misyonunu taşıyan her yapının üzerinde eğilmesi gereken öncelikli alan olma önceliğini hiç yitirmeden daha da önem kazanarak sürdürmektedir.

---

³⁹ Abdülbaki Güçlü v.d., **Felsefe Sözlüğü**, Ankara, Bilim ve Sanat Yay., 2008, s. 389.

⁴⁰ Cevizci, **a.g.e.**, s. 105.

1.1.4. Walter Benjamin'den Dilin Yararlı Öyküsü

Dilin neyin üzerine kurulu bir yapı olduğu, işlevinin ne olduğu, hakikat denen şey ile arasındaki kurgunun nasıl olduğu sorularının açıklanma çabası süreklilik taşımaktadır. Aynı çaba “Dil bir araç mıdır? sorusuna cevap ararken dilin varsa ilettiği şeyi de açıklama amacını bünyesinde taşımaktadır. Daha önce de değinildiği gibi bu yaklaşım dil üzerine çeşitli kuramların oluşturulması sonuçlarını meydana getirirken bu kuramlar zaman zaman birbirini etkileyip zaman zaman da birbirinin etkilerini azaltarak aynı sorunların farklı bakış açılarıyla yeniden sorgulanmasını gerekli kılmıştır.⁴¹ Bu noktada tüm akımlara karşı mesafeli duruşuyla tanınan Walter Benjamin'in dile dair düşünceleri kanıksananları yeniden sorgulatabilecek cinsten varsayımlar öne sürmektedir.

Benjamin'e göre her tinsel içerik aktarımı dildir, sözcükler aracılığıyla aktarım ise insan dilinin ya da bu dilin temelinde yatan şeylerin ya da dilin üzerine kurulmuş şeylerin yalnızca özel bir durumudur. Dilin varoluşu yalnızca insanın tinsel dışavurumunun tüm alanlarını kapsamamakta, aynı zamanda tam anlamıyla her şeyi kapsamaktadır. Her şeyin özünde tinsel içeriği iletmek olduğundan, doğada canlı-cansız dilden bir şekilde pay almamış hiçbir şey bulunmamaktadır.⁴² Bu düşünce dil ve tinin özdeş olduğu düşüncesine karşılık kendisini dilde ileten tinsel özün dilden ayırt edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü Benjamin, bir şeyin tinsel özünün onun dilinden ibaret olduğu görüşünün bir hipotez olarak alındığında bile dil kuramının bir çıkmaza sürüklediğini ve kuramın bu çıkmazdan kurtulabilmesi için dilsel öz ile bu özün içinde kendini ileten tinsel özü birbirinden ayırması gerektiğini vurgulamıştır. Benjamin bu ayrımı yaparken bir anlamda dili tinin özdeşliğinden ayırarak felsefe ve dilbilim alanını genişletmektedir. İkinin özdeşliğinin kabul edildiği varsayımlar felsefeyi de dili de tamamen mistik boyutlara taşımaktadır ki bu boyutlara varan düşünceler üzerine söylenebilecek sözler bir noktaya kadar sürdürülebilmektedir. Aynı doğrultuda Benjamin'in dilin neyi ilettiği sorusuna, kendisine karşılık düşen tinsel özü cevabını vermesi esasında tinsel özde iletilebilir

⁴¹ Theodor W. Adorno, **Walter Benjamin Üzerine**, Çev. Dilman Muradoğlu, İstanbul, YKY, 2004, s. 89.

⁴² Walter Benjamin, “On Language As Such And On The Language Of Man”, (Çevrimiçi), <http://www.clas.ufl.edu/users/burt/chaucer/swake/LanguageofMan.pdf>, 15 Ocak 2014.

olanın onun dilsel özünden daha fazla bir şey olmadığını açıklamaktadır. Bunun en açık ifadesi dilin kendisidir. O halde “Dil neyi iletir?” sorusu her dil kendini iletir şeklinde cevaplanabilmektedir. Sözcüğün en arı anlamında dil iletimin ortamıdır.

Benjamin’in iletişiminden kastı bildik dilbilim kuramlarından farklıdır. Benjamin, dilin bir iletişim aracı olduğu gerçeğini inkâr etmeden belli bir mesafeden yaklaştığı mistik anlayış çerçevesinde dili türümden yararlanarak açıklamaya çalışmıştır. Zaten temelde dil kuramının problemi tinsel iletimin dolaysızlığı olan dolayımından kaynaklanmaktadır. Bu dolaysızlık büyü olarak adlandırıldığında dilin en kökensel sorunu büyü olmasıdır. Dilin büyü kavramı aynı zamanda dilin sonsuzluğuna da işaret etmektedir. Bu dolaysızlığının sonucundan kaynaklanmaktadır.⁴³ Çünkü dil aracılığıyla iletilen hiçbir şey olmadığı için dilde kendini iletenin dışarıdan sınırlandırılması ya da ölçülmesi mümkün değildir ve bu yüzden de her dil; eşsiz, biricik olan sonsuzluğu içinde taşımaktadır.

Benjamin, burjuva dil yaklaşımı diye ele aldığı; Saussure’un etkilerini taşıyan dil bilim çevrelerini sözcükleri uzlaşım yoluyla kabul gördükleri göstergelere indirgeme durumundan dolayı eleştirmektedir. Bu yaklaşımlar, sözcük ile işaret ettiği nesne arasında zorunlu olmayan, nedensiz bir ilişki bulunduğunu varsayarak bu bağı toplumsallık ilişkisi üzerinden açıklamaktadırlar. Benjamin’e göre burjuva dilbilim görüşü insanların birbirlerine sözcükler yoluyla olgular ilettiği görüşünü temel almaktadır. Benjamin’in karşı çıktığı, sözcüklerin olguları taşıyan ve olguları bir diğerine ileten araçlar oldukları yönündeki bu yaklaşım, dili dünyanın dışında bir yere ya da dünyanın içinde ama kendisinin dışında bir yere yerleştirmektedir.⁴⁴

“Şeylerin dilsel özü dilleridir.” önermesi insana uygulandığında “İnsanın dilsel özü dilidir.” anlamı ortaya çıkmaktadır.⁴⁵ Bu insan kendi tinsel özünü dilinde iletir demektir. Dil nesnelere anlatmak için bir araç değildir. Dilin ilettiği kendi içindedir, tinsel özünde saklıdır. İnsanın da nesnenin de tinsel özü dildir. Buradaki en önemli ayırım sadece insanın dile gelen bir varlık olması ve dile geldiği anda var olan

---

⁴³ A.m.

⁴⁴ Mehmet Rifat, XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları, 1. Cilt, İstanbul, YKY, 2005, ss. 25-28.

⁴⁵ A.e.

her şeyi de dile getirebilmesidir. İnsan bunu adlandırma yetisi sayesinde gerçekleştirmektedir. Yani insan tinsel özünü tüm diğer şeyleri adlandırarak iletebilmektedir. Benjamin'e göre insanın kendi dilinden başka adlandırıcı bir dil tanımaması, onu adlandırıcı dille kendi başına dili özdeş kabul etme yanılığısına sürüklerken, dil kuramını da en derin kavrayışlardan yoksun bırakmaktadır.

Tinsel özün dilsel öze eşitlenmesi dil kuramı açısından son derece güçlü bir metafizik etki alanı yaratırken bu eşitleme tekrar tekrar ve kendiliğinden denilebilecek bir şekilde kendisini dil felsefesinin merkezine yerleştirmiş olan ve bu felsefenin dil felsefesiyle en sıkı bağını ortaya kayan vahiy kavramına yönelmektedir. Benjamin'e göre Bir'e işaret ettiği için ad dilin en mahrem özüdür.⁴⁶ Doğadaki her şey insan tarafından adlandırılmayı beklerken insan da kendi tinsel varoluşunu aktarabilmek için bu adlandırmayı yapmaya muhtaç konumdadır. Bu noktada adlandırma işlemi ile mistik Tanrı'nın birliğine ve kelamına işaret edilmektedir.

İkinci yaratılış öyküsünde insanın ortaya çıkışının kelam aracılığıyla gerçekleşmediği, kelamdan yaratılmamış olan insanın dil yetisiyle donatılarak doğadan üstün kılındığı aktarılmıştır.⁴⁷ Bu durumda dil hem yaratan hem de yetkinleştiren bir konumdadır. Esasında Tanrı insanı kelamdan yaratmayarak onu dile tabiliğinden ayırmak, yaratışın ortamı olarak hizmet etmiş olan dili de serbest bırakmak istemiştir. Yaratıcılığın tarihsel edimselliğinden sıyrılması bilgi halini almıştır. Tanrı "şeyleri" adlarıyla bilinebilir kılarken insan onları kendi bilgisine göre adlandırmıştır. Bu nedenle "İnsanın dinsel özü dildir." önermesi insanın tinsel özü yaratılışın gerçekleştiği dildir şeklinde açıklanmalıdır. Benjamin, insanın adlandırmalar sayesinde iletişim kurabilmesinin altında yatan esas nedeni, insanın taklit etme ya da temsil etme kapasitesi yani öykünme yeteneğiyle ilişkilendirmiştir. Doğanın yarattığı benzerliklere öykünme yeteneğini kullanan insan tarafından yeniden adlandırılabilir.

---

⁴⁶ Oğuz Demiralp, **Tanrı Bakışlı Çocuk**, İstanbul, YKY, 1999, ss. 14-15.

⁴⁷ Benjamin, **a.g.m.**

Burjuva dil kuramının dili işaretlerden ibaret olarak algılaması, mistik dil kuramına göre de şeylerin özünün tam anlamıyla sözler olduğu düşüncesi Benjamin'e göre doğru değildir. Çünkü kendinde şeyin sözü yoktur. Ama şeyin bu bilgisi kendiliğinden yaratış değildir; yaratış gibi mutlak anlamda sınırsız ve sonsuz biçimde dilden çıkmaz; aksine insanın şeye verdiği ad, o şeyin kendisini insana nasıl ilettiğiyle ilgilidir. Bir anlamda Tanrı'nın kelamı adda yaratıcı olmakla kalmamış dilin alıcısı olarak da şeylerin kendi diline gebe kalmıştır.⁴⁸

Benjamin adlandırma, öykünmecilik kavramlarının yanı sıra şeylerin dilini insan diline, insan dillerini birbirine dönüştüren çeviri kavramının önemine de değinerek çeviri edimini, göstergelerin birbirleri yerine ikame etmesi olarak değil, belirli bir düşünce formunun başka bir düşünce formuna ya da belli bir tinsel varoluşun başka bir tinsel varoluşa dönüşmesi olarak tanımlamıştır. Dil kuramının en derin katmanına dayandırılması zorunlu olan çeviri kavramı, hiçbir şekilde bazen yapıldığı gibi bilahare ele alınmayacak kadar uzun erimli ve güçlü bir işlemdir. Amacı diller arasındaki en mahrem ilişkiyi anlatmak olan çeviri Tanrı kelamı hariç her yüksek dilin tüm diğer dillerin çevirisi olarak görülebileceği anlayışına dayanmaktadır.⁴⁹ İnsanın nesnelere adlandırarak onları insan dilinin bir parçası haline getirmesi ve dilleri kesintisiz bir dizi dönüşüm aracılığıyla başka dillere çevirmesi Tanrı'nın sözüne doğru bir yükselmeye işaret olarak değerlendirilebilmektedir.

Benjamin'e göre şeylerin dilini insan diline çevirmek sadece dilsiz olanı sese kavuşturmak değil, adsız olanı da adlandırmaktır. Çünkü ilk günah ile doğa dilsiz kalmıştır. İlk günah insan sözünün doğum anıdır; bu sözde ad artık kusursuz olmaktan çıkar; artık söz kendisi dışında bir şey iletmelidir. Şeylerin bilgisi adda bulunurken, iyiyi ve kötüyü bilen söz ile dışsal bir şeyi ileten söz arasında bir özdeşlik mevcuttur. Kierkegaard iyi ve kötünün bilgisini derin anlamıyla laf olarak tanımlarken lafazanın yücelmesi ya da arınmasının yargıya bağlı olduğunu dile getirmiştir.⁵⁰ Bu kopuşla birlikte insan hem adlandırmakta hem de ilk insanları cennetten kovduran yargılarla iyi ile kötünün bilgisini aktarmaktadır. İlk günahla

---

⁴⁸ **A.m.**

⁴⁹ Demiralp, **a.g.e.**, ss. 14-15.

⁵⁰ Benjamin, **a.g.m.**

birlikte ebedi saflığı bozulan ad yerini yargılayan sözün, hükmün daha da katı olanına bırakmaktadır.

Diğer anlamları bir kenara bırakıldığında ilk günah dilin özsel bileşimi açısından üç farklı anlam içermektedir: İlk olarak insan adın saf dilinden ayrılarak dili bir araç haline getirirken, dili yalnızca bir işaretten ibaret bırakmakta; bu da dillerin çeşitlenmesine neden olmaktadır. İkinci anlam, ilk günahla birlikte bozulan adın dolaysızlığına karşılık artık kendi başına saadet içinde varolmayan yeni bir dolaysızlık, yani yargının büyümlü gücü ortaya çıkmıştır. Üçüncü anlam denemesi ise dilin tinin bir yetisi olan soyutlamanın kökeninin de ilk günahla aranması gerektiğidir.⁵¹ Çünkü iyi ve kötü adlandırılmaz adsızlar oldukları için insanın bu sorunun açtığı uçurumun dibinde bıraktığı ad dilin dışında yer almaktadır. Oysa ad yalnızca varolan dilin somut unsurlarının kök saldıdığı temeli sağlayabilmektedir. Soyutlamanın iletilebilir dolaysızlığı dilin soyut unsurlarının köklerini yargılayan söz, hüküm içinde bırakmaktadır. Soyutlamanın iletimindeki bu dolaysızlık, insanın ilk günah ile birlikte somutun iletimindeki dolaysızlığı, yani adı terk etmesi ve tüm iletimin dolaylılığın, bir araç olarak da sözün boş lafın uçurumuna düşmesiyle hükme dönüşmektedir. Yaratılıştan sonra dünyada neyin iyi neyin kötü olduğu sorusu ise yalnızca boş bir laftan ibaret kalmaktadır.⁵²

Dili bir araç durumuna getirerek dillerin çokluğunun temelini atan ilk günahdan dilsel karmaşaya uzanan tek bir adım kalmıştır. Saflığını bir kere kaybedince ad, insanın zaten sarsılmış olan dil-tinin ortak temelinden yoksun kalması için şeylere sırt dönerek şeylerin dillerinin insana ulaşmasını sağlayan izlemeden tümüyle vazgeçmesi yeterli olacaktır. Birbirine karışan şeyler işaretlerin de karışmasını sağlayarak dilin lafın kölesi olması ortamını hazırlayacaktır. Benjamin, doğanın dilini her nöbetçinin diğerine kendi dilinde ilettiği bir parolaya benzetmektedir. Ama parolanın anlamı, her nöbetçinin dilinin kendisine göre değişmesidir.⁵³

---

⁵¹ **A.m.**

⁵² Walter Benjamin, **Tek Yön**, Çev. Tefik Duran, İstanbul, YKY, 1999, s. 46.

⁵³ Benjamin, **a.g.m.**

Dil her durumda yalnızca iletilebilir olanın iletilmesiyle sınırlı değil, aynı zamanda iletilemeyen de simgesi durumundadır. Dilin işaretlerle ilişkisine bağlı olan simgesel yanı belli bir anlamda ad ve yargıya kadar uzanabilmektedir. Bütün bu akıl yürütmelerden geriye kalan henüz kusursuz sayılmasa da arındırılmış bir dil kavramının varlığıdır. Bir varlığın dili o varlığın tinsel özünün kendisine iletildiği ortamdır. Bu iletişimin kesintisiz akışı varoluşun en alt basamağından en üst basamağa kadar durmadan devam etmektedir.

1.2. Pragmatik Felsefe

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem akademik çalışmalarda hem de günlük konuşmalarda sıkça kullanılmaya başlanan pragmatizm kavramının yaygın görüşün aksine salt bir faydacılıktan çok daha derin anlamlara sahip olabileceği düşüncesi ortaya konulmuştur. Pragmatizmin gerçek ve doğru kavramlarına yaklaşımda kullanılacak nitelikli bir araştırma yöntemi olup olmadığı tartışması da pragmatizme dair daha geniş bir araştırma ihtiyacı doğurmuştur.

1.2.1. Pragmatizm Ne Değildir?

Günlük yaşamda ve akademik yazında giderek daha sık kullanılmaya başlanan “pragmatizm” ve “pragmatik” kavramları diğer bütün sık kullanılmaya başlanan kavramlar gibi henüz tam anlamıyla net bir şekilde tanımlanamamaktadır. Bu nedenle pragmatizm kavramı yaygın bir şekilde “insanın işine geldiği şeyi yapması” gibi yanlış anlamlarla birlikte birebir “araççılık, faydacılık” düşüncesini içeren felsefi yaklaşımlarla karıştırılmaktadır. Bu anlayış Türk Dil Kurumu’nun pragmatizmi “faydacılık, yararçılık”; pragmatik kavramını ise “faydacı, yararçı”⁵⁴ kelimeleriyle sınırlayan ifadesine de yansımıştır. Başka bir sözlükte ise terim, Türkçeye “pragmacılık” şeklinde alınmış, “doğruluğu ve gerçekliği tek yanlı olarak

---

⁵⁴ Türk Dil Kurumu, **Yabancı Kelimelere Karşılıklar**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay., 1995, s. 57.

yalnızca eylemlerin sonuçları ve başarıları ile değerlendiren felsefe öğretisi”⁵⁵ şeklinde tanımlanmıştır. Her iki tanımdan da pragmatizmin özü itibariyle bir amaca odaklandığı, teolojik ve sonuçları önemseyen bir felsefe öğretisi olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Pragmatizmin bu şekilde algılanması, sebebi ne olursa olsun her eylemin veya fikrin mutlak başarı ile sonuçlanması gerektiği algısını yaratabilmektedir.

Türkçe yazılı kaynaklarda veya konuşma dilinde pragmatizmle ilgili bir başka sorun “pragmatizmin araççılık veya aletçilik (instrumentalism)”⁵⁶ ile “yararcılık veya faydacılık (utilitarianism)”⁵⁷ arasında kalan bir felsefi yaklaşım olduğu görüşleridir. Pragmatizmin bilgi kuramı açısından araççılıkla ahlâk felsefesi bakımından da yararcılıkla özdeş olduğu şeklinde değerlendirmeler terimi çoğu zaman olumsuz anlamların taşıyıcısı haline getirmiştir.

Eski Yunancada “eylemek, yapmak, kılmak” gibi anlamlara gelen pragma sözcüğünden türetilmiş pragmatizm terimi; doğruluğun, anlamın ve bilginin ölçütünün eylemlerin kendilerinde değil de onların yol açtığı pratik etkilerde ve uygulamadaki sonuçlarında yattığını ifade etmektedir. Eylemin bilgiye de düşünceye de ilkece üstünlüklü ve öncelikli bir konumda olduğu görüşünü savunan pragmatizm için önemli olan insanların sorunlarını çözebilmelerine katkıda bulunabilmesidir. Bu yaklaşımı geliştiren öncü düşünürler pragmatizmin eğer bir felsefe olacaksa yalnızca insanların karşılaştıkları entelektüel güçlüklerle değil, aynı zamanda pratik yaşamda önlerine çıkan her türlü soruna çözüm oluşturabilecek yöntemler geliştirebilen bir yapıya sahip olması gerekliliğini dile getirmişlerdir.⁵⁸

Pragmatizm, Amerika Birleşik Devletleri’nde 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak doğup gelişmiş, 20. yüzyılda ise Amerikan felsefe sahnesinin büyük bir kısmını doldurarak toplum yaşamı üzerinde çok yönlü etkilerini hissettirmeye

---

⁵⁵ Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Savaş Yay., 1984, s. 146.

⁵⁶ Süleyman Hayri Bolay, **Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü**, (Çevrimiçi), <http://www.pdfindir.com/Felsefi-Doktrinler-S%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC-pdf-1.html>, 21 Ocak 2014.

⁵⁷ Güçlü v.d., **a.g.e.**, s. 1576.

⁵⁸ **A.e.**, s. 1180.

başlamış felsefi bir akımdır.⁵⁹ Pragmatizmin aydınlar, düşünürler ve çeşitli toplum kesimleri tarafından bu kadar hızlı benimsenmesinin arkasında kendisini bilinçli olarak uygulamaya yönelik bir felsefi yaklaşım olarak tasarlaması yatmaktadır. Belki de pragmatizmin bu yaklaşımı yanlış anlaşılmış; uygulamada işe yarayan, sorun çözen düşünceleri ya da bilgileri savunması özellikle yazın çevresinde katı bir yararçılık olarak karikatürize edilmesine neden olmuştur.

Pragmatizmi bu bakış açısıyla ele almak, pragmatizmin yarar düşüncesinin temelinde köktenci empirizmi ve bilimselciliği başka bir deyişle pozitivizmin bir türünü yerleştirdiği gerçeğinin görmezden gelindiğini kanıtlamaktadır. Pragmatizm bu özellikleri ile bazı düşünürler tarafından mantıkçı pozitivizmin ve analitik felsefenin devamı olarak kabul edilmektedir. Bu kabulün temelinde pragmatizmin de tıpkı mantıkçı pozitivizm de olduğu gibi soyut, metafizik, anlamdan yoksun terimlerin felsefeden ayıklanmasını istemesi etkili olmuştur. Diğer yandan pragmatizmin kavramların anlamlarını aydınlatmaya verdiği önem ve bu alandaki nominalist tutumu çözümleyici felsefe ile ilişkilendirilmesini sağlamıştır.⁶⁰

Pragmatizm olayları, olguları yepyeni bir bakış açısıyla ele alan, devingen, bilimsel, her alanda değişmeye ve gelişmeye açık bir yöntem olmasına rağmen yine de belirli bir anlam, doğruluk ve evren anlayışı çerçevesinde etik, estetik, teolojik öğretiler ortaya koymaktadır. Pragmatizmin en genel nitelikleri arasında duyulanabilir verilerden hareket eden kökten empirist, bilimselci ve utilitarist yaklaşımın özellikleri sıralanabilmektedir.⁶¹ Bu ilişki esasında pragmatizmin felsefenin başta empirizm, pozitivizm ve diğer birçok alanına önemli katkılar sağlayan bir öğreti olmasının yanında pratik bir felsefe olmayı amaçladığı düşüncesini de açık etmektedir. Bu amaç pragmatizmin “yarar” kavramını odağına yerleştirdiği gibi bir savı güçlendirse de pragmatizmin faydacılık ve araçsallık kavramlarına kişisel çıkar ve menfaatlerin dışında bir yerden baktığının ayırdına varılmasının zorunluluğunu da içermektedir.

---

⁵⁹ Charles Sanders Peirce, William James, John Dewey, **Pragmatizm: Pratik Bir Felsefe**, Çev. Sara Çelik, İstanbul, Doruk Yay., 2008, s. 9.

⁶⁰ Cevizci, **a.g.e.**, s. 290.

⁶¹ Peirce, James, Dewey, **a.g.e.**, s. 10.

1.2.1.1. Charles Sanders Peirce ve Pragmatizm

Pragmatizm felsefi anlamıyla ilk kez 1878 yılında Charles Peirce tarafından kullanılmıştır. Peirce, “How To Make Our Ideas Clear” (Düşüncelerimizi Nasıl Netleştirebiliriz?)⁶² adlı makalesinde eğer sanılarımız eylemlerimizin ilkeleri, kuralları ise sanının anlamı onun eylemi nasıl idare ettiğiyle ilişkilidir şeklinde bir sav ileri sürerek düşüncesinin özünü şu sözlerle açıklamaktadır: “Sanının özü bir alışkanlığın yer edinmesidir; faklı inançlar farklı eylem biçimlerine neden oldukları şekilde birbirinden ayrılır. Bu açıdan sanılar birbirinden farklılık göstermiyor ise eğer aynı kuşkuyu, aynı eylem kuralını yaratarak yatıştırıyorlarsa onların bilinçliliğinin biçimi arasındaki farklılıklar onları farklı kılmaz; bu farklı tuşlara basarak aynı notayı çalmaya benzer.”⁶³

Her şeyden önce pragmatizmi bilimsel bir araştırma yöntemi olarak kabul eden Peirce geleneksel tümdengelimsel mantık anlayışını tamamen yok saymasa da tümevarımsal, hipotetik bir mantık yaklaşımının benimsenmesi, uygulanması gerektiğini düşünmüştür. Felsefenin bilimsel bir temel üzerine kurulması gerektiği fikrini taşıyan Peirce bunun gerekçesi olarak sanılanın aksine felsefenin bir sanat türünden ziyade ilerleyen araştırmanın bir biçimi olduğu fikrini savunmuştur.⁶⁴

Peirce’e göre pragmatizm her türlü metafizik görüşle savaşıp onları etkisiz kılma çabası güden yepyeni bir düşünme, davranış ve iletişim yolu sunan çağdaş bir felsefe yöntemidir. Bu yöntem içinde bulunduğu zamanın koşullarına ve varolan toplumsal sorunların çözümünde yararlı olabilecek etkili yollar oluşturabilme amacı taşımaktadır. Bu yöntemin uygulanabilmesi hem toplumsal bir kazanç hem de felsefenin eninde sonunda her şeyi dayandırdığı metafizikten sıyrılıp bilimsel bir nitelik kazanabilmesinin koşullarını yaratabilir.

Pragmatizm bir yöntem olarak anlamın aydınlanma sürecinde insanların entelektüel sorunlarla yüz yüze kaldıklarında iletişimlerinin başarılı olması için dilsel

---

⁶² Charles S. Peirce, “How to Make Our Ideas Clear”, (Çevrimiçi), <http://courses.media.mit.edu/2004spring/mas966/Peirce%201878%20Make%20Ideas%20Clear.pdf>, 23 Ocak 2014.

⁶³ Charles S. Peirce, **Mantık Üzerine Yazılar**, Çev. Halit Yıldız, Öteki Yay., Ankara, 2004, s. 56.

⁶⁴ Justus Buchler, “Philosophical Writings of Peirce”, (Çevrimiçi), <http://theory.theasintreas.org/wp-content/uploads/2013/02/Peirce-C-S-Logic-Semiotic.pdf>, 23 Ocak 2014.

ve kavramsal açıklığı sağlayacak bir uygulamadır. Daha önce “Salt Usun Eleştirisi”nde Kant’ın belirli eylemlere götüren araçların olgusal kullanımına temel sağlayan mümkün inanca yönelik kullandığı “pragmatik inanç” tanımı, Peirce’ının pragmatizmde açığa çıkarmak istediği anlamın temelini oluşturmaktadır. Peirce bu tanımın açtığı yoldan pragmatik anlam ya da daha genel bir boyutta pragmatik felsefe kavramlarına geçiş yapabilmıştır.⁶⁵

Peirce pragmatik anlamı eylemle, işle, uygulama ile ilişkilendirirken bu anlamın ortaya çıkması için pragmatik açıklığın sağlanmasını şart koşar. Peirce’ın pragmatik açıklıktan anladığı, Descartes felsefesinde önemli bir yer tutan geleneksel açık ve seçiklik kuramından farklıdır.

Açık seçiklik kuramı, normal koşullar altında karşılaşıldığında kendisini tanıtır ve anlaşılır kılan, kendisiyle ilgili bir yanlış anlaşılmaya mahal vermeyen nesnelerin kavramı olarak tanımlanır. Bunun dışındaki nesnelere karanlık bir kavram olarak atfedilmektedirler. Bu noktada Descartes, sağduyu sahibi birçok insanın farklı fikirlerinin olabileceği gerçeğini düşündüğü için açıklığın anlaşılabilirliği için gerekli olan seçiklik kuramını öne sürmüştür.⁶⁶

Descartes’ın açıklığı tanımlamada bir ölçüt olarak kullandığı bu kuram, açık olmayan hiçbir şeyi içermeyen, dolayısıyla sınırlarını çizemediğimiz, diğerlerinden ayırabildiğimiz nesnelerin kavramıdır. Bir şeyin seçikliği de Leibniz’in vurguladığı gibi tanımın yapılmasıyla mümkündür. Çünkü bir kavramın tanımlanmasını sağlayan özellikler diğerlerinden ayırt edilebilmesinin sınırlarını belirtmektedir.⁶⁷ Bu sınır bizi dilin gücüyle karşı karşıya bırakmaktadır. Dil ne kadar güçlüyse tanımlamalar o kadar açık seçik yapılabilir. Tam da bu noktada Peirce sözü edilen kuramları, bu tür tanımların geleneksel mantık bağlamında soyut terimler üzerinden yapıldığı gerekçesiyle eleştirmektedir. Peirce’e göre bu tür tanımlar deneyim ve gözlem ilişkisinin ötesinde yer aldıklarından bunların olgularla ve gerçeklikle ilişkisini kurmak olanaksızdır. Peirce bu noktada insanlara açık olarak görünmesine karşın

---

⁶⁵ Immanuel Kant, **Salt Usun Eleştirisi**, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yay., 1993, s. 374.

⁶⁶ Charles Sanders Peirce, “The Fixation of Belief”, (Çevrimiçi), <http://www.bocc.ubi.pt/pag/peirce-charles-fixation-belief.pdf>, 23 Ocak 2014.

⁶⁷ Peirce, James, Dewey, **a.g.e.**, s. 29.

özünde hiç de açık olmayan kavramların varlığının söz konusu olabileceğini ileri sürerek geleneksel açık seçiklik öğretisinin açıklık adına tümüyle yanlış olabilecek öznel bir uzmanlık duygusundan başka bir şey bırakmayacağını dile getirmiştir.⁶⁸ Bu nedenle fikir ve kavramlarda daha yetkin bir açıklığı sağlayabilecek ve çağın gereklerine de uygun yeni bir anlam, düşünme ve doğruluk araştırması içeren pragmatizmin gerekliliğini savunmuştur.

Peirce'e göre temelde bir araştırma edimi olan düşünme, pragmatik anlam araştırma yönteminin genel işleyiş biçimini de açıklamaya çalışmaktadır. Heyecanlı bir kuşku tarafından başlatılan düşünme ediminin sonuçta bir inanca dönüşmesi belli bir çabayı gerektirmektedir. Bu çaba gösterme süreci Peirce için araştırmanın kendisidir.⁶⁹ Bireyin olgusal koşulları içinde karşılaştığı sorunu çözme girişiminin bir arayış aşamasından geçerek heyecan, kuşku ve sonuçta inanç üretimiyle sonuçlanması eylemlerin alışkanlık haline gelmesini sağlamaktadır. Peirce'e göre eylemin de alışkanlığın da asıl nitelediği inanç dediğimiz düşüncelerdir. Rahatsızlık veren kuşkulardan kurtulmak için bir araştırmaya girişen organizmanın bilinçli çabasının ürünü olan inanç; doyurucu, işe yarar, uzun vadede gereksinimleri sağlayan eylem alışkanlıkları edinilmesini sağlamaktadır.

Sonuç olarak Peirce'in pragmatizm anlayışı, empirizmin tarihi içinde ileriye doğru giden bir adımdır ve bu adımla pragmatizm kendisini sınırlayan diğer felsefi yaklaşımlardan ayrılarak anlam kavramını empirist yöntemine dahil etmiş, modern zamanların ilk düşünülerek yaratılmış anlam kuramıdır. Kavramları aydınlatmak için mantıksal bir teknik öneren kuramın en temel amacı ise iletişimi daha açık ve anlaşılır kılmaktır.

1.2.1.2. William James'in Pragmatik Anlayışı

Pragmatizmi felsefi anlamda kullanan ve genel taslağını sunan ilk kişi Peirce olsa da terimi bugünkü anlamıyla kullanan ve herkesten de ısrarla kullanmasını

---

⁶⁸ Buchler, a.g.m.

⁶⁹ A.m.

isteyen ilk düşünür William James'dir. Peirce 1902 yılına gelene kadar "pragmatik" teriminin barındırdığı iyi olmayan yan anlamlarından dolayı terimi kullanmayı tercih etmemiştir. James "Pragmacılığın Demek İsteddiği" başlıklı 1898 tarihli yazısında terimi kullanırken Peirce'in terimi kullanmama konusundaki çabasına anlam veremediğini dile getirmiştir.⁷⁰

James "bilinç akışı" kavramı ve hakikate ilişkin araçsal kuram üzerinden pragmatizmin kendine özgü inşasını yapmıştır. James, çoğullukları içinden bir hakikat tanımı seçerek hakikatin de tıpkı sağlık, güç, zenginlik gibi yaşamla ilişkili olan verimli bir şey olduğundan söz etmiştir. Pragmatizme göre hakikat olanlar; kar, sağlık ve güç sağlayanlardan başka bir şey değildir.⁷¹ Yapıtlarına yansıyan bu görüşler James'in pragmatizminin özgül bir kapitalist Amerikan felsefesi olduğu algısını oluşturmuştur. James'in bireysel çabası bu algıyı değiştirmek için yetersiz kalmıştır. Bu nedenle birçok kişiye göre James'in pragmatizmi Amerika'nın dünya üzerindeki kapitalist gücünü meşru kılmak için oluşturulmuş bir felsefedir.

James'in pragmatizmi ne daha büyük bir etki ne de en son amaç olarak eyleme başvurma doğrultusunda hareket eden bir felsefe değildir. James'in pratik olma söylemi, her ne pahasına olursa olsun tatmin sağlama amacı, her şey uyar mantığıyla işlememektedir. Bir fikrin hakikatinin kısmen onun pratik sonuçlarında yattığını dile getirmesi, onun tüm felsefesini eylem aracılığıyla geçerli kılma girişimi olarak özetlememektedir. James'de pratik terimi zorunlu eylem alanına gönderme yapmazken kuramsal dönüşüm alanına gönderme yapmaktadır. James her şeyden önce pratiği; gerçekliğin, düşüncenin, bilginin ve hatta eylemin oldukları gibi düşünülmesi anlamında bir bakış açısıyla tanımlamaktadır.⁷²

James birey olmanın kesintisiz deviniminin dünyanın sınırsız akışıyla birlikte yol aldığını dile getirirken gerçekten varolanın şeyler olmadığını, olmakta olan şeyler olduğunu belirtmiştir. James de tıpkı Peirce gibi felsefe değil bir yöntem olduğunu

---

⁷⁰ Güçlü vd., **a.g.e.**, s. 1180.

⁷¹ William James, "Pragmatism: A New Name For Some Old Ways Of Thinking", (Çevrimiçi), <http://iws.collin.edu/amiller/William%20James%20-%20Pragmatism.pdf>, 24 Ocak 2014.

⁷² **A.m.**

düşündüğü pragmatizmin genel ilkesini bütün kavramları ayırmadaki fark olarak belirlemiştir.

James bir yöntem olduğunu kabul ettiği pragmatizmin basit olmadığını ayırt edilmesi için ikili bir tanımdan faydalanmaktadır. Bu ayrımı yaparak öncelikle pragmatizme bir alan yaratmayı sonrasında da hakikat ile neyin anlaşıldığının genetik bir kuramını oluşturmayı amaçlamıştır. Fakat kuramın yöntemin kendisinden doğan bir sonuç olması ikisini ayrılmaz kılmaktadır. Öncelikle pragmatizm; ideleri, kavramları felsefeleri içsel tutarlılıklarının dışında pratik sonuçlarına bakarak ele alan pratik bir değerlendirme yöntemidir. Fikirlerin amacı da insanı eyleme geçirebilmektir. Bu süreç idelerin nasıl gerçek olduğu veya idelerimizi hakikat yapan şeyin ne olduğu sorularını gündeme getirmektedir. Birbirinden ayrılmaz bu süreci içeren pragmatizmin ne olduğu ise düşünmek ve eyleme geçmek için idelerin nasıl üretildiği sorusuna verilen cevaptır.⁷³

Bir değerlendirme yöntemi olarak pragmatizmin bizim için yapabileceği biricik şey neredeyse bütünüyle bizim olan eylem ve düşüncemizi destekleyen şeyleri; yani dinleri, felsefeleri, toplumsal fikirleri seçebilmemiz konusunda yardımcı olmaktır. Mesela, aynı dünyadan hareket ederek hem genelleştirilmiş bir determinizme hem de egemen özgür iradeye, sanki bu durum hiçbir şeyi değiştirmiyormuş gibi varılabilmesi tuhaftır. Çünkü determinizmle özgür irade arasında kuramsal olarak ayırım gözetmeksizin bir seçim yapılabilmesi pratikte olanaksızdır.

Eylem birinin ya da öbürünün taraftarı olduğunda eylem değildir. Bu yüzden pragmatizm bir felsefe değil hangi felsefeyi seçeceğimizin yöntemidir. Fakat bir araya getirme aleti olarak pragmatizm, eylem ya da düşünceye yararlı olabilen ideleri üretmek için yardım etmek durumundadır. Pragmatizmin ideleri nasıl yarattığı ve yaratılan idelerle bizim ne yaptığımız yöntemin iki eksenini oluşturmaktadır. Genel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında pragmatizm ideleri eylem dürtüleri olarak alıp bizim yaratmamıza ve değerlendirmemize olanak tanımaktadır. Pragmatizmi

---

⁷³ David Lapoujade, **William James Ampirizm ve Pragmatizm**, Çev. Nusret Polat, İstanbul, Bağlam Yay., 1999, ss. 20-21.

kavramanın tüm zorluğu onun bir yaratma yöntemi değil ama yaratma için bir yöntem olduğunu anlayamamaktan kaynaklanmaktadır. Birbiriyle bağlantılı bu iki varsayım James'de gerçeğin yaratıldığı ve oluşun ahlaki bir zorunluluğu olduğuna ilişkin birbirini destekleyen iki görüşe dayandırılmaktadır. Bununla kast edilen dünyanın aynı anda yaratma olmaksızın yaratılamayacağıdır; eylem evrensel bir çözüm olma yerine soruna dönüşmektedir. Eylemde bulunmak, düşünmek insanın tüm yaşamını riske attığı bir oyundur.⁷⁴

İnsanın risk alabilmesi, düşüncelerini, eylemlerini alışkanlığa dönüşmeden önce deneyimlemesi, güven ve inanç duymasıyla alakalıdır. Bu koşul James'den önce aşkıncılığın ileri sürdüğü bir düşüncedir.⁷⁵ Aşkıncılıkta inanma her zaman başvurulan bir yöntemdir. Aynı şekilde James de insanın doğaya, Tanrıya, insanlığa inanmasını kendine inanabilmesinin ön koşulu olarak kabul etmektedir. Aşkıncılık gibi pragmatizmde de eyleme, riske inanmaya başvurulsa da temel bir kopuş söz konusudur. İnsan yaşamda karşılaştığı her krizden geçerken dünyayı biraz daha anlamsız görmeye başlar. Bu görüş dünyayla olan farklı bağlantıların tek tek kırılmasına ve inancın zayıflamasına neden olmaktadır. Oysa inanç azaldıkça eylem imkânsız hale gelmeye başlar.⁷⁶

Özünde bu tespitten doğan pragmatizm Amerika'nın zafer çığlıkları olmasının aksine bütün bir eylemde derin bir kırılma belirtisinin işaretidir. Pragmatizm, çözülenin hareketine karşı savaşmaksızın olanın hareketini takip eden bir yöntem değildir. Bu anlamda eylem pragmatizm için bir sorundur ve pragmatizm de evrensel bir çözüm değildir.

1.2.2. Pragmatizmde Anlam ve Doğruluk Sorunsalı

Tek bir cümle ile tanımlanması imkansız olan pragmatizm birbirinden farklı kuramlar çerçevesinde incelenerek her görüş açısından ne olabileceği

---

⁷⁴ William James, "The Will To Believe", (Çevrimiçi), <https://www.mnsu.edu/philosophy/THE%20WILL%20TO%20BELIEVE%20.pdf>, 26 Ocak 2014.

⁷⁵ Güçlü vd., **a.g.e.**, s. 126.

⁷⁶ James, **a.g.m.**

sorgulanmasının yapılabileceği bir alan sunmaktadır. Aynı anda bir anlam, bir gerçek, bir etik kuramsalı oluşturabilen pragmatizm değişen koşullar ile her defasında tekrar yorumlanabilmektedir. Diğer bütün sorgulamaların temellendirilmesi için son derece önemli olan doğruluk ve gerçeklik algılanmasının pragmatizm açısından ne anlam ifade ettiği kavramın tüm olaylarla ilişkisindeki temel noktaları belirleyebilmektedir.

Pragmatizmde en genel anlamıyla doğruluk kavramı genel felsefe anlayışına uygun olarak sürdürülebilecek bir “doğruluk” yerine doğruluğu konusunda bir önermenin pratikteki sonuçlarına bakılarak değerlendirilmesi anlayışına dayandırılmaktadır. İki sav arasından hangisinin doğru olduğunu anlamak için yapılması gereken her ikisinin de pratik yaşamı nasıl etkilediğinin ve değiştirdiğinin saptanmasıdır.

Pragmatizmi bir araştırma tavrı olarak tanımlayan James, pragmatizmin ilk şeylerden, ilkelerden, varsayılan zorluklardan başını çevirerek ileriye, son şeylere, sonuçlara, olgulara bakmaya başladığını dile getirmiştir.⁷⁷ Bu yaklaşım doğruluğun zihin ile dünya arasında olduğu var sayılan bir uygunluğun göstergesi olmadığı, doğrudan deneyim alanıyla ilişkili bir kavram olduğunu kanıtlamaktadır. Ancak bu bakış açısı bilginin kaynağı ile doğruluğu arasında bir ayırım yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bilginin kaynağı konusunda empiristlere katılan James gerçekliği bilmenin tek yolunun duyu deneyimiyle mümkün olduğu ve duyusal bilginin ve deneyimlenebilen bilginin dışında gerçekliğe ulaşmanın imkânsız olduğunu düşünmektedir.⁷⁸ Dış dünyanın varlığı konusunda realist bir tutum sergileyen James’in esasında doğruluk konusunda bir uygunluk düşüncesi yerine, pragmatik yöntemi esas aldığı anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, James’e göre bilgi empirik yolla elde edilir ve doğrudan pratik hayattaki uygulama ve sonuçlara göreli bir şekilde yaklaşılmasıyla doğrulanır. Bu nedenle pratik yaşama göndermeleri dışında doğruluğun kendi başına bir değeri yoktur.

---

⁷⁷ William James, **Pragmatism And Four Essays From The Meaning Of Truth**, New York, Meridian Books, , 1955, s. 47.

⁷⁸ Celal Türer, **William James’in Ahlak Anlayışı**, Ankara, Elis Yay., 2005, s. 67.

Doğruluğun pratikteki bir ayrımla elde edilmesi düşüncenin pratikte sahip olduğu bir şeydir. Olayların düşüncüyü doğru kılması bir süreç işlemidir ve böyle bir işlem pratikte yapılan elverişlilik testinden farklı değildir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde doğrunun yalnızca düşüncemizin elverişli bir yolu olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.⁷⁹ Yani bir doğruluk iddiasının doğrulanması için öngörülen bir sonuca neden olması gerekmektedir.

Kökensel olarak eşdeğer olup doğruluk iddiası taşıyan her sav, kuram, önerme arasında yaşanabilecek sorunlar tercih kaynaklı olup tercihler de bunların pratik yaşamla ilişkilerine ve onda yaptıkları değişimlere dayanarak oluşmaktadır. Buna göre herhangi bir tasarım yaşamımız için elverişli olduğu sürece doğrudur. Pragmatizmin merkezi odağına bu şekilde sonucu yerleştirmesi bir anlamda temelden yoksun olması anlamını doğurmaktadır.

Pragmatizm herhangi bir a priori yapıyı ya da epistemolojik temeli kendisine zemin olarak almamaktadır. Dolayısıyla da taşıdığı hiçbir bilgi iddiası böyle kendiliğinden bir zemine sahip değildir. James'in deyişiyle pragmatizmin "Hiçbir önyargısı, inatçı dogması, kanıt sayılabilecek hiçbir soğuk ve katı kaidesi/kanunu yoktur."⁸⁰ Beraberinde zorunlu olarak plüralist bir doğruluk anlayışını getiren bu yaklaşım; mutlak değişmez bir doğruluk yerine pratik yaşamın ihtiyaçları ve değişimlerine göre şekillenen ve çeşitlenen bir doğrular çokluğunun varlığından söz etmektedir ve bu doğrular çokluğu içinde en faydalı olanın seçilmesi yapılması gereken en temel şeydir.

Pragmatizme göre var olan iki bilgi iddiası arasından bir seçim yapılabilmesi için her sözcüğün pratik geçerlilik değerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bir çözüm olmaktan çok bir çalışma programı özellikle de içerisinde varolan gerçekliğin değişebileceği yolların bir göstergesi olan bir program olarak açığa çıkan sözcük bu şekilde kuramları alete dönüştürerek onlarla ilerleme sağlamaktadır.⁸¹ Kuramların alet olarak görülmesi, bilginin doğruluğundan ziyade hangi bilginin hangi alanda işe

---

⁷⁹ James, **a.g.e.**, s. 196.

⁸⁰ Türer, **a.g.e.**, s. 46.

⁸¹ James, **a.g.e.**, s. 46.

yarar olduğu tespitinin yapılmasını önemli kılmıştır ve bu durum bütün bilgi iddiaları için geçerlidir.

Tüm doğruluk iddiaları için “doğruluk” insan için en iyi şeyin inanma olduğu ve iddia edilebilirliğin haklı kılınması olarak tanımlanmaktadır. Bir konuşma cemaati içinde, konuşmacıların ortak kararına göre belirlenen haklı kılma koşulları; bilgi iddiaları, şeyler ve sözcükler arasındaki uygunluğu denetleyecek olası bir Tanrı bakışını yok saymaktadır. Bir diğer deyişle, pragmatizm şeylerin ‘Tanrı bakışı’ ile insani ihtiyaç ve çıkarlardan bağımsız olarak temsil edilebilir olduğuna ilişkin metafizik projeden ve içerdiği tüm detaylardan bir kopuş süreci olarak yorumlanabilmektedir.

Anlam kuramı açısından ise pragmatizme göre eğer sanılar, düşünceler ve iddialar pratikte işlevsel bir role sahipse ve kullanımları somut sonuçlara neden olabiliyorsa anlamlı, faydalı ve doğru olarak kabul edilmektedir. Buna karşın bir iddianın somut ve pratik açıdan tespit edilebilir sonuçlara yol açmaması pragmatizm açısından anlamsızlığını kanıtlamaktadır. O halde, uygulamasından pratik sonuçlarından bağımsız bir kendilik olarak anlam, düşüncenin, sanının, dilin için bir özelliği olarak değerlendirilmemektedir. Dolayısıyla bir şeyi anlamak o şeyi fonksiyonunu yerine getirirken tanımakla ilişkilendirilebilmektedir. Bu konuda James fikirlerin anlamları hakkında uygulanımları ve fonksiyonlarından bağımsız bir araştırmaya tabi tutulmasını bir aletin nasıl kullanıldığını bilmeden niçin kullanıldığının öğrenilmesi arasındaki ilişkiye benzetmektedir.⁸²

Benzer bir yaklaşımla Richard Rorty’i de hiçbir söylem, tartışma, kuram ya da sözcük dağarının anlamdan yoksun olmadığını, herhangi bir dilsel anlatım, ontolojik statü gibi bir anlamın dahi, ona anlam verildiği takdirde bir anlama sahip olabileceğini düşünmektedir. Bir anlatıma anlam verebilmenin yolu ise onu az ya da çok tahmin edilebilir bir tarzda kullanmaktan ileri gelmektedir. Bu, onu herkesin

---

⁸² Türer, a.g.e., s. 47.

sonuçları bir şekilde öngörebileceği, takip edebileceği bir iletişim ağının içine yerleştirmektedir.⁸³

James tarafından bu şekilde ifade edilen pragmatik anlam anlayışı Wittgenstein'in ikinci dönem eserlerinden kabul edilen Felsefi Soruşturmalar'ın kullanımsal anlam kuramıyla belli noktalarda paralellikler göstermektedir. Doğruluğun Uygunluk Kuramı'nın tamamlayıcısı olarak görülebilecek Resim Kuramı'na göre dünya ile dil arasında bir izdüşüm ilişkisi vardır ve bu ilişkinin olanağını da dil ve dünyanın aynı mantıksal yapı üzerine kurulu olmaları sağlamaktadır. Bu mantık doğrultusunda genel tümcenin biçiminin Tractatus'a göre a priori olarak verildiği söylenebilir. Tractatus'ta anlama ilişkin düşünceler "göndergecilik" ve "mantıksal mükemmeliyetçilik" olarak kavramsallaştırılabilecek iki yönelim üzerine kurulmaktadır. Wittgenstein her şeyi kapsayan, dünyayı yansıtan, izdüşümün olanağını mümkün kılana mantığın, nasıl olur da böylesine özel araç gereçlere gereksinim duyduğu sorgulamasını yaparken cevabı, hepsinin sonsuz incelikteki bir ağ dokusunda bir araya gelerek büyük aynada birbirlerine bağlanmalarıyla açıklamaktadır.⁸⁴

O halde dil mantıksal zemin üzerinde kurulmuş ve bu zemin üzerinden işleyen "büyük bir ayna" dır. Dünyanın olduğu gibi olan resmini çizip gerçekliği yansıtması dilin ayna işlevini yerine getirmesidir. Ayna metaforu üzerine kurulmuş olduğu savlanabilecek böylesi bir anlayış, göndergecilik ve mantıksal mükemmeliyetçilik ile ifade edilebilecek doğal yaklaşımın sonucudur. Wittgenstein hem bu iki yönelime hem de sonuçlarına Felsefi Soruşturmalar'da "dil oyunu" kavramını ve kullanımsal anlam yaklaşımını temele alan bir anlayış üzerinden karşı çıkmaktadır. Wittgenstien bu kavram ve yaklaşım ile ideal dil anlayışını terk ederek doğrudan gündelik dile yönelmektedir. Buna göre dilin sözcükleri tek bir anlamla sınırlandırılmadan bağlama ve kullanılan alana göre değişebilmektedir.

Wittgenstein bir oyunlar ailesi olarak tanımladığı dille birlikte birtakım eylemlerin de açığa çıktığını, açığa çıkan bu eylemler ile dil arasında bir bütünlük

---

⁸³ Richard Rorty, Pascal Engel, **What's The Use Of Truth**, Ed. Patrick Savidan, New York, Columbia University Press, 2007, ss. 33-34.

⁸⁴ Ludwig Wittgenstein, **Tractatus**, Çev. Oruç Aruoba, İstanbul, Metis Yay., 2005, s. 117.

olduğunu dile getirmiştir.⁸⁵ Bir dilsel yapıyı anlamak için onun hangi eylemlerde kullanıldığını ya da hangi eylemlerin bu dilsel yapıya eşlik ettiğini bilmek gerekmektedir. Dilin bu edimselliği ve idealiteden ziyade öğrenilen bir pratik olması, dil ile özneler-arasılık ve gelenek kavramları arasında bir bağlantı kurarak pratikle beraber insansal ihtiyaçları ve kullanımı ön plana çıkararak pragmatizmin anlam yaklaşımı ile örtüşmektedir.

Sözcüklerin bir alet kutusundaki aletler gibi işlev gördüklerini söyleyen Wittgenstein, tüm aletlerin işlevini içeren bütünsel bir tanımın söz konusu olmadığı gibi sözcüklerin tümünü kapsayacak bir tanımın da verilemeyeceğini düşünmektedir. Bu demek değildir ki sözcükler arasında işlevsel ve kullanımsal benzerlikler yoktur. Amaç aynı tarzda görünen benzerlikler arasından var olan farkları yakalayabilmeye dayanmaktadır. Anlaşılabilirliği üzere Wittgenstein “göndergecilik” in tüm dil için temel aldığı imleyen sözcük, imlenen nesne ilişkisini sözcüklerin bir şeyin adı olarak kullanıldığı durumlarda dahi bir kullanım olarak algılamaktadır. Bu demektir ki nesnelere imleri olarak birer resim olmaktan öte sözcükler, nesnelere yapıştırılmış birer etiket işlevi görerek anlamlarını kullanıma göre kazanmaktadır.

Wittgenstein bir sözcüğün anlamı onun dilde kullanımını derken bir adın anlamının da kimi zaman, onu taşıyanın işaret edilmesi yoluyla açıklanabileceğini ifade etmiştir.⁸⁶ Bir nesneye işaret ederek açıklanan adın anlamı, öğrenilmiş pratik içerisinde o sözcüğün dildeki kullanımının betimlenmesidir. Eş bir deyişle bir sözcüğün anlamının betimi ile kullanımının betimi aynı olmaktadır. Betimlemenin hazırlık aşaması olan adlandırma, sözcüğün bir betim içerisinde kullanıma sokulmasıdır. Buna bağlı olarak bir tümcenin sahip olduğu anlam da kullanımıyla ilişkilendirilebilmektedir. Öyle ki aynı sözcüklerle ifade edilen iki tümce kullanımlarındaki farktan dolayı değişik anlamlar ifade edebilmektedir. Böyle olmasında günlük dil kullanımının sözcükler üzerindeki etkisi ve bu etki sonucunda oluşan anlamsal farkın mantıksal çözümleme etkinliğinin çözebileceği noktadan uzak olması etkili olmaktadır.

---

⁸⁵ Ludwig Wittgenstein, **Felsefi Soruşturmalar**, Çev. Deniz Kanıt, İstanbul, Küyerel Yay., 1998, s. 36.

⁸⁶ **A.e.**, ss. 40-41.

Bir sözcüğün ya da bir tümcenin anlamı onun kullanımı ise aynı şekilde bir sözcüğü ya da bir tümceyi anlayabilmek de onun nasıl kullanıldığını ve uygulandığını bilmekle ilişkilendirilebilmektedir. Bu durumda sözcüğün ya da tümcenin bağlamsal kullanımının benzer deyişle dil oyunu içindeki kullanımının tekrar edilebilir olması, bunun için de bir sabitlik durumunun olması gerekmektedir. Sabitlikten kastedilen indirgemeci bir anlam anlayışı yerine, sözcüklerin kullanımlarının belirlendiği bir zemin olmasıdır. Aksi bir durumda anlam ve aktarımının imkânı söz konusu değildir. Sözcüğün ya da tümcenin kullanımda olduğu bağlam zemindir ve bu bağlamın karşımıza çıkması sözcüğü kuşatan bir bütünsellik olarak bir alan, bir dil oyunu şeklinde gerçekleşmektedir.

Wittgenstein dilin nasıl öğrenildiği sorusuna yanıt ararken dil ile oyun arasında gördüğü benzeşimi uygulama ve edimsellik ile ilişkilendirerek Augustinus'un betimindeki dil anlayışında dahi, dilin öğreniminin bir açıklama olmayıp bir alışkanlık olduğunu belirtmiştir.⁸⁷ Bu durum farklı alıştırmaların farklı anlamlara neden olabileceği sonucunu ortaya koymaktadır. Günlük hayatta sözcükler önceden zihnimizde oluşmuş bir resim ve bu resimle birlikte alışkanlıklarla edindiğimiz bir edimsellik çerçevesinde kullanılmaktadır. Dilin bütünü göz önünde bulundurulduğunda sözcüklerin ereğinin zihnin önüne bir resim getirmesi, anlamlarının da bu resimler olduğunu söylemek tam anlamıyla doğru kabul edilecek bir şey değildir. Çünkü aynı şekilde farklı alıştırmaların farklı anlamlar ortaya koyabileceği ortaya çıkmaktadır. Bir sözcüğün anlamını yalnızca sözcüğe karşılık gelen bir nesnenin mevcudiyetine bağlamak esasında “anlam” sözcüğünü kural dışı kullanmakta, bir şekilde adın anlamı ile taşıyıcısı birbirine karıştırılmaktadır. Wittgenstein herhangi biri öldüğünde anlamın değil, adın taşıyıcısının öldüğünü söyler. Aksini iddia etmek saçmadır, çünkü ad anlam taşımayı sürdürmezse zaten herhangi biri öldü demenin de bir anlamı yoktur.⁸⁸

Sözcüklerin biricik ereğinin zihinde bir resim oluşturmak olduğu düşüncesi, sözcüklerin öğrenilmesi sürecinde sözcükler ile işaret edilen nesnelere arasındaki ilişkinin doğal olarak kurulabileceği varsayımına dayanmaktadır. Aslında bu beden

---

⁸⁷ A.e., s. 11.

⁸⁸ A.e., s. 35.

devinimi ile kullanılmaya çalışılan sözcük arasında bir bağ olduğu savı bile yalnızca alıştırma ile öğrenilen bir pratikten ileri gelmektedir. Bu durum da bir “oyun” düşüncesi içinde varlık göstermektedir. Bu bağlam içerisinde Wittgenstein, dil oyunu kavramını dil ile dilin örüldüğü eylemlerden oluşan bir bütün şeklinde ifade etmektedir.⁸⁹ Dile ilişkin farklı uygulamalar, edimsellikler ve benzeri birçok uygulama “dil oyunları” olarak adlandırılmaktadır. Wittgenstein başka bir ifadesinde dil oyunu terimi içerisinde dilin; konuşmanın, bir etkinliğin ya da bir yaşam biçiminin parçası olduğu olgusunu öne çıkartma anlamı taşıdığını da belirtmiştir.⁹⁰

Wittgenstein tarafından öne sürülen bu görüşler tam anlamıyla James’te ifadesini bulan pragmatik anlam anlayışı ile yakından ilişkilendirilebilmektedir. Anlamın somut kullanıma yönelerek belirlenmesi gelenekçi mantıkçı-atomcu anlayışı tersine çevirerek doğrulanabilirliğin öncelikle anlamlı olmaya bağlı olduğu yeni bir anlayışı ortaya koymuştur. Pragmatik bir doğrulama için önemli olan anlamın doğrulamanın temeline alınması ve gözlenebilir pratik sonuçların var olmasıdır. Burada anlam, bir şeyin somut kullanımı; yani ne işe yaradığı, onunla ne yapılabildiğinin açıklanmasıdır. Bu bağlamda işlevi ile anlam kazanmış şeyin işlevine uygun olarak kullanılması da doğrulamadır. Ancak E. J. Bond, bir doğrulama söz konusu olduğunda, doğruluğun anlamı ile onun epistemolojik konumu arasında yapılacak herhangi bir karıştırmanın, geriye sanıların başka sınırlarla desteklendiği ve her doğruluk iddiasının sanılardan ibaret olduğu bir resim bırakacağı düşüncesine dikkat çekmiştir. Oysa epistemolojik bir konum olarak doğruluk bir zemine, iddia edilebilirlik koşullarına zaten sahiptir. Temelci bir kesinlikten yoksun, doğru tümcelerle gerçeklik arasında bir uygunluk ilişkisi bulunmayan, eldekinin sadece iddia edilebilirlik olduğu kabul edildiğinde “Ağaçta bir kuş var.” tümcesine karşı, “Gerçekten ağaçta bir kuş var mı?”⁹¹ sorusunun olanağı mümkün olmayacaktır. Bond’un bu eleştirisine karşılık pragmatistler epistemolojik bir konum olarak doğruluğun bir kullanımdan daha fazla bir şey olmadığını söyleyebilirler.

---

⁸⁹ A.e., s. 15.

⁹⁰ A.e., s. 24.

⁹¹ Alan R. Malachowski, **Richard Rorty**, Cambridge, Sage Publications, 2002, ss. 187-189.

Epistemolojik konuların anlam kazanması epistemoloji denilen dil-oyununun kuralları ile belirlenmiş kullanımlar bütünü içinde gerçekleşmektedir. Pragmatik yaklaşımla doğrulamanın önüne alınan anlam, epistemolojinin de diğer dil oyunları gibi bir dil oyunu olduğunu salık verirken epistemolojinin gerçekliğe ulaşmada ya da ona uygun olup olmama durumunda herhangi bir ayrıcalığının olmadığını ifade etmektedir. Daha net bir ifadeyle epistemoloji de dile dair bir kullanımdır. Bu yaklaşım epistemolojinin reddi anlamına gelmezken epistemolojiyi de diğer dil oyunlarının yanına yerleştirerek bir anlamda sınırlandırmaktadır.

Epistemolojik doğruluk anlamdan bağımsız değil, doğruluğun epistemoloji denilen dil oyunu içerisinde anlam kazanmasıdır. Bununla birlikte doğruluğun anlamının doğrulamayı da belirlediği düşüncesi bir zeminsizlik yaratmamaktadır. Bu bağlamda C. G. Prado tümce-dil oyunu ilişkisine dikkat çekerek doğrulaması yapılacak olan bir tümcenin dil oyununa dışsal olmadığını belirtmiştir. Yani tümcenin doğrulanması o dil oyununun kuralları içerisinde, bu kuralları zemin olarak yapılabilmektedir.⁹²

1.2.3. Pragmatizmde Özgürlük ve Etik

Özgürlüğün temellendirilmesi ve insan için ne demek olduğu tartışması her düşünürün kendince açıklama getirdiği bir konu olsa da özgürlüğün genel olarak düşünmemiz, istememiz ve eylememiz için, dışarıdan gelebilecek etkilere kapalı olanaklar alanı olduğu düşüncesi yaygındır. Felsefe tarihinde özgürlük-ahlâk ilişkisinin ortaya konuluşu bazen bir ide, bazen varoluşsal bir sorun, bazen bir postüla, bazen de bir yaşantı hali şeklinde oluşmaktadır.⁹³

Ahlâk felsefesini bilinç ve özgürlük teorisi üzerine kuran James için özgürlük; yeniliğin, çoğulculuğun, şansın ve oluşmakta olan bu dünyanın zorunlu bir sonucudur. İnsan bilinci dünyaya dair olan seçici bir güçtür ve bu güç farkındalığın en yüksek seviyesi, hissetmenin dil öncesi durumu olarak insanın dünyasını

---

⁹² A.e., s. 198.

⁹³ Celal Türer, "William James'in Pragmatik Felsefesinde Özgürlük-Ahlak İlişkisi", **Felsefe Dünyası Dergisi**, Ankara, Türk Felsefe Derneği Yay., Sayı: 27, 1998, s. 81.

kurmasına yardım etmektedir. Bu seçici kuvvetlerin kullanılması durumu ise özgürlük olarak ifade edilmektedir.⁹⁴ Özgürlüğün çeşitli boyutları olduğunu ileri süren James, özgürlüğün mevcudiyetini kanıtlama ihtiyacı duymamaktadır. O özgürlüğün doğruluğunu ahlaki zeminde temellendirilen bir postüla olarak kabul eder.

Bilincin seçici temellerindeki bir faktör olarak özgürlüğün ilk eylemi, özgürlüğün kendisini teyit etmektir. Bu şu demektir: Biz dünyadaki nesnelere ve fikirleri mevcut anımızda kontrol edebilme özgürlüğüne sahibiz. Çünkü düşünme ve eyleme katılma dünyadaki diğer eylemlere bağlı olarak yapılan bir seçimdir. Özgürlüğün bir bütün olarak tüm insan hayatına ve dünyaya yayılması bu sebepten kaynaklanmaktadır. Yayılan özgürlük yeni amaçlar, değerler ve eylemler ile dünyayı her defasında yeniden biçimlendirmektedir. Bu nedenle James, insan hayatının tesadüflerin aksine, eleştirel düşünceyi ve özgürlükleri dikkatlice kullanabilmesinin bir sonucu olarak oluştuğunu düşünmektedir. James ayrıca determinizm ve özgürlük teorilerinin uyuşmadığını, insanın eylemlerinde özgür olduğunu söylerken aynı anda bir gerekircilik içerisinde bulunamayacağını vurgulamıştır.⁹⁵ Gerçekleşen bir eylemi tekrarlamamanın imkânı yoktur. Bu nedenle geleceğin belirlenmesi için geçmişin etkisi değil, o anki davranışın niteliği ayırt edicidir.

Yaşamamızın anlamını geniş ölçüde özgürlüğün gerçekliğine dayandıran James, özgürlükle ilgili duygularımızın ahlaki çaba ve umutlarımızın ayrılmaz birer parçaları olduğunu ifade ederek özgürlüğün, insanın hayatın anlamını ararken anlamın somutlaştırılmasında kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda özgürlüğü iki faktör üzerinden inceleyen James'e göre ilk olarak ferdin hayatında bir anlam gerçekleştirmek istemesinin sonucu olarak mevcudiyetini ve bütünlüğünü sağlamak için şahsi seçimlere yönelmesi söz konusu olmuştur. Bu seçimlerin çatışmaması için bireyin özgürlüğünü kullanmasına ihtiyacı vardır. İkinci olarak ise insan özgürlüğü sosyal bir çevrede gerçekleşmektedir.⁹⁶ Özgürlük ferdi köklerden beslense de bir şekilde insanı diğer insanların dünyasına itmektedir. Bu nedenle

---

⁹⁴ A.m., s. 88.

⁹⁵ A.m., s. 89.

⁹⁶ A.m.

James, özgürlüğün kullanılmasının sosyal ahenkle uyumlu olması gerektiğini düşünmüştür. Hayatın anlamının yükseltilmesi, ancak özgürlüklerin birlik ve beraberlik fikrine dayandırılmasıyla gerçekleşebilecek bir olgudur.

Birbirinden farklı görüşler açısından ele alınarak yorumlanabilen pragmatizm bir değerler ve etik kuramı olarak da görülebilir. Birçok noktada temelinde saf bir faydacılık amacını taşıdığı gerekçesiyle sert bir şekilde eleştirilen pragmatizm esasında tıpkı anlam ve doğruluk sorunsalında olduğu gibi, bireyin özgür seçimine ve değerler alanını kendi iradesiyle yaratabilmesine olanak tanımaktadır. Öncelikle pragmatizm ahlâk alanına karşı var olan dogmatik yaklaşımı reddeder. Çünkü pragmatizmde bireyi belirli bir şekilde davranmaya zorunlu kılan kurallar bütününden söz edilemez. Bir etik felsefenin önceden dogmatik bir şekilde oluşturulması James'e göre olanaklı değildir.⁹⁷

Pragmatizm etkileşimci dünya görüşü; insancılık, çoğulculuk anlayışları doğrultusunda her deneyimin kendine özgü nitelikleri olduğu ve bu yüzden sorunların çözümünde birbirinden farklı yollara gereksinim duyulabileceğini belirterek bireyin kendi çevresindeki değerler alanının oluşturulması sürecine katılmasını savunmaktadır. Bu süreci belli bir zamanla sınırlandırmak mümkün olmadığından pragmatizme göre etik felsefe yaratma uğraşı tamamlanmış ya da tamamlanabilecek bir olay değildir. Bu doğrultuda James etikte nihai bir gerçeklikten söz edilebilmesi için yeryüzündeki son insanın da deneyimlerini edinip, söyleyeceklerini söylemiş olması gerektiğini vurgulamıştır.⁹⁸ Pragmatizmin bu koşulu aslında radikal empirizm ve bilimsel yöntemde bir davranışın hipotez olarak kabul edilmesi için gerekli olan bireyin çevresiyle etkileşiminde bu kuralın başarısını kanıtlanmasının gerekliliği öngörüsü benzer doğrultudadır.

Dewey'in iyi ve iyi şeyler hakkındaki bütün ilke ve öğretilerin hipotez olarak kabul edilip bu ilkelere göre hareket edildiğinde doğacak sonuçların ilkenin değişmez bir gerçek olup olmadığı; esasında her hipotezin değişebilecek düşünsel

---

⁹⁷ James, "Pragmatism: A New Name For Some Old Ways Of Thinking"

⁹⁸ A.m.

ürünler muamelesi görmesi gerektiği sözü durumu daha net bir şekilde ifade etmektedir.⁹⁹

Kanıksanmış bir düşünce olarak pragmatizmin bireyin tamamen amaçları doğrultusunda, işine geldiği gibi hareket etmesini öneren basit bir etik kurama sahip olduğu inancı gerçeklikten uzaktır. Aksine pragmatizm etiksel gelişmişliği bireyin günlük yaşamında etkin kılma çabasını gütmektedir. Pragmatizm nesnelere ve olaylara karşı sürdürülen amaç-araç gibi ikili bir ayrımı temelde reddetmektedir. Dewey amaç-araç sürekliliği fikrini geliştirerek davranışlarımızın nihâi amaçları yerine bize daha yakın olan amaçları açıklıkla görebileceğimizi ifade etmiştir. Açıklıkla görülebilen amaçların elde edilmesi, bunları nihâi ve diğer amaçlar için birer araç durumuna dönüştürmektedir. Diğer yandan pragmatistler için etiksel davranış, toplumun genel ve daha kapsamlı amaçlarına rağmen bireyin belirli bir amaca ulaşmasına yardımcı olmak değildir. Etiksel gelişmişlik hem bireyin hem de toplumun bütün amaç ve değerlerini göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir.

Birey ve toplumu tatmin eden şeylerin birbirinden farklı olabileceğini dile getiren Dewey, herhangi bir şeyin diğer şeylerden ayrık olarak da bilinebileceğini farz etmenin bilmeyi sadece bir nesnenin görülebilir olmasıyla eş tutmak anlamına getirdiğini belirtmiştir. Bu da o nesnenin ayırt edici özelliklerinin fark edilmesini mümkün kılan ipuçlarını yok etmektedir. Dewey'e göre etkileşim ve bağın çok olması, nesnenin de o kadar çok bilinmesini sağlamaktadır. Bu bağların araştırılması ise düşündürmektir.¹⁰⁰ Pragmatizme göre sosyal yaşam içerisinde var olan sorunların çözümü veya dönüştürülmesi için gösterilen çaba mümkün olduğunca çok değer bütünü haline getirilmesine yönelik olmalıdır. Dewey, bu süreci mümkün kılacak bir güç olarak büyük önem atfettiği eğitimle günlük yaşamda iyinin hâkimiyetinin mümkün olabileceğini düşünmektedir.

Pragmatizmin etik anlayışı, bir davranışın niteliği hakkında karar verirken araçları ve iyi niyetliliği dikkate alan deontolojik ve amaçların veya sonuçların üzerinde duran utilitarist yaklaşımdan farklıdır. Pragmatizme göre davranışların

---

⁹⁹ John Dewey, **The Quest For Certainty: The Later Works, 1925-1953**, Volume 4: 1929, Ed. Jo Ann Boydston, Carbondale, Southern Illinois University Press, 1988, s. 221.

¹⁰⁰ A.e., s. 213.

niteliği konusunda bir karara varabilmek için ne araçlar ne de amaçlar tek başına yeterlidir. Çünkü araçlar ve amaçlar birbirlerini daima etkilemektedir. Bu nedenle pragmatistlerin etiksel bir davranıştan beklediği sonuç hem iyi niyet hem fayda hem de başarı odaklıdır. Bu algı pragmatizmin etiksel kuramının genel çerçevesini ortaya koysa da, her bir olayda etiksel davranışın ne olduğu o olay bazında insan zekâsı ve deneyimleri kullanılarak belirlenmelidir.

Pragmatizmin etik kuramı için söylenebilecek en net cümle; pragmatizm, kişiyi belirli bir şekilde davranmaya iten değerler alanına karşı çıkmaktadır. Gerçeğin ne olduğunun net bir tanımı yapılamazken ve insanın yarın bugünkü gibi davranacağına bir garantisi yokken, kesin bir değerler dizgesinin varlığını kabul etmek gerçeği olmuş bitmiş saymakla eş anlamlıdır. Pragmatizm değişmez etik değerlerin varlığını kabul etmez. Kişi kendi deneyimlerinden sonra ulaştığı gerçekler doğrultusunda, onlara uygun etik değerler benimseyebilecektir. Dolayısıyla pragmatizm çoğulculuğu savunmaktadır. Fakat pragmatizmin çoğulculuğu toplumsal ve bireysel değerleri yok etmeden ikisi arasında kurulabilecek dengeli bir ilişkiyle olanaklıdır ve ancak değerler arasında var olan bağların görülüp iyi bir sentezinin yapılabilmesi ile etiksel gelişmişlik sağlanabilir.

1.3. Pragmatizmin Eleştirisi

William James “Pragmatizm Ne Demektir?” de öğrencileri arasında yaşanan hararetli bir metafizik tartışmaya tanıklığından söz etmektedir.¹⁰¹ Tartışma ağacın üzerinde bulunan sincabı görmek için bir öğrencinin ağacın etrafında dönmesi ve aynı anda sincabın da öğrencinin ters istikametinde dönmesi sonucu birbirlerini görememeleri ve öğrencinin sincabı görmek için ağacın etrafında dönmesinin sincabın etrafında da dönmesiyle aynı anlama gelip gelmediği üzerine gerçekleşmiştir. James konuya dair farklı görüşlere sahip olan grubun sorunlarının esasında çözümsüz görüldüğünü belirtmektedir. James asıl sorunun sincabın etrafında dönmek sözünden ne kastedildiğine, ne anladığımızı bağlı olarak

---

¹⁰¹ James, a.g.m.

değişebileceğini ifade etmektedir. Eğer sincabın etrafında dönmekten kastedilen öğrencinin önce sincabın doğusu, sonra kuzeyi, sonra batısı, sonra güneyi ve sonra yine doğusu etrafında dönmesi ise, öğrenci sincabın etrafında dönmüştür. Fakat sincabın etrafında dönmekten kastedilen önce sincabın sağ, sonra ön, sonra sol, sonra arkası ve sonra yine sağ ise öğrenci sincabın etrafında dönmemiştir. James'in bu örneği gerçekliği betimleyebilmemizin sınırını üzerinde anlayabileceğimiz dilsel pratik olanaklarının belirlediğini kanıtlamaktadır.

Söylenen şeylerin kullanımının bir ölçütü olduğunu ama bu ölçütün yalnızca toplumsal pratikte kullanılabilir bir anlamı olduğunu söyleyen Wittgenstein'in kastettiği; betimlemenin olanaklılık koşulları, bu koşulları şartsız bir şekilde önceleyen aşkınsal, bilişsel gramatik bir yapı değil, içinde ve aracılığıyla betimleyebildiğimiz yaşam formlarının ta kendisidir.¹⁰² Bu doğrultuda sincabın yeri önceden düşünülüp betimlenebilecek bir önsellik sayesinde değil, üzerinde geçici bir uzlaşma varıp ön belirlenmiş bulunulan bağlam ve betimleme sayesinde belirlenebilmektedir. Sincabın yerinin kurgulanabilmesi bir anlamda öğrencinin yerini belirlemektedir. Çünkü betimleyebilmemiz bağlamla sınırlı bir şeydir. Pragmatik yaklaşımdaki sorunun kaynağı, teorik olarak anlama ve betimleme olanağının koşuluna eleştirel yaklaşılrken, etik eylemin olanağının koşulunun dilsel pratikler üzerinden varılan anlama indirgenmiş olmasıdır. Pragmatizmin bu indirgeyici yorumu Kant'ın teorik ve pratik akıl arasındaki geçişini yok sayarak, etiği felsefi bir tartışmanın dışında bırakmaktadır.

Gerçekliği anlama çabasından daha fazla bir şey ifade edebileceği düşüncesi dili felsefe için önemli kılarken felsefe tartışmalarının yarattığı kafa karışıklığının asıl nedeni olarak dilin yeterince açık ve anlaşılır olmadığı düşüncesinin yerleşmesi pragmatizmden iletişime kadar kemikleşmiş birçok anlam doğruluğunun yeniden sorgulanmasını ve eleştirel düşüncenin dinamizmini zorunlu hale getirmiştir.

20. yüzyılda felsefe geleneğinin dilin yansıtma ve tasarımlama işlevi ile ilgili sürdürdüğü tartışma, biçim ve içerik üzerine yoğunlaşmıştır. Bu tartışma biçimsel ve mantıksal bir yapı olarak dilin dayandığı temel anlayışın dünyayı doğru bir şekilde

---

¹⁰² Wittgenstein, **a.g.e.**, s. 45.

resmetmek olduğu üzerine sürdürülürken anlam betimleyen ve betimlenen Şeklinde iki ayrı yapı olarak değil, pragmatizmle bağlamsal bir uzlaŐıya indirgenmiŐtir.¹⁰³ Bütüncül pragmatizmin epistemizmin kktendiriciliğini eleŐtirmesi bağlamında birdenbire yararlıya geĀmesi anlaşılabilir bir durumken etik iĀin biĀimsel olanaklılık koşullarının önceliğinin olanaksızlığını kabul etmek felsefenin dışında bir tavidir. Bu yaklaşım anlambilimsel btncllğn öznenin davranıŐlarını etkileyen dilsel pratik btncllğn uyumu haline dönüşmesini, bir anlamda bireyin kendisi iĀin iyi olan Şeyleri pratik bir bilgelikle seĀerken yalnızca arzu ve inanĀ örüntülerinin anlamlı bir bütün halini aldığı enstrümantal akıl anlayışını yaratmıştır.

Felsefenin olguları keŐfetme görevini bilime devredip aĀıklıđı net bir Şekilde anlaŐılmayan dil kullanımları üzerine eğilmesi, dil kullanımlarından kaynaklanan anlamsızlığı mantıksal analizlerle ortaya koyması dilin kötüye kullanılmasının önüne geĀerek dilin ideal biĀimde kullanılmasını sağlayabilmektedir.¹⁰⁴ A.J. Ayer, dil aracılığı ile görünebilir fenomenlerin dışında anlamlı Şeyler varmıŐ gibi yapılmasının, örneğin devletlerden eylemde bulunan kiŐilermiŐ gibi bahsedilmesinin dilin kötüye kullanımıyla ilgili olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁵

Anlam teorisinin pragmatist aĀıdan ele alınıp var olan hiyerarŐının ortadan kaldırılmasıyla ilgilenen Robert B. Brandom, doğrudan yarara geĀiŐi ikinci aydınlanma olarak tanımlamaktadır. Brandom'a göre orijinal aydınlanma bir olayın gerĀekleŐmesini ve o olayın başka olaylarla ilişkisinin olmasını ve neden öyle olması gerektiğinin zorunlu olduğunu pragmatist aydınlanma ise aksine geride kalanların tesadfiliğini herhangi bir anlamı bulmanın olanağını göstermektedir.¹⁰⁶

Pragmatist aydınlanmaya göre aĀıklanacak olan her paradigmaya uygun bir dil kullanılmalıdır. Örneğin Newton fiziği iĀin soyut, evrensel, hiĀ deđiŐmeyecek, zorunlu ve kişisel olmayan saf matematiğin dili kullanılmalıyken paradigma Darwin'in biyolojisinin dili olduğunda kullanılacak dil, somut, belirli bir lokasyondaki yerel betimlemelere dayalı, tesadüfi, kişilerin karşılıklı dilsel pratikleri,

¹⁰³ Wittgenstein, Tractatus, s. 116.

¹⁰⁴ Alfred Jules Ayer, **Language, Truth and Logic**, New York, Dover Publications, 1936, ss. 199-200.

¹⁰⁵ **A.e.**, s. 75.

¹⁰⁶ Robert Boyce Brandom, **European Journal of Philosophy**, Volume: 12, 2004, s. 13.

bu pratiklerin meydana geldiği yaşam alanları bağlamında değişebilen bir dil olacaktır.¹⁰⁷ Brandom'ın sözleri açıklama kavramının temellendirme ve betimleme olarak ikiye ayrıldığını, dilsel pratiklerin de betimlemenin olanaklılık koşulunu belirleyen pratik bir bilgi olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bütüncül pragmatizm sert epistemizmin etik anlayışı yerine bağlam ve pratik eylemi anlamlı kılan yeni bir etik anlayışı ortaya koymaktadır. Bu etik felsefi olmaktan ziyade toplumsal-bağlamsal bir etiktir. Bu noktada etik pragmatizmin ne yapamayacağımızı göstermesiyle sınırlandırılabilir. ¹⁰⁸

Olanak koşullarını belirledikten sonra belirlenen olanak koşullarının açıklandığı gibi açıklanamayan türden bir ön koşul olmadığını göstermek, olanaklılık koşulu çerçevesinde felsefe yapmaktır. Chomsky'nin evrensel gramer anlayışı, Wittgenstein'in üzerine konuşulamayan anlamlılık ölçütü, Carnap'ın bu ölçütün üzerine konuşulabileceğini söylemesi ve benzeri türden çabalar yalnızca olanaklılık koşulu çerçevesinde felsefe yapmak olarak anlaşılmalıdır. Bu anlamda Kant'ın aşkınsal estetik sınırı kritiğinde epistemizm, etiği bu sınırın dışında tutarak olanaklılık koşulu çerçevesinde felsefe yapmaktadır. Bütüncül pragmatizm ise açıklayan ve açıklanan arasındaki bu olanaklılık koşulu temellendirmesinden vazgeçerek epistemizmin de eleştirisini yapmaktadır. Bu hareketin arka planını Hume'un bilişin biçimselliğinin içeriğinin nedenselliğine olanak tanımadığı algısı yaratmıştır. Kant zaten aşkınsal diyalektik açıklamasında nedenselliğin nedenini anlama çabasının bizi doğadaki neden sonuç ilişkileri içerisinde sonsuz gerilemeye götürmesinin üzerinde konuşabilecek hiçbir şey kalmayacağı noktasına ulaştıracağından bahsederek bir hesaplaşma yapmaktadır.¹⁰⁸

Özgürlüğün kendiliğinden bir başlatıcı güç olabilmesi, olanaklılık koşulları bağlamında neyin olanaksız olduğu, ne yapamayacağımızın tartışılması ile anlaşılabilir. Bilişsel bir olanak olarak özgürlüğün öncelliği anlaşılabilir bir olanak değildir, aksine teorik akıldan pratik akla geçerken vurgulanan bir pratiktir. Pragmatistlerin mutlu olmak için bir şeyi biçimsel, önsel özgürlükle öylesine

---

¹⁰⁷ A.m., s. 2.

¹⁰⁸ Immanuel Kant, *The Critique Of Pure Reason*, (Çevrimiçi), <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/kant/Critique-Pure-Reason.pdf>, 18 Şubat 2014.

istemeleri ile saf, iyi bir şeyi mutlulukla ilintisiz bir biçimde istemeleri arasında herhangi bir fark yoktur. Uzay ve zamanın belirlediği dünyada bulunan kişiler olarak eylemlerimizi dünyanın belirlenmiş nedenlerinin önünde özgürce seçemeyeceğimizi dile getirmek, eyleyen bireyler olarak öznenin ancak uzun erimli çıkarlarıyla kısa erimli arzularını uyumlu hale getirebilecek kadar araçsal akıl sahibi olduğunu kabul etmektir.

Kant “ Saf Aklın Eleştirisi” nde doğada meydana gelen her şeyin nedensellik ilişkisi ile bağlı olduğunu kabul ederken, nedenselliğin kendisinin olanaklı olması için önünde de özgür bir dinamizmin olması gerektiğini söyleyerek bir anlamda pratik olanaklılığa geçiş yapmıştır. Kant bu noktada nedensellik yasasının zorunlu bağımlı olduğunu kabul ederken bu nedenselliğin kendisinin ereksel bir ilk olarak kendi kendisiyle bir nedenin sonucu olmadan ilk neden olma özgürlüğü üzerine düşünülmesini istemektedir. Dilsel pratiklerin elverdiği kadar yalnızca pratik bir bilgelikle düşünebilir olduğumuzu kabul etmek, bir şekilde içinde ve aracılığıyla var olduğumuz yaşamın önünde bilimsel olanaklılık koşullarını tartışmanın ötesinde saygı duyabileceğimiz daha değil düşüncesine yer verilmediğini kabul etmektir. Wittgenstein dilin içinden sınırına doğru bir karşı koymanın mümkün olduğunu dile getirirken, bu uzamda kurgu yapabilen öznenin farklı bir yere yönelebileceğini de belirtmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DİL, İKTİDAR, MEDYA

Bu bölümde; iktidar ve toplumda var olan egemen güç odaklarının medya vasıtasıyla dilin gücünü kullanarak kitleleri kendi dayattıkları ideolojilerle donatılmış bir yaşama alanında yaşamaya zorunlu kılmaları üzerinde durulacaktır. Bu doğrultuda dil ve medyanın ideolojik boyutu, siyaset ve medyanın bağımlı ilişkisi irdelenerek her şeyin araçsal hale getirilmesine bizzat pragmatizmin ilkeleriyle karşı bir bilinç yaratılıp yaratılamayacağı sorgulanacaktır.

2.1. Medyanın Kamuoyu İlişkisi ve Siyaset Bağımlılığı

Medyanın birey ve toplum üzerindeki yönlendirici etkisi siyasi güç odaklarının medya üzerinde bir baskı oluşturmaya neden olmaktadır. Bu baskı medya organlarının kamuoyu ile ilişkisinin ve ideolojik işlevinin zarar görmesine de zemin hazırlamaktadır. Teknolojik gelişmelerle beraber gücüne daha da güç katan medya ve bu gelişmeleri kendi lehine kullanabilen iktidar ve toplumsal güç odakları çok daha güçlü bir etkiyle birbirleri üzerinde baskı oluşturma sürecini yaşamaya başlamışlardır. İktidarı ve güç odaklarını denetleme gücünü her zaman elinde bulunduran medya gelişen teknolojinin sunduğu imkânlarla birlikte eleştirel bir bakış açısıyla yeniden sorgulanması gereken bir noktaya ulaşmıştır.

Başlangıçta bir kitle iletişim olgusu olarak ortaya çıkan medya, zaman içinde hızlı bir değişim ve dönüşüm geçirerek toplumdaki en büyük güçlerden biri haline gelmiştir. Medya zamanla kamusal alanda yasama, yürütme, yargı dışında ve bunlardan bağımsız şekilde hareket etmesi beklenen bir güç olmuştur.¹ Medya yalnızca güç odaklarına karşı değil, bütün sosyal alanlarda etkin bir konumdadır; adalet mekanizmasından sağlık kurumlarındaki aksaklıklara, eğitimdeki

---

¹ Suat Gezgin, **Medya ve Eğitimde Birikimlerim**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay., 2002, s. 35.

yetersizlikten aile içi şiddete kadar her konuya müdahil bir görünümde dir. Medyanın bu noktada önemli bir işleve sahip olmasının nedeni içinde barındırdığı dinamizmi toplumsal yapıda yer alan diğer kurumlarla karşılaştırıldığında daha etkin ve hızlı kullanabilmesidir. Geleneksel tanımlama ve adlandırma gereği “dördüncü” güç olarak anılan medya, günümüz koşullarının bir gereği olarak “birinci” güç haline dönüşmüştür.²

Medya, bugün elinde bulundurduğu güç itibarıyla kitleleri harekete geçirebilme, konu ve kişileri gündemin birinci sırasına oturtabilme, sanal bir kamuoyu yaratarak kitleleri asıl meselelerden uzaklaştırabilme gibi önemli bir etkiye sahiptir. Diğer yandan medya sahip olduğu bu güç nedeniyle toplumdaki çıkar gruplarına doğrudan bağlı olmak zorunda kalmıştır. Bu bağlılığın arkasında şüphesiz medya kuruluşlarının ve işleyişlerinin politik ekonomik yapısının da etkisi vardır. İki taraflı bu ilişki medyanın toplumsal gücünden ileri gelse de medyanın bu gücü kullanma şekli çoğu zaman ideolojik işleviyle çelişmektedir.

Medyanın temel ideolojisi kitlelerin haber alma özgürlüğü hakkına dayanmaktadır. Medya hangi koşulda olursa olsun kitlelere doğruluğundan şüphe duymadığı enformasyonu aktarmakla yükümlüdür. Ayrıca birinci güç konumunda olan medya kamuoyu oluşumunun ve demokrasinin sağlıklı işleyişinin de aracıdır. Demokrasinin devamlılığı için bir zorunluluk olan denetimin geliştirilebilmesi için kamu düzeninde var olan, birbirinden bağımsız kurumların birbirini denetlemesi gerekmektedir. Medya da bu denetimin gerçekleştirilmesinden sorumludur. Medya doğru ve dürüst yönlendirmelerle olumlu, yapıcı, bilgilendirici mesajlar vererek toplumun devingenliğinin ve üreticiliğinin öncüsü olmalı ve bu bakış açısıyla kamuoyu oluşturmalıdır. Medya aynı zamanda elinde bulundurduğu denetleyici güç aracılığıyla kamuoyu duyarlılığının oluşmasını da gündeme getirmektedir. Bu noktada medyanın yalnızca siyasal iktidar üzerinde değil ülkedeki ekonomik iktidarlarla tüzel ya da özel kişiler üzerinde de halktan aldığı denetim gücü kimliğine tam anlamıyla kavuşabilmesi için doğru, güvenilir ve tarafsız bir düzlem içinde bulunması gerekmektedir.³ Aksi takdirde en önemli amaçlarından biri olan toplumsal

---

² A.e., s. 36.

³ A.e., ss. 37-38.

duyarlılığı ve denetimi sağlayabilmeyi dolayısıyla demokrasinin sağlıklı işleme koşullarını göz ardı etmiş sayılmaktadır.

Bütün toplumsal olgularda olduğu gibi basın için de yasal düzenlemeler mevcuttur. Bu yasal düzenlemelerin dışında, gazetecilerin mesleki etkinliklerini belirli bir meslek ahlakı dizgesine bağlayan ve işleriyle ilgili onlara yol gösterme açısından yarar sağlayan basın ahlak ilkeleri oluşturulmuştur.⁴ Basın ahlâk ilkelerinin genel amacı, basında kötüye kullanımın önüne geçilmesi ve dürüst gazetecilerin görevleri sırasında ya da sonrasında ortaya çıkabilecek olası durumlarda kamuoyu ve meslektaşlarının desteklerini sağlayarak belli bir mesleki rahatlama elde edilmesidir.

Çoğulcu-parlamentar sisteme dayanarak yönetilen ülkelerde basın alanında yapılacak düzenleme ve uygulamaların işlevsel olması son derece önemlidir. Yasalar basının görevlerine müdahil olabilecek düzenlemelerden kaçındığı için medya üstlenmiş olduğu sorumluluğun bilinci dâhilinde hareket etmelidir. Eğer medya bu bilinçten yoksun hareket ederse toplum içindeki saygınlığını yitirebilir. Toplum içinde düzenin sağlanması hem de çeşitli meslek gruplarına mensup bireylerin görevlerini mutlak değer anlayışıyla yerine getirmeleri, toplum işleyişinin sağlıklı ve bireylerin mutlu olmasıyla yakından ilişkilidir. Bu açıdan bakıldığında kişilerin görevlerini meslek etiği çerçevesinde icra etmeleri son derece önemli ve gereklidir.

Medya etiği toplumun bütünü ve tek tek bireyler için yaşamsal önem taşıyan kurallar ve bireylerin kişisel varlıklarıyla kitle iletişim araçlarının karşılıklı konumlarını, ilişkilerini, uzlaşmalarını ve çatışmalarını ve medyanın çalışmalarının toplumun beğenileri ile ilgili boyutunu kapsamaktadır. Bugün insanların ulaştığı uygarlık düzeyinde medya son derece önemli bir güç halini almıştır. Yaşamın içindeki her konu kitle iletişim araçlarının kullanabileceği bir hammadde olduğu için dünyanın gündeminde yer alan bütün toplumsal olaylar, savaşlar, insanlık suçları, başarılar ve gösteriler medya etiği kapsamına girmektedir. Medya etiği, kuramsal olarak toplum ahlâkının toplumu düzenleyip uyumlu bir düzen içinde yaşamasını

---

⁴ Murat Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, İstanbul, Set-Systems Yay., 2006, s. 26.

hazırlamakta gördüğü işlevi, kitle iletişim araçları üzerinde sağlamaya çalışmaktadır.⁵

Son yıllarda teknolojik gelişmeler sonucunda yaşanan gelişmeler; bilgiye ulaşma ve bilgiyi yayma konularında bir takım kolaylıkları da beraberinde getirmiştir. Kitlelerin bilgiye ulaşmada yaşadığı bu kolaylık, haberlerin dolayısıyla kitle iletişim araçlarının güvenilirliği noktasında bir takım endişeleri de beraberinde getirmiştir. Bu, medyanın ideolojik işlevi ve etik açısından değerlendirildiğinde ise temelde denetim gücü gibi büyük bir sorumluluk sahibi olan kitle iletişim araçlarının henüz yasal düzenlemelerin yapılmadığı yeni platformlarda farklı şekillerde bir işlevselliği benimsemeye başladığını göstermektedir. Bu durum, kitlelerin medya üzerindeki algısının değişmesine neden olurken çok sesliliğin demokratikleşme sürecinden ziyade bir kaos ortamı yaratmasını da kolaylaştırmaktadır.

Medya, çağımızda giderek gerçeğin temel biçimlendiricisi halini almıştır. Kamusal ve özel alanlarımız, medyanın yarattığı bilgi evrenine hapsolmuş, kişisel ve toplumsal varoluşumuz, medya gerçeğinden süzülen bilgi aracılığıyla şekillenmeye başlamıştır. Medyanın siyasal yapı üzerindeki rolü ve bu rolü gerçekleştirme biçimleri konusunda farklı bakış açıları olmakla birlikte, medya ve siyaset arasındaki ilişkinin karşılıklı bağımlılık esasına dayandığı yönünde yaygın bir ön kabul vardır. Siyasal gücü şekillendirebilen, yönlendirebilen medya karar alma mekanizmaları ve siyasi elitler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.⁶

Sistemik açıdan incelendiğinde ise kurumsal yapıların medya kuruluşlarının işleyişi ve işlevleri üzerinde çok büyük bir etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Medya örgütlerinde güç ve kontrol, organizasyonun hiyerarşik yapısı içinde formel bir hal almıştır. Bununla birlikte, yapılan bazı araştırmalar, birçok medya kuruluşunun dolaylı yollardan ve informel kanallarla kontrol edildiğini ortaya koymuştur. Sonuçta

---

⁵ A.e., s. 55.

⁶ Ruhdan Uzun, **İletişim Etiği (Sorunlar ve Sorumluluklar)**, Ankara, Dipnot Yay., 2011, s. 68.

da medyanın gücünün daha çok organizasyonun hiyerarşik yapısı içinde en tepede yoğunlaştığı görülmüştür.⁷

Kitle iletişim araçları gerek gündeme getirdikleri konular gerekse haber değerleriyle her zaman güncel siyasetin orta noktasında yer almaktadır. Özellikle iktidarların muhalefetlerini sağlamlaştırma, sistemlerini sürdürme amaçları bir anlamda politikayı medyaya bağımlı hale getirmektedir. Ayrıca medya siyasal gündemin belirlenmesi sürecinde birden çok rol üstlenebilmektedir.⁸ Medya, eş zamanlı olarak olaylar ve hikâyeler üretmekte, olayları haberleştirerek gündem belirlemede aktif bir rol üstlenmektedir. Mevcut enformasyonu toplama ve yeni enformasyon aktarmanın ötesinde, hangi konuların politik gündemin bir parçası olacağını belirleyip, siyasetçilerin yapabileceği gibi gündemleri etkileyebilmektedir. Böylece medya sadece bazı konuları öne çıkararak gündemin içeriğini etkilemekle kalmamakta aynı zamanda politika sürecinin tabiatını ve eylemlerini de etkilemiş olmaktadır. Günümüz dünyasında, medyanın bu denli güçlü olması ve politika alanında oynadığı böylesi çok önemli roller nedeniyle politikacılar ve siyasi partiler medya ile olan ilişkilerine büyük bir önem ve öncelik atfetmektedirler.

Medya ve siyaset ilişkisinin arka planında yer alan asıl nedenler ekonomik ve ideolojik ilişkilerdir. Bu ilişkiler medya ve siyasetin öncüleri tarafından karşılıklılık esasına göre şekillendirilmektedir. Medya ile siyaset arasında kurulu olan bu alışveriş ilişkisi, özellikle iktidardaki siyasi elitler ile medya arasındaki ilişkilerde daha bir kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Medya en basit şekliyle bir siyasi partiye o partinin basın-yayın organı gibi hizmet edebilmekte o partinin sesini kamuoyuna duyurarak sıklıkla destek verdikleri partinin ideolojisi ve politikalarına uygun doğrultuda yayınlar yaparak o parti lehine kamuoyu yaratmak yolunda önemli hizmetler yerine getirebilmektedir. Yine bu tür hedefler doğrultusunda medya, destekledikleri partinin rakibi siyasi partiye ya da partilere saldırarak onların aleyhinde yayın yapıp karşıtı fikirleri destekleyerek de yine yandaşı oldukları

---

⁷ Ali Arslan, "Türk Medya Elitleri: Bir Durum Tespiti", İstanbul, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 8, 2001, ss. 138-140.

⁸ Banu Terkan, "Basın ve Siyaset İlişkisinin Gündem Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Konya, Selçuk Üniversitesi Yay., Sayı: 17, 2007, s. 562.

partinin kamuoyundaki popülaritesini ve oy potansiyelini arttırma amacıyla da çeşitli yönlendirmeler yapabilmektedir.⁹ Bir medya kuruluşunun desteğiyle iktidara gelen bir siyasi parti de iktidarla beraber elde ettiği imkânları çoğu zaman çeşitli yollarla bu medya kuruluşu için kullanabilmektedir. Bu karşılıklı çıkar ilişkisi birçok önemli konuda kitleleri yanlış yönlendirmekte ya da iktidar ve medya arzu edilen kitleyi yaratmak için birlikte çalışabilmektedir.

Diğer yandan medya toplumda etkili olan güçlerden yalnızca bir tanesidir. Nasıl ki medya, hem toplum hem de öteki toplumsal güçler üzerinde bir etkileme gücüne sahipse böylesi toplumsal güçler de medya üzerinde belli bir etkileme gücüne sahiptir. Ekonomik şartlar, tekelleşme sonucunda değişen algı, sansür ve elinde bulundurduğu kamuoyu oluşturma gücü, medyayı da politikanın etkilerine açık bir alan haline getirmiştir. Yeni ekonomi politikaları sonrasında çoğu zaman medya patronlarının çıkarları doğrultusunda hareket etmek zorunda kalan medya çalışanları haber yazma, haber kaynakları, haberi ulaştırma gibi konularda editoryal bağımsızlık algısından uzaklaşmaktadırlar. Bu süreçte medya en temel görevi olan kitleleri doğru bilgilendirme işlevini yerine getirmeyerek güvenilirliğini kaybetmeye başlamaktadır. Özellikle “iktidar elitleri” olarak da tanımlanabilen politik gücü ellerinde bulunduran siyasi elitler, en azından potansiyel olarak medya üzerinde büyük bir baskı oluşturabilme ve medyayı kontrol altında tutabilme gücüne sahiptirler.¹⁰

İktidarın medya üzerindeki bu etkileme gücünü, zaman zaman farklı şekillerde kullandığına sıkça tanık olunmaktadır. Hatta yasama gücünü elinde bulunduran bu siyasi elitler, “ gizlilik” ya da “ulusal güvenlik ” vb. gerekçeleri de kullanarak isterlerse medyanın haber alma ve bilgi toplama özgürlüklerine sınırlamalar da getirebilmektedirler. Siyasi elitler yeri geldiğinde dünyanın en saygın medya kuruluşlarına bile müdahale ederek onların neyi-nasıl yayınlayacaklarına ya da yayınlamayacaklarına karar verebilmektedirler.

Egemen güçler, herhangi bir konuda bir şekilde medyaya müdahalede bulunup oluşabilecek sonuçların önüne geçme isteği duymakta bu da toplumun haber

---

⁹ Ali Arslan, “Medya-Politika İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, UIBD Yay., Sayı: 1, 2004, s. 4

¹⁰ Arslan, “Türk Medya Elitleri: Bir Durum Tespiti”, ss. 146-148.

alma özgürlüğünün engellenmesine neden olmaktadır. Bu durumun parçası haline gelen yalnızca devletle karşılıklı işbirliği içinde olup daha sonra bir anlaşmazlık içine düşen medya patronları veya medya kuruluşları değildir. Bu türden bir ilişki içinde olmayıp sadece görevini yapmayı amaç edinen medya kurumları ve çalışanları da sansür ve oto sansürle sıkça karşılaşabilmektedir. İktidarların varlıklarını sürdürebilmesi, farklı güç odaklarının çıkar çatışmaları medya kurumlarını ve çalışanlarını bunlar dışında yaptırımlarla da karşı karşıya bırakabilmektedir. Medya tarihinde, iktidarın çıkarlarına hizmet etmeyen birçok medya çalışanın işlerini kaybetmesi, hatta faili meçhul cinayetlere kurban gitmesi örnekleri de mevcuttur.

Birbirine bağımlı bir medya-siyaset ilişkisi; her iki yapının da gerçekten var olma mahiyetiyle çelişmektedir. Medya, iktidarların güçlerini toplumlara karşı değil, toplumsal yaşam için kullandıklarını denetlemekle yükümlüdür. Böyle bir sorumluluk hiçbir yapıya hiçbir zaman bağlanmamayı şart koşar. Medya toplumsal arenada farklı bir güç odağı oluşturmak yerine, var olan güç odaklarıyla mücadele etmelidir. Aksi takdirde toplum olabilmek için gerekli olan kuralların işleyişinin sağlıklı olup olmadığı denetlenmez.

Medya-siyaset ilişkisi söz konusu olduğunda ideolojik görevini tamamen unutan bir medya gerçeği ile karşı karşıya kalınmaktadır. Teknoloji öncesi zamanda kitlelerin bu tür ilişkileri fark edebilmesi yine medya yoluyla mümkün olabilirken bugün, internetle beraber giderek yaygınlaşan interaktif iletişim olanağı kitlelerin medya istemese de olaylardan bir şekilde haberdar olabilmelerine imkân tanımaktadır. Bu durum başlı başına birer güç olan iktidar ve medyanın zaten var olan güvenilirliği sorununun daha da derinleşmesine neden olmaktadır.

2.2. Kavram Olarak “İdeoloji”

Tarihsel süreçte ideolojinin birbirinden tamamen zıt düşünceleri içeren tanımları verilse de ideoloji daha çok toplumda kontrol ve mücadele ile ilgili fikir

kümelerine verilen isimlerdir.¹¹ Daha genel bir tanımla ideoloji bir dünya görüşü olarak soyutlanabilecek, göreceli olarak biçimsel ve eklemlenmiş anlamlar, değerler ve inançlar sistemidir.¹²

Bir grup düşünürün insan zihninde fikirlerin belirme sürecinin nesnel olarak incelenebilmesinin mümkün olduğunu ve bu doğrultuda eğer istenirse doğru düşünceleri de düşündürebilmenin bir yolu olabileceği fikrini ortaya koymaları ideoloji sözcüğünün çıkış noktası olarak kabul edilebilir. ‘İdeologlar’ olarak adlandırılan bu grup, fikirlerin birer uyum ürünü oldukları yönünde temel bir görüşü benimsemişlerdir.¹³ İdeoloji kavramı Destutt de Tracy tarafından ilk defa tümüyle politika alanını içeren bir terminoloji ve entelektüel tasarı alanı olarak düşünülmüştür. Destutt de Tracy’ e göre ideoloji, tüm insani ve entelektüel çevreye açıkça hükmetmek amacındadır.¹⁴ Bu alan ahlaktan matematiğe kadar insanın tüm yapıp etmelerini içinde barındırmaktadır. İdeolojinin en kapsamlı kullanıldığı alan, anlam ve fikir üretim sürecidir. İdeolojik kuramlar her türlü iletişimle birlikte tüm anlamların toplumsal-siyasal bir boyutu olduğu ve bunların ancak toplumsal bağlamları içinde anlaşılabilceğini vurgulamaktadırlar. Bu durum statükonun devamlılığını sağlarken iktidarı elinde bulunduranların fikir ve anlam üretim sürecini kontrol etmelerine de olanak tanımaktadır.

İdeoloji kavramına var olan anlamları dışında yaklaşarak yeni bir bakış açısı yaratan Marks, ona düşünceler dizgesi “yanlış bilinç” olarak göndermeler yapmıştır. Marksçı “ideoloji” tartışması, “Alman İdeolojisi”nde Marks ile Engels’in herhangi bir toplumdaki yönetici fikirlerin, toplumda üretim araçlarını ellerinde bulunduran sınıfların fikirleri olduğu yönündeki önermesini temel alan bir yaklaşımı benimsemektedir.¹⁵ İdeolojiyi belli bir tür toplumsal bilinç olarak tanımlayan Marks, ideolojinin yasal ve siyasal ilişkilerle birlikte bir üst yapı oluşturduğunu ve bu üst

---

¹¹ Fatih Duman, “İdeoloji Kuramları”, **Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavram ve Süreçler**, Ed. Tevfik Erdem, Ankara, Lotus Yay., 2006, s. 166.

¹² Raymond Williams, **Ideology**, <http://www.autodidactproject.org/other/ideo8.html>, (Çevrimiçi), 21 Şubat 2014.

¹³ Şerif Mardin, **İdeoloji**, İstanbul, İletişim Yay., 2007, s. 22.

¹⁴ Norman Fairclough, Phil Graham, “Eleştirel Söylem Çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi İle Bağlantısı”, **Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji**, Der. Barış Çoban, Zeynep Özarslan, İstanbul, Su Yay., 2003, s. 202.

¹⁵ Erol Mutlu, **İletişim Sözlüğü**, Ankara, Ark Yay., 1998, s. 161.

yapının üretim ilişkileri tarafından belirlenen gerçek temeller üzerine kurularak bu temele karşılık olarak geliştirildiğini söylemektedir.¹⁶

Marks, ideolojik yapıların doğal görünümlü olduklarını söyleyerek bir doğallaştırma, aynı zamanda bir tarihsel gelişmeye mantıksal sonuç olarak görünebileceklerini söyleyerek bir tarihselleştirme yapmaktadır.¹⁷ Böylece ideolojiye göre şeyler ya doğal oldukları için ya da doğallık durumuna ulaştıkları için hep öyle kalacaklardır. Bu bir anlamda ideolojinin doğallaştırılması, tarihselleştirilmesi ve sonsuzlaştırılmasıdır. Marks ideolojilerin toplumsal sınıflarla bağının güç üzerinden şekillendiğini söylerken egemen güç olan sınıfın aynı zamanda toplumun egemen entelektüel gücünü de oluşturduğunu dile getirmiştir. Bu nedenle egemen sınıfların fikirleri tarihin her döneminde egemen fikirler olmaya devam etmektedir.¹⁸

Farklı kavramsal anlamlarla yapılandırıldığı için bütünsel bir okumaya ihtiyaç duyan ideoloji kelimesi, belli noktalarda söylemle ilgili bir meseledir. İdeoloji, dilin belli gruplar arasında belirli etkiler yaratmak amacıyla fiilen nasıl kullanıldığı ile bağlantılıdır.¹⁹ Farklılıklarına rağmen tüm ideoloji kuramlarının hemfikir olduğu nokta, ideolojinin sınıf tahakkümünü sürdürmeye çalıştığıdır. Zaten farklılıkların ortaya çıkması da bu tahakkümün sürdürülme biçimi, etkililik derecesi ve karşılaştığı direnç noktasında yaşanmaktadır.²⁰

Althusser ise çeşitli ilişkileri üretme işlevine sahip olduğunu düşündüğü ideolojinin en önemli işlevinin bireyi özne olarak bir yerde, belli bir anlamda değişmez kılmak²¹ olduğunu dile getirmiştir. Bu aynı zaman dilimi içinde bireyleri öznellikten donatarak onları kendisinin var olan çelişkili ilişkileri ve gücü ile toplumsal yapıya uymaya zorlamaktır. Kısaca ideoloji, içinde bireylerin üretildiği ve kendilerinin toplumsal yapıya uyumunu üreten bir uygulamadır. Aynı zamanda ideolojinin kendine ait bir tarihinin olmadığını da söyleyen Althusser, tarihli olmama

---

¹⁶ İrfan Erdoğan, **Öteki Kuram**, Ankara, Erk Yay., 1998, s. 297.

¹⁷ **A.e.**, s. 277.

¹⁸ Duman, **a.g.m.**, s. 169.

¹⁹ Terry Eagleton, **İdeoloji**, Çev. Muttalip Özcan, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2005, s. 28.

²⁰ John Fiske, **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Çev. Süleyman İrvan, Ankara, Bilim ve Sanat Yay., 2003, s. 226.

²¹ Rosalind Coward, John Ellis, **Dil Ve Maddecilik**, Çev. Veysel Kılıç, İstanbul, Toroslu Kitaplığı Yay., 2008, ss. 75-77.

durumunu tamamen olumlu bir anlam doğrultusunda kullanmıştır. Çünkü ideolojilerin tarihi üretim ilişkilerinin yeniden üretim aygıtlarında sınıf mücadeleleri tarafından belirlenmektedir. Bu demektir ki ideolojilerin tarihi kendi dışındadır.²²

Toplumsal bütünlüğün içinde siyasal ve ekonomik düzeylerden ayrı düşünülmemeyen ideoloji, bu düzeylerle birleşerek toplumsal bütünlüğü oluşturmaktadır.²³ Althusser'e göre ideoloji, bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla kurdukları imgesel ilişkinin imgesel bir şekilde tasarlanmasıdır. Her ideolojinin imgesel olması zorunlu çarpıtmasıyla yarattığı, bireylerin üretim ilişkileri ve bu ilişkilerden türeyen ilişkilerle kurulan imgesel tasarımlardır.²⁴ Bu açıdan bakıldığında ideolojinin bu dolayimli hali sistemin kendini yeniden üretebilmesini sağlamaktadır. Sistemin bu gereksiniminin arka planında sistemin devamlılığının sağlanması için gerekli olan yeniden üretim fonksiyonunun otomatik mekanizmanın üretim sürecinde bulunmaması vardır. İdeolojinin bu noktada görevi üretim ilişkilerinin ve iş gücünün mevcut kurallara boyun eğmesini sağlayarak onları sistemle uyumlu hale getirip üretim koşullarının yeniden üretilmesini sağlamaktır.²⁵ Louis Althusser'in "çağırma mekanizması" ile açıkladığı ideolojinin oluşum süreci en sıradan ve olağan kurumlara, oluşlara ve toplumsal ilişkilere nüfuz ederek bireylere "özne" olarak seslenmektedir.²⁶ İdeolojinin bireylere özne olarak seslenmesi varoluşuyla tek ve aynı şeydir.²⁷

İdeolojinin bireylere özne olarak seslenmesi ya da bireyi özneye tabi kılması, öznelerin kendi aralarında birbirlerini tanımalarına imkân sağlaması ve birbirlerini tanıyan öznelerin her şeyin yerli yerinde olduğunu kabul edip buna uygun davranmaları bireylere olabilecekler konusunda mutlak güvence sağlamaktadır. Althusser bu yöntemle öznenin eyletiildiği ölçüde eylemesinin mümkün olduğunu dile getirmiştir.²⁸ Maddi kurallar bütünü tarafından düzenlenen ideoloji, maddi pratikler gerektiren maddi bir ideolojik aygıtın bağrında zaten var olmaktadır. Özne

---

²² Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İstanbul, İthaki Yay., 2006, s. 83.

²³ Duman, **a.g.m.**, s. 174.

²⁴ Althusser, **a.g.e.**, s. 85.

²⁵ Duman, **a.g.m.**, s. 174.

²⁶ Mutlu, **a.g.e.**, ss. 161-162.

²⁷ Althusser, **a.g.e.**, s. 101.

²⁸ **A.e.**, s.109.

söz konusu olan bu pratikleri kendi inancı uğruna eylediğine gönülden inanarak sürekli kılmaktadır. Bu sonuç devletin müdahalesini gerektiren kötü öznelerin dışında, iyi öznelerin koyuldukları yolda kendiliğinden yürümelerini sağlamaktadır. Bu süreç devamlılığını devletin ideolojik aygıtlarının ürettiği ideolojilere borçludur. Sitemin sürekliliğinin doğru bir şekilde algılanması hem ideolojinin kavramsallaştırılmasının hem de iletişim çalışmalarının kuramsal dayanağının neden önemli olduğunu açık etmektedir.

Toplumda egemen olan sınıflar egemenliklerini ideolojik düzeyde sürdürebilmek için medya araçlarını kullanmaktadırlar. Çeşitli yollarla kendi sahiplerinin düşüncelerini topluma benimsetmeye çalışan medya ve organları egemen sınıfın fikirlerini toplumun fikirleri haline dönüştürmektedirler. Devletin baskı ve ideolojik aygıtları bu dönüşümün gerçek mahiyetinin anlaşılmasına için özneyi bu sisteme mecbur bırakacak yeni adı altında benzer oluşumlar üretmektedirler.

2.2.1. İdeolojik Yönüyle Medya

Toplum üzerinde birleştirici ve bütünleştirici bir etkiye sahip olan ideolojinin yayılmasındaki en önemli araçlardan birinin medya olduğu ve medyanın toplumda var olan güç odaklarının birer uzantısı olarak işlev görüp egemen ideolojileri yeniden üretme ve sistemin denetimini sürekli kılmada etkin bir rol oynadığı görüşü mevcuttur.²⁹

Stuart Hall'a göre durum "tanımı" yapma yeteneği, medyaya ideolojik gücünü veren şeydir. Eleştirel bakış açısıyla değerlendirildiğinde medya tarafından yapılan durum tanımları "ideolojinin inşası" ifadesiyle eşitlenebilmektedir. Hall bu doğrultuda kitle iletişim araçlarının iki durumdan sorumlu olduğunu belirtmektedir: Birincisi, grupların veya sınıfların diğer gruplara ve sınıflara ilişkin bir hayat, anlam ve pratik değer inşa etmelerinin temelini oluşturmaktır. İkincisi ise çağdaş sermaye

---

²⁹ Pamela Shoemaker, Stephen D. Reesein, "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi" **Medya Kültür Siyaset**, Der. Süleyman İrvan, Ankara, Alp Yay., 2002, s. 127.

ve üretim koşulları altında giderek daha karmaşık hale gelen ve bölük pörçük parçalardan oluşan toplumsal totalitenin çoğulcu bir bütün olarak kavranabilmesi için gerekli olan imgeleri, temsilleri ve düşünceleri yaratmaktır.³⁰

Devlet kavramının sivil toplum ve siyasi toplumun toplamlarından oluştuğunu dile getiren Gramsci'ye göre devlet zora, baskıya ve siyasal egemenliğe dayalı bir iktidar alanıyken sivil toplum ise devlet ve üretim dışında yer alan ve ona dayalı olan "hegemonya" alanıdır. Siyasi toplum devletin organlarının yanı sıra düzen ve güvenlik kavramlarını da kapsarken sivil toplum; eğitim, medya, şirketler, sendikalar, siyasi partiler, kiliseler gibi "özel" alanları kapsamaktadır. Bu iki ayrı düzeni birbirinden tamamen ayrı düşünmek baskı ve onayın bütünü olan kapitalist sistem içinde mümkün değildir. Bu düşünce Althusser'de devletin baskı ve ideolojik aygıtlarının da birlikte çalıştığı düşüncesiyle benzeşmektedir.

Gramsci tarihsel blokun gelişiminde önemli rol atfettiği aydınları geleneksel ve organik olarak ikiye ayırmıştır: Toplumda var olan düşünceleri bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde yaygınlaştırma çabasında olanlar; doktorlar, öğretmenler, avukatlar geleneksel aydın grubunu, kendilerini toplumdan ve diğer öğelerden soyutlayarak bir üst kültür yaratabilenler ise organik aydın grubunu oluşturmaktadırlar. Geleneksel aydınlar, toplumsal hegemonyanın ve siyasi iktidarın alt kademedeki işlevlerini yerine getirirken organik aydınlar, sivil toplum içinde ve hükümet ile sivil toplum arasında fikirleri iletmektedirler.

Hall'un ideoloji anlayışının şekillenmesinde de etkisi olan Gramsci'nin hegemonya kuramında kitle iletişim araçları gücü elinde bulunduran seçkinlerin güçlerini, konumlarını, varlıklarını sürdürebilmenin birer aracıdır.³¹ Bu araçlar sistem için gerekli olan her öğeyi bireylerin bilincine, başka türlü orada yer almayacak bir şekilde öylesine yerleştirirler ki bilinç bunları reddedebilme edimini gösteremez. Toplumsallaşma kurumlarının anahtarına sahip olan medya endüstrisinin sahipleri kendilerine yakın gelen fikirleri, tonlamaları ve her türlü uygun içeriği diğer toplumsal gruplardan çok daha kolay ve yeniden üretebilme avantajına sahiptirler.

³⁰ Çiler Dursun, **TV Haberlerinde İdeoloji**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s. 38.

³¹ James Lull, **Medya İletişim Kültürü**, Çev. Nazife Güngör, Ankara, Vadi Yay, 2001, ss. 52-53.

Bu da onların bakış açısını kamusal alanda yerleşik bir hale getirmektedir. Çünkü hegemonik aygıtların işleyişi baskın ideolojiyi geçerli ve doğal kabul ettirerek ideoloji gibi algılanmamalarını sağlamaktadır. Gramsci'ye göre gelinen bu nokta kültürün yani ortak duygu diye adlandırılan şeyin bir parçası olmaktadır. Sorgulanması hoş karşılanmayan bu ortak duygu, kendisini alternatifsiz bir gerçek olarak sunmaya her zaman hazırdır.³² Gramsci'nin hegemonya kavramı "alımlama" konusuna getirdiği katkılar dolayısıyla da önemlidir. Bu kavram medyanın ideolojik bir aygıt olarak kavranmasından ziyade güç odaklarının ideolojilerinin, kültürel pratiklerin dolayımı ile toplumsal rızaya dönüştürüldüğü bir araç olarak değerlendirilmesine dayanmaktadır. Yani alımlama iletişim mesajının etkin olarak yeniden üretilme anıdır.³³

Medya ve ideolojik ilişkilerin ele alındığı eleştirel çalışmalarda haber üretim sürecinde ideolojilerin yeniden üretilmesi sorunsalı etrafında dönen tartışmalar aslında kanıksanmış bir takım gerçeklerdir. Haber yapılandırılma aşamasında meşrulaştırma politikalarıyla gerçekleştirilen ideolojik inşa süreci, haber metinlerinin adil, eşitlikçi, doğru, dolayısıyla da desteklenmesi gereken niteliklerde olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Böyle bir ortamda haberin üretilmesi yani ideolojilerin haber içine istenildiği gibi serpiştirilmesi dilsel pratikler yoluyla desteklenip temsil edilmektedir. Oysa gerek Gramsci'nin hegemonya kavramı, gerekse Althusser'in devletin baskı ve ideolojik aygıtlarının toplumsal birlik ve bütünlük amacıyla bireyi etkisiz kılmadaki işlevleri ideolojinin yeniden üretim amacını açık etmektedir. Kitle iletişim araçları toplumsal bütünleşmeyi sağlama girişiminde sözde seçim olanaklarıyla yarattığı yapay gereksinimler ve temsillerle araçsal aklı ortadan kaldırmaktadır.³⁴

---

³² Mutlu, **a.g.e.**, s. 155.

³³ **A.e.**, s. 32.

³⁴ Nilüfer Timisi, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Ankara, Dost Kitabevi, 2003, s. 58.

2.2.2. İdeolojik Yönüyle Dil

Geleneksel iletişim modellerinde belli başlı temel öğelerin varlığı iletişimi iki kişilik tek yönlü bir sistem olarak sunmaktadır. Herhangi bir iletişimde, alıcı ve gönderici arasında gerçekte ne olduğunun anlaşılabilmesi daha derinlikli incelemelere olanak sunan alt birimlerin ihtiyacını doğurmaktadır. Mac Lean'ın deyişiyle iletişim bir geri besleme gerektirir ve bu çizgisel bir süreçten ziyade dairesel bir yapıyı içermektedir.³⁵

Gazetecinin haber oluşturma sürecinde bir mesaj gönderici olarak kendi haberine içinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak inançlarını, kültürel özelliklerini, anlamlarını aktarması, bir yandan tarafsızlık tartışmalarını körüklerken diğer yandan haber metinlerinde açık ya da örtük olarak bu izlerin görülebileceği gerçeğini de ortaya koymaktadır. Medya metinlerini habercinin bilinçli ya da bilinçsiz olarak oluşturduğu bu bağdan soyutlamak gerçek ve doğruluk sorgulanmasının yapıldığı bir platformda en baştan yanlış bir yol izlemesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle; haber üretim süreçlerinin gazeteci tarafından yazılmış olan haber metninin altında uzanan yapısal plana bağlı olduğu göz ardı edilmemelidir. Diğer yandan benzer bir şekilde okuyucunun yazma, anlama ve inanç formasyonu da metnin değerlendirilme yapısını etkileyebilmektedir. Haber metninin doğru analizi için dil ve içerik boyutunun anlam sürecinin içine katılması gerekmektedir.

Haber metinlerinde sözcük dağarcığı açısından ilk seçimi dilin kendisi yapmaktadır. Alıcıların algı ve değerlendirmede boyutunun farkları göz önünde bulundurulduğunda özellikle politik olayları tanımlamada alt anlam taşımayan yapılar bulmanın imkânsızlığı söz konusuysen eğilimsiz bir gazetecilikten bahsetmek giderek zorlaşmaktadır.³⁶ Van Dijk, gazetecinin haber üretme sürecine ve okurun haberi kavramasına dikkat eden bir yaklaşımı benimseyerek haberi “kamusal söylem” olarak ele almıştır.³⁷ Böylece haber yapıları sosyal pratikler ve ideolojilerle ilişkilendirilebilecek açıklığa kavuşmaktadır. Bu nedenle de medya, dil ve ideoloji

³⁵ Allan Bell, **The Language Of News Media**, Oxford, Oxford University Press, 1991, s. 34.

³⁶ Michael Geis, **The Language Of Politics**, Columbia, Ohio State University Press, 1987, s. 176.

³⁷ Teun Adrianus Van Dijk, **News As Discourse**, New Jersey, IEA Press, 1988, s. 96.

arasındaki bağlantıların irdelenmesi haber metinleri üzerinde bir yoğunlaşmayı gerekli kılmaktadır.

Dilin bağımsız ve bilinç dışı olarak siyasal düşünce üzerinde yönlendirici bir etkisinin olduğu kabul edilen genel bir görüştür. Bu görüşün keskin yanı, dilin siyasi düşünceyi bir yolunu bularak etkilediği yönündedir. “Dil olmadan düşünme eylemi gerçekleştirilebilir mi? ” sorusunun cevabının kişiye göre değişmesi esasında yine dilin bağlayıcı gücünden kaynaklanmaktadır.³⁸ Dil durmadan düşünceye yol açan düşünceleri besleyen bir etkiye sahiptir. Öyle ki dil hakkında düşünmek için bile dili kullanmak gerekmektedir.

İletişimin bazı aşamalarının dilsiz de gerçekleştirilebileceği bilinmesine rağmen siyasi söylemlerin gerçekleşmesi tamamen dile bağımlıdır. Çünkü siyasi inanç modelleri dilin bazı özel görünümüne bağlı olarak tutunmaktadırlar.³⁹

Anlama ve akılda tutmanın kolaylaşması için görsel modellerin sözlü olarak kodlanması her şeyden önce toplumsal yaşam için bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç, bilginin depolanması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. En yapısalcı yaklaşımda bile dil-düşünce ilişkisi bağlamında dilin işlevinin gücünün açık bir şekilde görülmesi bu gereklilikle ilişkilendirilebilmektedir. Yaşamsal düzlemde var olan birbirinden farklı görüşlerin iletilebilmesi, sürekli kılınabilmesi dile olan ihtiyacı bir şekilde hep canlı tutmaktadır.

Dil ve düşüncenin sınırlarının bir olduğu; düşüncenin dille ifade edildiği görüşünü fazlaca savurgan bulmakla birlikte Geis haber metinlerinin dayandığı ideolojilerin ancak dil analizleriyle çözümlenebileceği görüşüne katılmaktadır.⁴⁰ Gazetecilik uygulamaları sorunsalı üzerine yapılan geniş çaplı çalışmalar, bu alana “sözcüklerde taraflılık” ve “haber imajında taraflılık”⁴¹ terimlerini kazandırmıştır. Bu terimler haber metinlerini oluşturma sürecinde sözcüklerin seçiminin önemini vurgularken hiç yoktan yaratılabilecek oluşumlara da dikkat çekmektedir.

---

³⁸ Geis, a.g.e., s. 4.

³⁹ A.e.

⁴⁰ A.e., s. 60.

⁴¹ A.e.

Bir yandan kültürün taşıyıcısı diğer yandan kültürün en önemli öğelerinden birini oluşturan dil konusunda sürdürülen tartışmalı yaklaşımlar içinde giderek güçlenen ve en az muhalefet edileni dillerin sanıldığı kadar objektif olmadığı görüşüdür. Çünkü dildeki pek çok sözcüğün sözcük anlamlarının yanında çağrışım anlamları da bulunmaktadır. Birden çok olabilen bu anlamlardan arındırılmış bir dil bulmak giderek daha da zorlaşmaktadır.

Doğumundan itibaren, kendini önceden kuşatılmış bir dil sisteminin içinde bulan insanın düşünce oluşumunun bu sistemden etkilenmemesi mümkün değildir. Bu nedenle dil ve düşünce, iç içe geçmiş bir örüntü içinde bizi, dünyayı algılama ve anlamlandırma biçimimizi, değerlerimizi ve önyargılarımızı oluşturmaktadır. Bu oluşum insanın yapıp etmelerini içeren dünyayı da kapsamaktadır. Bu nedenle haberin oluşum sürecinde etkin olan habercinin yorumsuz ve tarafsız davranabilmesi, kendisini tüm ideolojilerden soyutlayarak bir dil kullanabilmesi yalnızca öngörülebilir, beklenebilir bir eylem çerçevesinde değerlendirilebilir.

2.2.3. Dil, İdeoloji ve Medyanın Zorunlu Uyumu

İletişim sürecinde ilk adım kaynak ve göndericinin yapmış olduğu seçimler etrafında gerçekleşmektedir. Haber ya da genel olarak medya mesajları söz konusu olduğunda yalnızca gazetecinin kaynak olarak gösterilmesi diğer sosyal etkenlerin yok sayılması anlamına gelmektedir. Gazeteci kaynak ve gönderici olarak haber odası, editör ve kurumun yayın politikasının bir parçasıdır. Bu yüzden bir enformasyonun haber haline getirilirken bazı değişimlere uğraması kaçınılmazdır. En önemli enformasyon etrafında inşa edilmesi beklenen haber söylemi, diğerlerini ya geri plana itmekte ya da tamamen yok saymaktadır. Bunların yanı sıra enformasyona hiç yoktan bazı eklemeler de yapılabilmektedir. Haberinin nerede, ne zaman, hangi sözcüklerle kullanılacağı, vurgunun nerelerde yapılacağı da ideolojik bir seçimin yansımalarıdır.

Dijk, medya metinlerinde özne kullanımına dikkat çekerek cümle yapılarının ideolojik pozisyonunun örüntüsü altında da açıklanabileceğini dile getirmiştir.

Olumsuz eylemlerle anılacak güçlü ve elit gruplardan bahsederken öznenin ya pasifize edildiğini ya da tamamen silindiğini belirtmektedir.⁴²

Haber metinlerinde kullanılan sıfatların dengeli bir şekilde dağıtılması ve metin içindeki iddialara simetrik bir biçimde yer verilmesi önerisiyle amaçlanan, farklı görüşlere sahip taraflar arasında bir uyum yakalayabilmektir.⁴³ Gerçeğe uygun olan bir sözün medyada yer alması tek başına yeterli değildir. Gerçeğe uygun bir anlatımla haberde denge unsurunun tutturulması yani “iki tarafı” “her iki tarafla” ya da “tüm taraflarla” karıştırmamak gerekmektedir.⁴⁴

Medya genelde gözle görülmeyen bir taraflılık yanlısıdır. Taraflılığı açıkça belli olan ve fon yardımlarıyla ayakta kalan yayın organlarının ömürleri kısa olmaktadır. Medyada tüm araçlar amaçlanan reyting uğruna rahatça farklı şekillerde kullanabilmektedir. Örneğin iktidar yanlısı medya grupları belirli bir oranda muhalif tavır sergileyerek muhalefetin reyting yükseltici etkisinden yararlanmakta ve kamuoyunu tarafsızlığı konusunda ikna etmeye çalışmaktadırlar. Bu ve bunun gibi uygulamaların medyanın pekiştirici unsur olma işlevine zarar vermediği gözlemlendiğinden kitle iletişim araçları da siyasi gazetecilikte bu tür uygulamalara rahatça başvurabilmektedir.⁴⁵

Medya içeriğinin nasıl oluşturulduğu sorusunun en net yanıtını bulabilmek için toplumdaki iktidar ilişkilerine göz gezdirmek gerekmektedir. Medya bu ilişkilerle bağlantılı olarak daha güçlü, daha az güçlü ayrımına girerek belirlemeler yapabilmektedir. Güçlüler haberlerde sık ve herkesin izleyebileceği zamanlarda yer alırken iktidar ilişkileri zincirinde önemsiz bir yere sahip olanlar ancak sapkınlık, cinayet, grev, protesto gibi eylemlerde bulduklarında bir yer edinebilmektedirler.⁴⁶ Kitle iletişim araçlarının her türden görüşe sahip farklı kişilere eşit söz hakkı verilen platformlar olduğunu düşünmek, beklemek yalnızca bir varsayımdır. Bir olaya ya da kişiye ayrılan zaman, yer verilen programın yayın saati, oturma düzeni ve daha birçok ayrıntı kitle iletişim araçlarının iktidar ilişkileri çerçevesinde önem atfettikleri

---

⁴² Dijk, **a.g.e.**, s. 117.

⁴³ **A.e.**

⁴⁴ W. Lance Bennett, **Politik İllüzyon ve Medya**, Çev. Seyfi Say, İstanbul, Nehir Yay., 2000, s. 64.

⁴⁵ Geis, **a.g.e.**, s. 15.

⁴⁶ Shoemaker, Reesein, **a.g.m.**, ss. 102-105.

bir sıraya göre düzenlenmektedir. Çoğu zaman kimin, ne söylediğinin unutulduğu programlarda keskin görüşlerin çatışmasından doğan aksiyon reyting amacıyla önceden belirlenmiş sorularla kızıştirılmakta, derdini anlatacağı için programa çağırıldığını düşünen insanlar yok sayılmaktadırlar. Benzer durumlarla düzenlenen gazetelerde de hangi olayların manşet veya sürmanşet olacağı, hangi olayların yok sayılacağı, iktidarın ideolojisi doğrultusunda şekillenirken kullanılan dil ve sözcük seçimi de tamamen egemen güç odaklarının çıkarlarına hizmet etmektedir.

Kültürel olan tüm değerlerin, benimsenen farklı ideolojilerin, ahlaki ve vicdani sorumlulukların dikkate alınmadığı bu programlar, yayınlar hep farklı formatta aynı misyonu sürdürerek kitleler üzerinde belirleyici rol oynamayı başarmaktadırlar. Programlar, haberler, yayınlar her kesimden insana yer verme amacıyla yola çıkıp belli sınıflardan; elit, güçlü, ünlü ve uzman görüşlerinin durmadan tekrarlanmasından oluşan ve zamanla yalnızca yaratılmak istenen etkinin pekiştirilmesine aracılık eden yapılar halini almaktadırlar. Bu nedenle medya metinlerinde sınıf kavramı incelenirken özneyi kuran; cinsiyet, yaş, seksüel, ırk gibi farklı konumlanmaların da dikkate alınması gerekmektedir.⁴⁷

Toplumsal düzlemden erkeğin kadın, öğretmenin öğrenci, çoğunluğun azınlık, hükümetlerin halk üzerinde kurduğu açık ya da örtük iktidarlardan bahsedilebilmektedir. Bu iktidar alanlarının yeniden, nasıl kurulduğu düşünüldüğünde günlük yaşam pratikleri öne çıksa da bu söylemlerin bir şekilde dolayımlandığı yer olan medya etkisiyle şekillenebilmesi mümkündür. Bu doğrultuda pragmatizm açısından değerlendirildiğinde kitle iletişim araçlarının bugün var olma sebebinin ne kadar gerçekçi bir söylem oluşturabileceği tartışılması, düşünülmesi gereken bir konudur.

---

⁴⁷ Ayşe İnal, "Medya, Dil ve İktidar Sorunu", **İletişim Dergisi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yay., Sayı: 3, 1999, ss. 13-15.

2.3. Haber ve Söylem

Toplumsal bir varlık olan insan toplumsallaşmak için etrafında ne olup bittiğini bilmek istemektedir. İlkçağdan beri duyulan bu ihtiyaç farklı tanımlamalarla olsa da haber kavramını, hep hayatın merkezine yerleştirmiştir. Belki bir zorunluluk belki de doğuştan gelen bir içgüdüyle başkalarının ne yaşadığı, ne düşündüğü, başka coğrafyalarda olaylara nasıl tepkiler verildiği önemsenmektedir. Bu nedenle haberdar olma, habersiz kalmama isteği belli bir noktadan sonra salt bir ilgiden ziyade yaşamsal bir zorunluluk halini almıştır. Özünde habere atfedilen değer bu bilme isteğinin en doğru şekilde yapılması üzerine duyulan inançtan kaynaklanmaktadır. Oysa zamanla haber üzerine yapılan tartışmalar, habere dair şüpheler, haberden beklentiler değiştikçe haberin niteliği sorunsalı ortaya çıkmıştır.

2.3.1. Haberin Değerlendirilmesi

Herkes için başka bir anlam ifade edebilecek haber kavramını tek bir tanıma sığdırmak mümkün değildir. Farklı tanımlamalarıyla birlikte haber, farkında olmak, duymak ve bilmekle ilgili olgulara işaret eder.⁴⁸ Bu da haberin günlük ilişkilerden soyutlanıp bir anlamda idealleştirilmiş, nesnelleştirilmiş yanına vurgu yapmaktadır. Bu tanımdan anlaşılabilmesi gibi her bilgi haber değeri taşımamaktadır. Özellikle günümüzde teknolojik gelişmenin hızı ve küreselleşmenin geniş bir coğrafyayı etkilemesi farklı alanlarda bilgi çeşitliliği oluştururken haber olabilecek enformasyonun seçilmesi noktasında daha net belirlemeleri gerekli kılmaktadır.

Genel bir tanımla haber “güncel ve ilginç bir olayın nesnel ve gerçeğe uygun bir biçimde sunulmasıdır”.⁴⁹ Bu tanım okuyucu, izleyici ve dinleyici olarak bireyin haberden beklediğinin öncelikli olarak yeni gerçeklerle ilgili doğru ve anlaşılır bilgiler ortaya koymasındır. Haberin amacı gerçekleşen bir olayın kitlelere aktarılmasıdır. O halde haber olaydır. Olay ise çeşitli olguların, belirli bir yer ve

⁴⁸ İrfan Erdoğan, **Dünyanın Çarpık Düzeni: Uluslararası İletişim**, İstanbul, Kaynak Yay., 1995, s. 62.

⁴⁹ Hermann Schlapp, **Gazeteciliğe Giriş: Mesleğe Yönelik Ders Kitabı**, Çev. Işık Aygün, Ankara, Konrad Adenauer Vakfı Yay., 2000, s. 17.

zaman içinde meydana gelmesi, geçmesi sürecidir. Olay yalnızca bir eylem değil söylem de olabilmektedir.⁵⁰ Haberin hammaddesini oluşturan olaylar, fikirler, sorunlar özetlenerek ya da hikâye edilerek son şeklini aldıktan sonra olayın, sorunun, fikrin esas çerçevesi içine oturtulup kurgulanması gerekmektedir. Her zaman doğrudan tanımlama imkânına sahip olunmayan bazı haberler için bir takım önemli gazetecilik kuralları çerçevesinde açıklama yoluna gidilebilmektedir. Bu kuralların en önemlilerinden olan nesnellik ilkesi, tarafsızlık ve dengelilik anlayışı, haberin yorumdan ayrılmasının gerekliliği⁵¹ gazeteciliğin temel doğrularını oluşturmaktadır.

Gerçeğe en yakın bilgi olarak tanımlanan haberin en önemli unsurları; ilginç ve doğru olmasıdır. Bu unsurların sağlanabilmesi, haberin yansızlığıyla ilişkilendirilebilmektedir. Fakat doğrunun ya da gerçeğe en yakın olanın aktarılması süreci oldukça karışıktır. Bu nedenle hem Marksist teoriler hem de pragmatizm yaratılmak istenen haberin tarafsızlığı algısını gerçekçi bulmamaktadır. Çünkü medyada yayınlanmak üzere seçilen bir haberin türü, dili, üslubu, söylemi, sunuş biçimi hiçbir rastlantıya yer vermeyecek şekilde uzman kişiler tarafından önceden belirlenmektedir. Baştan sona kurmaca olan bu düzenin, herhangi bir enformasyonu olduğu gibi aktarmasını beklemek kitle iletişim araçlarının temelinde var olma mahiyetiyle de uyuşmamaktadır.

Günümüz koşullarında ne gazete ne de gazeteci yalnızca kamuoyunu haberdar etme misyonunu üstlenmektedir. Kaldı ki böyle bir misyonu benimseyen her gazetecinin en başta belirtildiği gibi kendini içinde bulunduğu kültürel ortamdan soyutlaması, dilini ve ideolojisini yok sayması gerekmektedir. Haberin üretim sürecinde birebir etkisi olan gazetecilerin haber içeriğinde kullandıkları her kavram, deyim ve ifade, bilinçaltılarında yatan ideolojik çerçevelerine ve sınıflandırma kalıplarına dayanmaktadır. Diğer yandan kendine hazır bir biçimde sunulmuş dil sistemi içinde yaşayan her bireyin haberi okuması da gerçeklik ve doğruluk sorunsalını farklı bir boyuta taşımaktadır. Bu nedenle haberi en iyi şekilde değerlendirmenin yollarından biri de haberi söylem olarak kabul etmektir.

---

⁵⁰ Atilla Girgin, **Haber Yazma Teknikleri: Haberci Adayının El Kitabı**, İstanbul, İnkılâp Yay., 1998, s. 13.

⁵¹ Ayşe İnal, **Haberi Okumak**, İstanbul, Temuçin Yay., 1996, s. 21.

2.3.2. Söylem Üzerine

Günümüzün mücadelecı ve çelişkili modern dünyasında homojenlik hiçbir yerde mevcut değilken, ideolojik ikilemler, bölünmüşlükler, çoklu ya da parçalanmış kimliklerle her yerdedir.⁵² Belirsizliklerle, açıklanması gerekenlerle günümüz dünyası Newton'un "mutlak zaman ve uzay içinde yaşanan dünya"⁵³ görüşünden uzaklaşarak kaotik bir söylem dünyası anlayışına doğru ilerlemeye başlamıştır. Çoklu nedensellik ilkesine dayandırılarak açıklanabilecek modern toplumların karışıklığı, farklı toplumlar arasındaki ilişkiler, aynı toplum içinde farklı gruplar arasındaki etkileşimler hızla değişen dünyada zaman ve mekân kavramını bir anlamda etkisiz kılmaktadır. Kaldı ki nedensellik ilkesi mevcut ikilikleri, belirsizlikleri tek başına açıklayabilecek güce sahip değildir. İçinde bulunulan modern, hızlı, kaotik bu dünya, açıklanabilmek için bir tür söyleme ihtiyaç duymaktadır.

Sosyal hayatın tüm yönleriyle ilişkili olan söylem, bir meta eylemdir. İdeoloji, bilgi, anlatım, diyalog, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin tüm süreçleri kapsamaktadır.⁵⁴ Söylemi daha genel, tarihi ve gelişmekte olan dil uygulamaları olarak tanımlayan Foucault'a göre her birey farklıdır ve bu farklılık bireylerin söylemlerinin farklı olmasına da kaynaklık etmektedir. İnsanlığın farklı tarihsel zaman dilimlerinde birbirinden farklı kendilik maskeleri kullanması, bireyin söyleminin yalnızca içinde bulunulan zaman açısından değil, tarihsel açıdan da değişebildiğini kanıtlamaktadır.⁵⁵ Belirli kurallar, terminoloji ve konuşmalardan oluşan sistematik dilsel düzenleri betimlemek üzerine kullanılan söylem kavramı, iletinin yalnızca içeriğini değil tüm boyutlarını kapsamaktadır. Söylem içeriği; belli insan grupları arasında olan ve diğer insan grupları ile ilişkili olarak belirli bir zaman dilimi içinde geliştirilen fikirler, ifadeler ve bilgilerden oluşmaktadır. İktidarın uygulanması böyle bir bilginin kullanılmasına içkindir.

---

⁵² RuthWodak, "Aspects of Critical Discourse Analysis", (Çevrimiçi), http://userpages.uni-koblenz.de/~diekmann/zfal/zfalarchiv/zfal36_1.pdf, 07 Mart 2014.

⁵³ Hilal Çelik, Halil Ekşi, "Söylem Analizi", (Çevrimiçi), <http://www.academia.edu/1476716/>, 07 Mart 2014.

⁵⁴ A.m.

⁵⁵ A.m.

Foucault'a göre iktidar ve söylemin kuruluş süreçleri aynıdır. Bir söylem biçiminde bireylere gelen iktidar, onları öznelere dönüştürmektedir.⁵⁶ Söylemin kendisi bir iktidardır ve iktidar etkisi olmayan bir söylemden bahsetmek mümkün değildir. Söylemin bu iktidarı yaratabilmesi bilginin üretilmesi sayesinde gerçekleşmektedir. Klasik ideoloji kavramında ise öznelerin iktidarı ele geçirmesi için, önceden kurulmuş varlıklar olarak maddi nesnel yapıdan türetilen çıkarlarının bilincine varmaları ve bu bilinci ideolojik ifadelerle tercüme etmeleri gerekmektedir. Bütün bunların sonunda ele geçirilen iktidar, kendi çıkarlarını egemen kılmanın nihai aracı olarak kullanılacak bir sahiplenme ilişkisi olarak ifade edilebilmektedir.

Postyapısalcı yaklaşım Foucault'un modeli çerçevesinde klasik ideoloji kuramlarına bir alternatif önererek toplumsal bir pratik olarak dil kullanımının ortaya çıkardığı " söylem" i kendi dışında hiçbir belirleyiciye gereksinimi olmadan özerk ve kendi kendini belirleyen bir yapı olarak varsaymaktadır. Foucault'un ideoloji eleştirisinde somutlaşan bu kavramsal tartışma, aynı zamanda söylem kavramıyla ilgili de kuramsal alandaki iki ana farklılaşmayı ortaya koymaktadır. Daha çok postyapısalcı ve postmodernist kuramcılar tarafından benimsenen söz konusu kuramsal yaklaşımlardan ilki, söylemi kendi kendine belirlenen bir toplumsallık olarak ele almakta ve söylem dışı bir alanın varlığını ve söylem üzerindeki belirleme erkini reddetmektedir. İkinci yaklaşım ise odağında söylem kavramı olan kuramı savunmakla birlikte, söylemin toplumsalın her alanını tüketemeyeceğine dikkat çekerek söylemsel olmayan bir alanın da tanımlanabileceği iddiasını öne sürmektedir.⁵⁷

Konuşma, sohbet ve diğer tüm iletişim biçimlerini kuşatan söylem, yalnızca söze dökülen önermelerle sınırlı değildir, günlük uygulamalar içinde sosyal dünyayı görme, sınıflandırma ve ona tepki verme yollarını da içermektedir. Birey tarafından yaratılmayan söylem, toplumsal düzlemde kendiliğinden mevcuttur. Anlamı inşa eden söylem, toplumların mevcut anlamlar ve semboller arasında bağ kurmasını sağlamaktadır. Bu şekilde toplumlar, olaylar ve olgular üzerine nasıl düşünceleri

---

⁵⁶ Michel Foucault, **Özne ve İktidar**, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınbay, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2005, s. 19.

⁵⁷ Metin Bal, "İktidarın Felsefesinden Yeni Bir Etik Tavıra: Michel Foucault", **Felsefelogos**, İstanbul, Bulut Yay., 2006, ss. 147-149.

gerektiğini söylemler üzerinden kazanmaktadır. Güçlü ve karmaşık bir yapıda olan söylem, karşısında olan düşünceleri de şekillendirerek bir yer edinmelerini, değer kazanmalarını kendi üzerinden gerçekleştirmektedir.

Söylemin eylemsel bakış açısı, anlamın inşasına dair vurgudan ileri gelmektedir. Dil, konuşma bir eylemdir ve bu eylemler ne söylendiği, söyleyenin ne yaptığı, söylenenlerin dinleyenler üzerindeki etkisi gibi farklı bileşenlerden meydana gelmektedir. Habermas'a göre söze dökülmüş şeyler kısacası söylenenler hiçbir zaman basit birer cümle ya da söz dizini değillerdir, söylenenlerin içerikten ayrı kendilerine has ruhları vardır. Söylem ve konuşma eylemlerinin anlamı, içinde yapılandığı öznelerarası içerikten türemektedir. İletişimsel eylem, toplumsal rollerin öğrenilmesi, toplumsal kimliğin kazanılması, kültürel bilginin aktarılması, kısacası kurumsal ilişkilerin tanımlanması gibi topluma bağlı iletişimden doğan dünyanın çelişkilerinin üzerini örtmek yerine, bunları ortak yaşanmışlığın konumlandığı bir alan olarak görüp anlamaya çalışmaktadır. Zira iletişimsel eylemi, yalnızca anlamaya varma edimleriyle sınırlamak mümkün değildir. Aynı zamanda yaşam alanının tümüne yayılmış, yaşam alanını ören eylemler bütünüdür".⁵⁸

İletişimsel eylem, dil ve eylem yetisi bulunan en az iki öznenin kişilerarası ilişkisinde oluşan eylem planlarını ve etkileşimlerini görüş birliğine ulaşmak amacıyla uygun bir şekilde koordine ederek gerçekleştirdikleri anlaşma arayışına ilişkindir. Burada anahtar kavram olan yorumlama, durum tanımlamalarının görüş birliğine uygun olarak yapıldığı tartışma sürecidir. Habermas'a göre sadece iletişimsel eylem modeli, dili daraltılmamış bir anlaşma modeli olarak varsayarken burada konuşucu ve dinleyici ortak durum tanımlamaları hakkında görüşebilmek için önceden yorumlanmış yaşama evrenlerinin ufkundan, eş zamanlı olarak nesnel, sosyal ve öznel dünyada bir şeyle ilişki kurmaktadır. Bu yorumlamacı dil tasarımı, biçimsel bir pragmatik kurma yolundaki çeşitli çabaların temelinde yatmaktadır.⁵⁹ Habermas bu kuram kapsamının içinde dilin tüm işlevlerinin Wittgenstein'in dil oyunlarında olduğu gibi eşit ölçüde göz önünde bulunduğunu dile getirmektedir. Ancak

⁵⁸ Eser Köker, **Politikanın İletişimi İletişimin Politikası**, Ankara, Vadi Yay., 1998, s. 62.

⁵⁹ Jürgen Habermas, **İletişimsel Eylem Kuramı**, Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, Kabalcı Yay., 2001, s. 122.

anlaşılabileceği gibi; Habermas için dil; semiyotik, semantik ve benzeri doğrultuda bir araştırma nesnesi değil, evrensel pragmatigi meşru ve paylaşılr bir şekilde inşa etmeye çalışan bir mekanizmadır.

Tüm eylem tiplerinde olduğu gibi iletişimsel eylemde de iktidarın yadsınamaz özelliği dikkat çekmektedir. İktidarın iletişimsel eylem içerisinde biçimlendiğini dile getiren Habermas, iktidar içermeyen bir iletişim vurgusunun doğru olmadığını düşünmektedir. Bu doğrultuda Habermas için dil; iktidar ilişkilerinin bir arenası değil, evrensel pragmatigin meşru zemini anlamına gelmektedir. Meşru bir iktidar tanımını pozitif bir enerjiyle sunma çabası söz konusuken tahrif edilmemiş bir iletişim, bu anlamıyla zorlamadan ve baskıdan arınmış bir iletişimin olabilirliğini ortadan kaldırmaktadır. Habermas için tıpkı ideolojiler gibi iktidar da moral alanı bozmakta ve etkileşime yerleştirilmektedir. Dolayısıyla yaşam alanını ören şey iletişim ve iktidarın dolaysız birlikteliğidir. Ancak iktidara yönelik yapılan ideoloji benzetmesi, meşrulaştırmanın çarpıtılması, dolayısıyla iletişimin tahrif edilmesi anlamına gelmektedir.

Dil burada hem olgu hem bir değer olarak var olur. Yani hem empririk bir veri hem normatif bir yapıdır. “ Dilsel kurallar şebekesi iletişim imkânını tanımlar ve bu kuralları kabul etmeksizin dilsel faaliyete katılamayız. Bu kurallar basit dilbilim kuralları olarak ele alınamazlar. Bu daha çok ilkeler söz konusu olduğunda modern bireylerin kullanmaktan kaçınamayacağı kurallar anlamında normatif bir güce sahiptir”.⁶⁰ Dolayısıyla gösterilen şey yaşam dünyasının kurucu ilkesi olarak altta yatan normatif ve kişiler üstü bir dilsel birliktelik biçimidir.

Sonuç olarak dil kullanımı nerede ve ne zaman olursa olsun her zaman siyasal bir içeriğe sahip olmaktadır. Çünkü dil onu kuşatan sosyal dünya ve o sosyal dünyanın ideolojileriyle bir bütündür. Dilin ötesinde ondan ayrılmaz biçimde var olan siyasal bir söylem mevcuttur.

Söylem analizi metodolojik ve kavramsal unsurlardan oluşan sosyal hayata dair bir bakış açısıdır. Söylem üzerine enine boyuna düşünmeyi gerekli kılan bu

---

⁶⁰ A.e., s. 235.

analiz yalnızca geleneksel yöntemlere karşı oluşturulmuş bir alternatif değil, aynı zamanda bu metodolojilerin içine sokulmuş perspektiflere karşı da oluşturulmuş bir alternatiftir. Pozitivist yaklaşım içinde yaşanan sosyal dünyanın karmaşık ilişkilerini açıklayabilecek güçte olmadığı iddia edildiği için, içinde yaşanan dünyanın açıklanmasına yönelik sayısal verilerden elde edilen bilgilerden ziyade derinlemesine yorumlamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Odağını anlamın değişkenliğine çeviren bir girişim olarak kabul edilen bu yöntem, dilin sosyal eylem yönünü vurgulamak için dil felsefesinde yer alan konuşma-eylem teorisini ve insanların kendi algı dünyalarını yaratmak için günlük olaylarda dili nasıl kullandıkları üzerine odaklanan ethnametodolojiyi kullanmaktadır.

Anlamın çeşitliliği ve değişkenliği üzerine sürdürülen ileri düzeyde bir araştırma yöntemi olan söylem analizini bütünleşmiş tek bir teori, metot ve uygulama ile sınırlandırmak mümkün değildir. Farklı disiplinlerden faydalanarak ilerleme kaydeden söylem analizi, bu farklı disiplinlerin bakış açılarıyla donatılmış, heterojen özelliğe sahip, nitel bir araştırma yöntemidir.⁶¹

En yalın anlatımla bir dil incelemesi olan söylem analizinde incelemeyi kastedilen dilsel öğelerin basit bir incelemesi olmayıp ifadelerin, dile getirilenlerin sözdizimsel ve semantik sınırlarının ötesine gitmeyi ve bu ötede yatan anlam ve içeriği incelemeyi gerektirmektedir. Dijk'e göre söylem analizi, dile ve dilin kullanımına dair teorik ve yöntemsel bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu anlamda çözümlemenin konusunu oluşturan söylemler; metinler, mesajlar, konuşmalar, diyaloglar ve haberleşmeler tarafından belirlenmektedir.⁶² Dijk'in işaret ettiği gibi söylem analizinde ilgi, dil kullanımının biçimsel yönünden çok sosyal ve kültürel bağlam içinde iletişim kuran dil kullanıcılarının oluşturduğu sosyal olaylara çevrilmiştir.

Söylemin dil tarafından inşa edildiği düşüncesini benimseyen Foucault da çeşitli metinlerin nasıl bir araya gelerek belli bir bakış açısını ve bir söylemi oluşturabildiği sorusunu dil ve sosyal yapılar arasındaki ilişkiye atıfta bulunarak

---

⁶¹ Çelik, Ekşi, **a.g.m.**

⁶² Chris Barker, Dariusz Galasinski, **Cultural Studies And Discourse Analysis: A Dialogue On Language And Identity**, London, Sage Publications, 2003, ss. 63-64.

açıklamaktadır. Ona göre sosyal olan söylemin açıklanması kelimeler ve kelimelerin anlamlarının nerede, niçin, kim tarafından kullanıldığıyla ilişkilidir. Kelimelerin anlamlarının sosyal ve kurumsal ortamlara göre değişebilirliğine dikkat çekerek evrensel bir söylem yerine birbirleriyle çatışan farklı söylemler hiyerarşisinin olabilirliğine değinmektedir.⁶³ Diğer yandan Foucault'nun söylem analizi üzerindeki görüşlerinin temeli söylem üzerine söylediği görüşlere dayanmaktadır. Kültürel yapı içinde zamanla politik ve ideolojik amaçlara hizmet etmeye başlayan geleneksel yazma ve düşünme pratiklerinin açıklanabilmesi için söylem analizleri gereklidir. Aynı şekilde sosyal bir varlık olan insanın düşünme biçimlerinin ve eylemlerinin nasıl sınırlandığı ve kısıtlandığına yönelik açıklama yapılabilmesi de metinlerin dilsel olarak incelenmesiyle mümkündür.

İnsanların dil ile ne yaptıkları sorusu üzerine yoğunlaşan söylem analiziyle amaçlanan, bir söylem içerisinde dönüşen, değişime uğrayan bilgi yapılarını inceleyip ortaya çıkan farklılıkları keşfetmektir. Bunun için metni incelemek tek başına yeterli değildir, çünkü dil metnin sahip olmadığı, fakat kullanıcıların zihninde bulunan bir takım anlamları, fikirleri ve ideolojileri de göstermektedir.⁶⁴ Söylem analizin bir diğer varsayımı dilin eylem ve fonksiyona yönelik olarak bireyler tarafından sosyal yaşama uyum sürecinde isteyerek kullanıldığı üzerinedir. Bireyin aktif olarak katıldığı bu süreç değişkenlikler göstermektedir. Bu yüzden değişkenlik kavramı söylem analizinin temel taşı olarak kabul edilmektedir. Dil ile ne yapıldığı ve başarılı olduğu söylem analizlerindeki temel vurguyu ortaya çıkarmaktadır.

Kimin nasıl ve niçin konuştuğu, nasıl dinlediği ve sustuğu, nasıl yazdığı ve okuduğu gibi özünde anlam irdelerek başlayan her soru, söylem analizleri varsayımlarından değil belirsizliklerden hareket etmektedir. Ayrıntılara odaklanan söylem analizi pragmatiktir. Yani dili kullanan insanların dille ne yaptıkları sorusunu anlamak için cevaben bir söylemdeki linguistik özellikler incelenmelidir.⁶⁵ Bu doğrultuda kitleler üzerinde tartışmasız etkisi olan medya metinlerinin hazırlanması açık ya da örtük belli amaçlara hizmet edebiliyorsa ve bugün gelinen noktada

---

⁶³ Foucault, **Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi**, s. 21.

⁶⁴ Edibe Sözen, **Söylem**, İstanbul, Paradigma Yay., 1999, s. 41.

⁶⁵ A.e.

medyanın gerçek görevi gibi bir varsayımın yalnızca bu amacın bir parçası olduğu aşıkârsa okurun kitlelerin bu metinleri söylem analizi çerçevesinde okuması, anlamaya çalışması kendi pragmatik dünyaları için bir gerekliliktir.

2.3.3. Haberin Söylem Boyutu ve Yeniden Üretilmesi

Kitle iletişim araçları ve iktidar ilişkisi bugüne kadar üzerinde en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Gazete, medya, gazeteci, haber ve iktidar ilişkisi de bu bağlamda ele alınarak tekrar tekrar irdelenmektedir. Teorik olarak gazete ve gazetecinin görevi, basın meslek ilkelerinin gerekliliği, medyanın dördüncü güç olarak toplumda üstlendiği görevin önemi, iktidar ve egemen güç odaklarının medya ile olan danışıklı dönüşüklü ilişkisi akademik çevrelerce hem de toplumsal düzlemin tartışıldığı her platformda sorgulanmaktadır.

Önceden haberin kaynağı noktasında en güvenilir kitle iletişim araçlarından kabul edilen gazetenin güvenilirliği, ve gerçekten var olma ediminin gerekliliği bugün pragmatizm açısından şüpheyile karşılanması gereken bir durumdur. Artık teknolojinin hız ile ölçüldüğü günümüzde kitlelerin haberdar olması için gazeteye muhtaç olduğunu düşünmek gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Enformasyonun çok daha hızlı yayıldığı platformlar türerken gazeteyi kitleler için hala cazip kılan şey kuşkusuz “haber” denilen metnin ayırt edici farkından kaynaklanmaktadır. Bilginin düzensiz yığılması, niteliği tam da farklı olanakların ortaya çıktığı zamanlarda haberin önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Haberlerin nasıl oluşturulduğu, habercinin asıl görevi üzerine herkesin belli kabulleri varken haberden birinci derecede etkilenen kitlelerin haberi nasıl okuması gerektiğiyle ilgili çok fazla veri ve içerik yoktur. Öncelikli medyada neyin haber olacağıının, haberin nasıl yorumlanacağıının ve anlatılacağıının tamamen değer yargıları tarafından belirlendiğini kabul etmek gerekmektedir. Haberin okuyucuya ulaştırılma amacı teoride olduğu gibi çok masum bir amaca hizmet etmemektedir. Haberin yapılmasını sağlayan şey enformasyonun gerekliliği ya da vuruculuğu değil, bir takım kişisel önyargılar, çıkarlar ve siyasal tercihlerdir. Bu nedenle çoğu zaman gerçekler

çarpıtılmadan, doğru bir şekilde aktarılamamaktadır. Söylem analizi metodu tüm bu süreçlerin incelenmesi için alternatif bir gerekliliktir.

Haberi bir söylem olarak ele alan Dijk buna gerekçe olarak haberin içinde yeniden üretildiği toplumsal ve söylemsel formasyonun sorgulanmasının gerekliliğini göstermektedir.⁶⁶ Haberi söylem olarak ele almak ve çözümlemek, haberi hazırlandığı süreçlerden ve toplumsal yapı içinde oluşan güç/iktidar ilişkilerinden koparmadan incelemek demektir. Bu inceleme haber metinlerinde kullanılan sözcük ve tümcelerin tonlama ve vurgusu, sayfa düzeni, genişliği ve yazı karakteri, gibi yapıların yaratabileceği etki ile istenilen anlamların nasıl daha çarpıcı hale getirildiğini göstermektedir.

Tanımı gereği sözcükler, tümcecikler ve tümceler hiyerarşisi ve düzeniyle ilgili sözdizimsel yapılar belirli eylemlerin kim tarafından yapıldığı ve sorumluluğun kime ait olduğu gibi bir takım anlamları vurgulayabilmektedirler. Aynı doğrultuda bu yapılar istenildiğinde bu ideolojik anlamları vurgulama ya da vurgulamama şeklinde de kurgulanabilmektedirler.⁶⁷ Diğer yandan farklı ideolojik görüşe sahip yayın organlarına göre de değişkenlik gösterebilen bu kurgulamalar aynı haberin nasıl değiştirilebildiğini ve haberin nerden gelirse gelsin öncelikle sorgulanmasının kitleler için bir gereklilik olduğunu ortaya koymaktadır.

Gazeteci herhangi bir görüşü savunmadığı iddiasında bulunsa da yazdığı haber metninin inandırıcı olmasını istemektedir. Haber söyleminde iddiacı olmayan bir dil kullanılsa bile habercinin kendi içinde gerçeği ilettiğini duyumsatma isteği ikna edici boyutlar taşıyabilmektedir. Habere son şeklini verme aşamasında amaçlanan her türden okuyucunun tüketebileceği bir içerik oluşturmaktadır. Bu nedenle uygun görülen eklemeler ve çıkarmalar yapılırken dikkat çekici unsurlar ön plana çekilmektedir. Var olan gerçeğin haber olarak yeniden oluşturulması süreci ideolojiktir. Yalnızca haberleri değil medya metinlerinin tümünü az ya da çok ama muhakkak bir ölçüde etkileyen bu durum; hangi konuların nasıl ve ne kadar

---

⁶⁶ Dijk, a.g.e., s. 24.

⁶⁷ Teun Adrianus Van Dijk, "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım", **Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji**, Ed. Barış Çoban, Çev. Nurcan Ateş, Zeynep Özarslan, İstanbul, Su Yay., 2003, s. 111.

vurgulanacağını, hangilerinin geriye çekileceğini, hangilerinin gündemde tutulacağını belirlemektedir. Bütün bu seçimlerin esasında ideolojik olduğu düşünüldüğünde bireyin haberdan asıl beklediğinin ne olduğu sorunsalı irdelenmelidir. Herkesin gerçeği kendi ideolojik görüşüne uygun medya metinlerinden okuma isteği gerçeğin tüm boyutlarıyla algılanmadığı bir düzlem yaratmaktadır. Bu düzlem en çok kitleler üzerindeki gücünü egemen kılma isteği taşıyan iktidarlara yararırken kitleleri de zamanla kaosa sürükleyebilmektedir.

Gazeteci bir haber metnini oluştururken her şeyden önce içinde yaşadığı toplumun önyargılarını da okuyuculara iletmektedir. Olayları algılama biçimi, neyin haber olacağı konusundaki değerlendirmeler toplumda kanıksanmış bir takım kabullerin, inançların, varsayımların etkileri doğrultusunda şekillenebilmektedir. Örneğin; medyanın ideolojik doğasına uygun olarak kapkaç, hırsızlık, taciz gibi suçların daha çok çingene, Uzakdoğulu, siyahi gibi etnik azınlık topluluklara mensup üyelere yüklenmesi eğilimi oldukça yaygındır, çünkü medya toplum tarafından bu grupların bu suçları işleyebileceği varsayımını çoğu zaman araştırmadan sorgulamadan kabul edebilmektedir.⁶⁸

Dijk işgal gösterilerini örnek göstererek gazetecinin haber söyleminin kişisel görüşler ve duygularla bağlantılı olduğunu dile getirerek bu tür haber metinlerinde güvenlik güçlerinden ziyade eylemcilerle ilgili detaylar verilerek farklı sınıflandırmalar kullanılabileceğine de dikkat çekmiştir.⁶⁹ Ayrıca, haber metinleri bazen önceden deneyimlenen olaylardan yola çıkarak bir şemayla işlenen grup ve kişi eylemlerine daha fazla yer ayırabilmektedir.

Toplumda yerleşmiş bazı ön kabuller haber metinlerinin nasıl yazılması gerektiğini de belirleyebilmektedir. Bu doğrultuda Dijk, polislerin holiganlara saldırması örneğini vererek insanlarda suç kontrol etme beklentisinin olaylara bakış açısını nasıl değiştirebileceğini kanıtlamaktadır.⁷⁰ Bu algı kuşkusuz aynı olayın haberleşme sürecini de etkileyebilecek bir güçtedir. Bu tarz haberde kullanılacak dil, seçilecek sözcüklerle çağrışım yapılabilecek anlamlar, toplumsal düzlemde

⁶⁸ Şengül Özerkan, **Medya, Dil ve İletişim**, İstanbul, Martı Yay., 2001, s. 76.

⁶⁹ **A.e.**, s. 77.

⁷⁰ **A.e.**

kemikleşmiş kuralları birden yerinden oynatacak düzeyde olursa her haber metninin inandırıcılığının sorgulaması gerekecektir. Oysa gazetelerin her gün çıkabilmesi; sıradan diye nitelendirilen bu olayların varlığıyla ilişkilidir. Her gün manşetleri süsleyecek haber olmasını beklemek gazete adına bir risktir. Bir anlamda sürekliliğini beklenen şekilde yazmasına borçlu olan gazetelerin genel çizgilerinin dışına çıkmama söylemi de başlangıçlarındaki ideolojik söylemi sürdürme eğilimlerinin gerçeklere rağmen olduğunu ortaya koymaktadır.

Haber metinlerinde yine genel eğilimden kaynaklı olarak kişisel eylem ve değerlendirmeler araya sıkıştırılarak vurucu başlıklar ve görüntüler kullanılabilir. Örneğin; bir protesto anında çıkan olaylarla ilgili yapılan haberlerde kullanılan “camların parçalanması” gibi eylemler her zaman tepki çekebilecek türdendir. Medya metinleri bu ve benzeri söylemleri çarpıcı başlıklar ve büyük puntolarla verirken olayın nedenlerini aralara sıkıştırarak okuyucuyu haberdar etme biçimleriyle gerçeklerden uzaklaştırabilmektedir.

İdeoloji farkı gözetmeksizin medyanın olay ve durumlara genel bakışı; toplum için neyin olağan neyin olağan dışı olduğuyla ilişkilendirilebilmektedir. Kitle iletişim araçları, gazeteler, televizyonlar, on-line haber portalları bu olağanlık çerçevesine uygun olağan bir dil kullanarak haberi vermektedirler. Aynı doğrultuda medyanın “kamu yararını gözetme” söylemi içinde kullanılan dil de bu olağanlık çerçevesinde güncellenebilmektedir.

Haber metinlerinin oluşturulma şekli, süreci dikkate alındığında gelinen noktada sorulması gereken en önemli şey eğilimlerden arındırılmış bir siyasi gazeteciliğin mümkün olup olmadığı sorusudur. Bu her şeyden önce algılamının nesnellğine, dilin eylemleri ve görevleri aktarmada şeffaf bir biçimde kullanılabilmesine bağlıdır. Bunun için yapılması gereken medya metinlerinin objektif olup olmadığının belirlenmesidir. Medya metinleri üzerinde bu analizi yapabilmeyi bilişsel ve dilsel olmak üzere iki yönü bulunmaktadır.⁷¹

---

⁷¹ A.e.

Bu süreçte bizi dil gibi sarmalayan ideolojilerin kendimizi, etrafımızı, dünyayı algılama, anlamlandırma ve değerlendirmedeki etkisinin bilincinde olmak, hem haber okuma hem de yazma süreçlerini farklılaştırabilmektedir. Çünkü medyanın mesaj aktarımında yalnız bir araç konumunda olması imkânsız görünmektedir. Dili stratejik bir biçimde kullanan medya ideolojilerin yeniden şekillenmesinde en önemli rol oynayan etkenlerin başında gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Medya Metinlerinde Tarafsızlık Sorgulaması ve Dilin Araçsallaştırılması

Bu bölümde zamanla değişen medya ve medya algısı üzerinde durularak yazılı basında yer alan haberlerin tarafsızlığı sorunu, toplumun her kesimini ilgilendiren örnek bir olay üzerinden incelenmeye çalışılacaktır. Medya metinlerinde kullanılan dilin zaman zaman örtük zaman zaman açık bir şekilde belli tür söylemleri yaratmak üzere nasıl araçsallaştırılabildiğine değinilecektir.

Ayrıca medyanın bir araçtan daha ziyade her şeyi araçsallaştıran bir yapı olarak kitleler üzerindeki aktif gücünün fark edilebilmesi için kitlelerin kendi pragmatist tavırlarını yaratabilmelerinin ne kadar önemli olduğu ele alınacaktır. Ayrıca medya ve iktidarın süregelen bağımlı ilişkisinin, demokrasinin işlevselliği konusunda var oluş itibarıyla toplumdan yana bir taraf olması gereken medyanın etkisini nasıl sektete uğratabildiği açıklanacaktır.

3.1. Medyanın Pragmatistliği

Gücü ve etkisi ile birlikte sorunları da artan medya, her ne kadar toplumda dördüncü kuvvet olarak adlandırılrsa da etki alanının büyüklüğü ve yapabileceklerini en hızlı şekilde gerçekleştirme olanağıyla birinci güç konumuna gelmiştir. Sahip olduğu bu güç, onu iktidar ve diğer güç odakları için vazgeçilmez bir unsur haline getirirken niteliği ve tarafsızlığı tartışması güncelliğini korumaktadır.

Medyadaki birçok sorunun içinde en önemli olanı iktidar ve medyanın ilişkisinin boyutudur. Sorunun bu noktaya gelmesi, önceden aynı zamanda gazeteci olan medya patronlarının bugün farklı sektörlerde faaliyet gösteren şirket sahipleriyle yer değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Belli bir etik sorumluluğa sahip gazeteci olan gazete patronları ile tek kaygısı sistemden daha çok nemalanmak olan şirket

sahiplerinin yer değiştirmesi bir anlamda medyayı da değiştirmiştir. Temelde topluma karşı sorumlu olan kitle iletişim araçlarının tamamen şirket mantığına bürünmesi, gazetecinin ideolojik tarafsızlığını mecburi suskunluğa dönüştürmüştür. Örneğin gazetecinin kendi patronunun diğer şirketlerine dair yolsuzluk haberi yapabilmesi büyük bir ihtimalle işsiz kalması demektir.

Günümüzde farklı alanlarda etkili olan iş adamlarının çoğunun bir sonraki hamlesi ya bir televizyon ya bir gazete ya da her hangi bir derginin tamamına ya da belli bir yüzdesine sahip olabilmektir. Çünkü medya patronları, kitle iletişim araçlarının gücünü egemenlik alanlarını genişletmek için kullanmaktadırlar. Günümüzde gazetecinin medya patronlarının tekelinde olması, medyanın da iktidarın tekelinde olmasıyla ilişkilidir. Para kaybetmek istemeyen medya patronları iktidarın gölgesinde bir medya sahipliği sürdürerek kitle iletişim araçlarını adeta onların hizmetine sunmaktadırlar.

Önemli sorunlardan bir diğeri de her şeyin meta olarak görüldüğü liberal demokrasi sistemi içinde haberin de alınıp satılan bir mal olarak görülmesidir. Haberin değerini belirleyen nitelikler liberal demokrasi içinde yalnızca haberin ne kadar okunabileceği ile ilişkilendirilerek en fazla değersizleştirilen şey haline gelmektedir. Bu sorunlar medyada en tarafsızlık, nesnellik, medya etiği tartişmalarını körüklerken gerçekten olması gereken bu kavramlar medya organlarının yarışı içinde kolayca harcanmaktadırlar. Topluma karşı birinci derecede sorumluluk taşıyan bütün medya kurumları için gerekli olan bu kavramların hızla tüketilmesi, hiç kuşkusuz zaten güvenilirliği konusunda büyük spekülasyonlar yapılan medyayı inandırıcılığını tamamen kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya getirmektedir.

Tarafsızlık tavrının anlamı kişinin ya da kurumun taraflar arasında olan ilişkiyi etkileyebilecek güç potansiyeline sahip olmasından ileri gelmektedir. Bu açıdan esasında tarafsızlık bir rol özelliğidir ve bir takım meslek grupları için her şeyden önce beklenen en temel şeydir. Medyanın tarafsızlık, güvenilirlik, bağımsızlık söylemi daha çok içi boşaltılarak sloganlaştırma eğilimi için kullanılmaktadır. Medyanın kamuya hizmet eden bir yapı olduğu varsayıldığında

hiçbir şekilde iktidardan, güç odaklarından yana “tarafsızlık” söylemi için taraf olmaması gerektiği aşikârdır.

Haber verme işlevi yanında eğitim, eğlence, tanıtım gibi konularda da söz sahibi durumunda olan kitle iletişim araçlarının nitelikli işler yapabilmeleri de tarafsızlıklarıyla mümkündür. Tarafsızlığını yitirmiş medya kurumlarının kitleler üzerindeki yönlendiriciliği, toplumsal gelişmeyi ve sosyal yaşamı olduğundan daha kötü durumlara sürükleyebilmektedir. Medyadaki sorunları yalnızca bunlarla sınırlamak mümkün değildir. Gelişen teknolojiyle dönüşmeye başlayan kitle iletişim araçları var olan mevcut sorunlara yenilerinin eklemesine de neden olmaktadır. Medyadaki sorunların büyüklüğü ve yarattığı çıkmaz zaman zaman medya patronlarının da söylemlerine yansiyarak iktidarın medya üzerindeki baskısı dillendirilmektedir.

Medyadaki sorunların kaynağı, çeşitliliği konusundaki tartışmalar bir yana bugün mevcut haliyle medyanın kendi varlığının bir sorun olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Bu temel sorunu görebilmek için “Bir kurum olarak medyanın amacı nedir?” sorusunu sormamız gerekmektedir. Aristoteles’in söylediği tarzda “tıbbın amacı sağlık, gemiciliğin gemi, askerliğin utku, ekonominin zenginlik”¹ olduğu göz önüne alındığında medyanın da yapılanları kendisi için istemesinin bir amacı var mı? Her şeyin bir başka şey için tercih edilmesi sonsuza kadar sürebilecek bir işlem olduğu için bu uğurda harcanan arzu boş ve boşuna olmaktadır.² Bu nedenle belirlenebilecek temel bir amaç yaşam için büyük bir önem taşımaktadır.

Aristoteles’in bu sözleriyle bir kurumun kurulmasının belirli bir amacı olduğu ve bu amaçla da belirli hakları koruduğu varsayımı yapılabilmektedir. Kurulan bu kurumların nasıl işleyeceğine dair bir takım düzenlemeler, ilkeler ve kurallar da devlet tarafından düzenlenmeli ve kurumun amacına uygun hareket edip etmediği de denetlenmelidir. Bu varsayım bugünkü medya üzerinden düşünüldüğünde bu konuda sorumlu olan insanların sorumluluklarının bilincinde olduklarını söylemek

---

¹ Aristoteles, **Nikomakhos’a Etik**, Çev. Saffet Babür, Ankara, BilgeSu Yay., 2012, s. 9.

² **A.e.**, s. 10.

oldukça zordur. Bu sorunun yanıtına daha çok yaşanan olaylar üzerinden çıkarım yapılarak dolaylı bir şekilde ulaşılabilmektedir.

Asıl amacı “doğruluk ya da gerçeklik” olarak düşünüldüğünde medyanın demokratik toplumlarda kamunun bilme hakkını yerine getirdiği kabul edilebilir bir görüştür. Kamu adına medyaya verilen bu hak; siyasal yapıların sürdürülmesi, korunması ve geliştirilmesi için temel bir koşul olarak da algılanabilmektedir. Bu doğrultuda denilebilir ki medya; toplum üzerinde etkili olan kişi, kurum ve kuruluşların denetlenmesinden de sorumludur.³ Benzer bir deyişle medya, çoğulcu demokratik sistemin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak toplumdaki her olayı yansıtmak durumundadır. Toplumsal yaşamı tüm yönleriyle doğrudan etkileyebilme gücüne sahip olan medya, toplum için esasında devlet olmanın asli unsurları olan yasama, yürütme ve yargı organları kadar vazgeçilmezdir. Bu yüzden medya literatürde dördüncü kuvvet nitelemesini kazanmıştır.

Medyanın kamu adına yürüttüğü denetleme, toplumla arasında yapmış olduğu bir sözleşme olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu sözleşme, halkın seçtiği iktidarı ve toplumda etkin olan diğer güç mekanizmalarını denetleme yetkisini kendi rızasıyla bir kuruma devretmesidir.⁴ Gerçekten böyle midir? Böyleyse de bu denetleme yetkisinin sınırsızlığı anlamına mı gelmektedir? Kitlelerin medya ile ilgili düşünmeleri gereken ikinci temel sorun, medyanın kamu adına denetleyici bir kurum olarak ne kadar güvenilir olup olmadığıdır. Daha önce de belirtildiği gibi liberal ekonominin etkileri medyanın var oluş şeklini büyük ölçüde değiştirmiştir. Medya, daha çok kâr getirmesi mantığıyla hareket eden şirketlerden oluşmuş bir yapıdır. Böyle bir yapının önceliğinin “kamu yararı” olduğunu düşünmek pragmatizm açısından ironiktir.

Medyanın kamusal anlamda temel sorumluluğu; topluma karşı sorumlu olan kişi, grup ya da kurumların yetkilerini kötüye kullanarak, yasal olmayan bir biçimde çıkar ve güç elde etmelerini denetlemektir. Bu görüşün herkes tarafından kabul edilmesinin nedeni, demokrasinin yaşaması için bilgiye gereksinim duyulmasıdır.

---

³ Bülent Çaplı, **Medya ve Etik**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s. 23.

⁴ A.e., s. 77.

Medya, demokrasinin sürekliliği için gerekli olan bilgiyi sağlayabilme potansiyeline sahip olduğundan vazgeçilmezdir. Diğer yandan kamusal bir görev yaptığı için kendini meşru gören medya, devletin yasama, yürütme, yargı organlarını denetlerken üzerinde hiçbir baskı olmaması gerektiğini düşünmektedir. Bir anlamda medya kendini devletler üstü bir güç olarak görmektedir. O zaman denilebilir ki medyanın dördüncü kuvvet olma durumu, birinci kuvvet olma gücünü saklı tutması için başvurduğu bir tanımlamadır.

Kamunun medyadan beklediği; medyanın var olma nedeni olan kamuyu bilgilendirmesi, demokrasinin gelişmesine katkı sağlamasıdır. Demokrasinin gelişmesi, yurttaşların yurttaşlık görevlerini yerine getirerek bu sürece katılmaları ile mümkündür. Yurttaşların yurttaşlık görevlerini yerine getirebilmeleri ise kendi gözleriyle göremedikleri, doğrudan doğruya ulaşamadıkları konular hakkında ilk elden oluşturulabilecek malzemeye erişimleriyle gerçekleşebilmektedir.

Bireylerin, toplumların gelişmesi dünyada yaşanan her türlü olay hakkında kendi kanaatlerini oluşturabilmeleriyle ilişkilidir. Kişilerin herhangi bir konuda kendi kanaatlerini oluşturabilmeleri bir haktır. Malzemenin medya tarafından sağlanması, medyanın bu hakkı koruması, yani kişilerin belli konular hakkında kendi kanaatini oluşturması için malzeme sağlaması medyanın amacını gerçekleştirme anlamına gelmektedir. Ancak bu amacı gerçekleştirebilen medya, meşru kabul edilmelidir. Sorun tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kamu adına iş yaptığını söyleyen medya, kendini meşru gösterme çabası içine girmektedir. Peki bu çaba ile iş yapan medyaya devletin karışmaması talebi mantıklı mıdır? Eğer toplumdaki ilişkilerin nasıl olması gerektiği devlet tarafından düzenleniyorsa ve medya da toplumda kamu adına belli bir işlev görüyorsa, kamu kavramı devlet ve toplum kavramıyla birlikte ele alınmalıdır. Birbirini gerekli kılan bu kavramlar, medyanın gerçek amacını unuttuğu bir düzlemde tamamen denetimsiz olma talebinin yersizliğini ortaya koyarken kamu kavramının tam anlamıyla anlaşılabilmesini de sağlamaktadır.

Her türlü platformda en çok kullanılan kavramlardan ne anlaşıldığı önemlidir. Kamu, devlet, toplum vb. kavramlar çoğu zaman sözlük anlamlarının dışında kanıksanan anlamlarıyla algılanmaktadır. Bu nedenle var sayılan anlamlar

beklentileri sınırlayabilmektedir. Kamu veya kamusal olandan anlaşılması gereken herkesin ve her bir kişinin olan ya da olduğu varsayılan şeydir. Düzensiz bir topluluk olan kamu toplum olabilmek için ilişkiler bütününe ihtiyaç duyar. Devlet bilinçli veya bilinçsiz olarak bu ihtiyacı karşılamak için vardır. Devletin bu ihtiyacı sağlaması hukuku gerekli kılar. Kısacası devlet, birbirine gerekçelerle bağlı olan organlar bütünüdür ve bu organların sağlıklı işleyişi demokrasinin ilerlemesinin teminatıdır. Böyle bir durumda hem devletin hem de medyanın güçlerini ölçülülük çerçevesinde kullanabilmeleri birbirlerini denetleyebilmelerine bağlıdır. Kamu için yararlı olan, sosyal hayatın herkes için yaşanılabilir olduğu bir düzlem oluşturmaktır. Hem devlet hem de medya bu düzlemin oluşturulmasından sorumludur. Hükümetler devlet adına bu sistemin devamlılığını sağlamakla yükümlüdür ve sonsuza kadar meşru olma kaygısı barındırmaları anlamsızdır. Çünkü hükümetlerin taleplere göre değiştirilmesi de demokrasi açısından bir gelişme olarak anlaşılmalı ve kamu yararını gözetlediğini söyleyen her kurum bu anlaşılabilirliği yaymalıdır.

Medyanın meşruluk zeminini aklımızda tutarak, mevcut duruma baktığımızda özellikle gazete, televizyon gibi kurumların büyük holdinglere dönüştüğü ve en başta reklam gelirleriyle ayakta kalabildikleri görülmektedir. Yaşadığımız çağda reklam almayan bir kitle iletişim aracının varlığını sürdürme şansı yok denilecek kadar azdır. Medyanın ticarileştiğinin en açık göstergelerinden olan bu durum, bir yanda kamu hizmeti vermeye çalışan medyayı diğer yandan kar elde etmeye zorlamaktadır. Bu durumda arada kalmış bir yapıdan söz edilmektedir. Böyle bir yapının ne kadar bağımsız ve ne kadar güvenilir olabileceği tartışması ise yersizdir.

Ticarileşen medya, meşruluk zemini olarak gösterdiği “kamu hizmeti”ni kâr amacının ya da toplumdaki egemenliğin aracı durumuna getirmeye başladığı anda, gerçeklik ve doğruluk algısından uzaklaşarak kişilerin kendi kanaatlerini oluşturma hakkını koruma amacından da vazgeçmiştir. Yeni amacını kişileri etkileme gücünü kullanıp daha çok izlenmek olarak belirleyen medya, sunduğu ürünlerle en başta reklamlarla, izleyicisini, dinleyicisini bir birey ya da yurttaş değil “tüketici” olarak algılamaya başlamıştır. Birey olmanın gerektirdiği değerler alanını hiçe sayan yeni medya; bilgilendirmeye ya da kanaat oluşturmaya değil, daha çok tükettirmeye yönlendirmiştir. Mevcut durumda medyanın birey üzerinde gücünü bu şekilde

kullanması, bir anlamda toplumla arasında olduğu varsayılan sözleşmenin geçerliliğine de gölge düşürmektedir. Bugün medya gönüllülük esasını içeren sözleşmeyi umursamadan kitleler üzerinde tek taraflı bir dayatma uygulamaktadır. Medyanın bu fiili durumu onun iktidarındır. Bu iktidar Voltaire'in dile getirdiği anlamda başkalarını kendi tercih ettiğimiz bir biçimde eylemeye mecbur bırakma iktidarındır.⁵ Gazete ve televizyon başta olmak üzere medya tüm birimleriyle birlikte insanları ve kurumları egemenlik altına almaya çalışırken kamu yararını kamu merakına dönüştürmektedir. Chomsky'nin "kamu zihnini kontrol etme"⁶ ifadesiyle açıkladığı bu durum, insanlara "Benim gibi düşün" mesajı vermektedir. Bu tutumla medya, kendi fikirlerini toplum üzerinde yayarken kitlelere kendi perspektiflerini yaratma adına herhangi bir malzeme sağlamamaktadır. Medya bu yayma işlemi için özellikle propaganda yolunu tercih ederek düşünce oluşumunu değil, mevcut düşünceler üzerinde kanaat belirleme yolunu tercih etmektedir.

Kant'ın "Aydınlanma Nedir?" adlı yazısında "Düşünmeyin! Aklınızı kullanmayın!" diye salık veren gurupla medyanın bugünkü tavrı benzerlikler göstermektedir. Kant'ın makalesinde subaya, "Düşünme, eğitimini yap!", maliyeciye "düşünme, vergini öde!", din adamına "düşünme, inan!"⁷denilerek özgürlük sınırlandırılmaktadır. Çünkü düşünmek, akli kullanmak gerektiğinde egemenlik biçimlerinin sorgulanması demektir. Bugün medya, adeta insanların düşünmeden yaşaması için düzenlenen bir yapıya dönüştürülmüştür. Medya var olan egemenliğini sürdürmek için, insanları sürü haline getirmekle yetinmeyip, Nietzsche'nin dile getirdiği gibi insanları "şaşkın sürü"⁸ haline getirmeye çalışmaktadır. "Nerede bir sürü varsa orada mecburen görevleri o sürüyü kırmak ve boğazlamak olan çobanlar da olacaktır."⁹ Bu doğrultuda günümüzün çobanının medya olduğunu söylemek mümkündür.

Mevcut durumu üzerinden her yönüyle eleştirilebilecek olmasına rağmen kamusal bir görev yapan, yapacak olan medyaya her zaman ihtiyaç duyulmaktadır.

---

⁵ Hannah Arendt, **Şiddet Üzerine**, Çev. Bülent Paker, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1997, s. 42.

⁶ Noam Chomsky, **Medya Denetimi**, İstanbul, Everest Yay., 2005, s. 17.

⁷ Immanuel Kant, "Aydınlanma Nedir?" (Çevrimiçi), http://www.allmendeberlin.de/Aydinlanma_Nedir_Kant.pdf, 27 Mart 2014.

⁸ Chomsky, **a.g.e.**

⁹ Mihail Bakunin, **Tanrı ve Devlet**, Çev. Sinan Ergün, Ankara, Öteki Yay., 2004, s. 45.

Diğer yandan medyanın üstlendiği kamusal görev, tek başına medyaya bırakılmayacak kadar önemlidir. Bu ihtiyacın gereğince giderilmesi esasında medyanın demokratik yollarla denetlenmesiyle mümkündür. Çünkü kamu ile ilgili her şey belli bir denetimi gerekli kılmaktadır. Medyanın yalnızca devlet tarafından denetlenmesi ise bugün gelinen noktayı göstermektedir. Bu nedenle medyanın denetlenmesi görevini devletin yanı sıra üstlenen sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç vardır.

Başlangıçta niçin var olduğunu unutan medya, kendi varlık nedenini kendisi ortadan kaldırmaktadır. Medyanın toplumda meşruluğunu sürdürebilmesi, kamu yararına belirlenen amaçlar için doğru araçları kullanarak işlevselliğini yerine getirebilmesiyle mümkün olacaktır.

3.2. Basın Dili Üzerine

Kitle iletişim araçları söylemlerini daha etkili kılmak için belirli bir dil yapısı benimsemektedirler. Benimsenen bu özellikli yapı, toplum tarafından bilinmeyen kelime ve üslupların daha kolayca yayılmasını sağlamaktadır. Dil kendiliğinden düzene giren bir yapı değildir. Bu nedenle basın özellikle gazeteler, dili istedikleri şekilde düzenleyerek etki alanlarını genişletme amacı taşımaktadırlar.

Toplumsal ölçütler açısından dilsel gerçekleştirmelerin dilin çevrimindeki yansımaları dil düzeylerini meydana getirmektedir. Dilin çeşitli kullanımlarına bağlı olarak oluşan bu dil düzeyleri, dilin içinde yeni bir dil olarak algılanmadan dilin kullanım şekillerini ifade etmektedir. Bu doğrultuda "... Bu anlamda kitle iletişim araçları da dil kullanımlarıyla kendilerine göre bir iletişimsel yöntem ve belli bir çerçeveye dâhilinde kendilerine özgü metin türleri geliştirmiştir ki, bunlardaki dil kullanımını diğer alanlardaki dil kullanımlarından epeyce farklılık göstermektedir. Bu bağlamda kendi başına ayrı bir dil sistemi olmasa da basın dili olarak ortak bir üst

başlıktan bahsetmek yanlış olmaz kanısındayız”¹⁰ sözleri basın dili varlığının kabul edildiğini kanıtlamaktadır.

Basın dilinden anlaşılması gereken çeşitli konularda oluşturulan olayların belirli bir dil sistemi içinde sunulmasıdır. Kitle iletişim araçları özellikle de tarihsel açıdan bakıldığında gazeteler; kamuoyunu bilgilendirme, etkileme ve yönlendirme işlevlerini yerine getirirken kendi biçimlendirdiği dil üzerinden hareket etmektedirler. Toplumun dil kullanımını ve algılayışını önemli ölçüde etkileyen bu biçimlendirme basın dilinin yapısal ve anlambilimsel yönden, özellikle incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu incelemeler gazetelerin nasıl, hem şekil hem de içerik özelliklerinin hiçbir rastlantıya yer vermeyecek biçimde düzenlendiğini kanıtlarken, dilin gücünün manşetten içeriğe doğru farklı şekillerde kullanılabildiğini de ortaya koymaktadır.

Konuşma dilinden farklı ve yazıldığı halde tam anlamıyla yazı dili de olmayan basın dilinin mahiyeti sınırlandırılabilir. Yazı dili hayatı ve kâinatı, insanı ve dünyasını hem gerçek hem itibarî zeminde bütün cepheleri ve bütün çehreleriyle tasvir ve tahkiye ederken basın dili bu kadar geniş ve bu kadar sınırsız değildir. Konuşma ve yazı dilinin imkânlarıyla hayat bulan basın dili yazı dilinin aktardığı, yansıttığı olayları başka bir deyişle takdim etmektedir.¹¹

Hakikati takdim etme gibi bir işlevi ve amacı olan basın dilinin, takdim ettiği hakikati her türlü iddiadan uzak bir tutum ve üslupla aktardığında bile bir şekilde ikna ve kandırma işlevi gördüğü söylenebilmektedir. Çünkü niyeti, gündemi olabildiğince doğru bir şekilde aktarmak olan gazetecinin ifade vasıtası olan basın dilinin, takdim ettiği hakikatin saflığına ve gerçeği yansıttığına okuyucuyu inandırmak ve yazdığını sonuna kadar okutmak gayesini gütmesi bir ikna ve kandırma işlevine dönüşebilmektedir.¹²

---

¹⁰ Cemal Yıldız, **Yazılı Basında Metin ve Manşet Basın Dili Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul, Teknik Yay., 2000, s. 7.

¹¹ Ersin Özarslan, “Basın Dili Üzerine Bazı Dikkatler”, **İletişim Kuramı ve Araştırma Dergisi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yay., Sayı: 37, 2013, s. 255.

¹² **A.m.**

Gerçeklik duygusu uyandırmak veya ifadenin aynını nakletme gibi gayeler dâhilinde ağız özellikleri kullanılabilirse de basın dili genelde standart bir Türkçe ile yazılmalıdır. Bazı gazete yazılarında okuyucuyla senli benli konuşuyormuş gibi teklifsizliğe yakın bir dil kullanılsa da basın dili, ortalama bir kültür seviyesi seyrinde hareket ederek nitelikçe değer kaybetmemeye özen göstermelidir. Basın dilinde kurulan her samimiyet belli bir ölçüyü ve sınırlandırmayı gerekli kılmaktadır. Çünkü konuşma dili gibi olmayan yazının kendine has bir ciddiyeti vardır. Bu ciddiyet yazı dilini belli bir seviyede tutarak haberin güzel olmasını, dolayısıyla okunmasını sağlamaktadır.

Konuşma ve birebirde yazı dilinden farklı olan basın dili, edebiyat dilinden de farklıdır. Kant'ın deyişiyle edebiyat dili sadece hakikati, insanın görünür dünyasını değil; hakikatten ziyade itibarî bir dünyayı veya tecride dayalı güzellikleri, insanın duyulur ve düşünülür dünyasını ibda ve ifade için kullanırken basın dilinin itibarî dünyalar yaratmak gibi bir görev ve hedefi yoktur.¹³ Bir muhabir haberi yazarken edebiyat dilinden yararlanmakla birlikte haberin hakikatine müdahale etmemektedir. Edebiyat dili isteyen ve beğenenin istediği zaman okuyacağı eserleri ortaya koyma aracıyken basın dili belli bir hedef kitlenin her gün okuyacağı yazıların ifade aracıdır. Hangisinin hangi sahaya ait olduğu hususu tartışılabilirken iki dil de gerektiğinde birbirinin ifade, yol, tekniklerini kullanabilmektedir. Diğer yandan basın dili ile oluşturulan yazıların edebi çerçeve içinde değerlendirilebildiği, başka bir ifade ile gazetecilik faaliyetinin edebi bir faaliyet olduğu söylenebilmektedir. Bu doğrultuda şiir diliyle haber yazılmadığı, ancak haber diliyle şiir yazılabildiği gerçeğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca gerçeğin hikâye edilmesi şeklinde tanımlanabilen haberde tahkiye bir dil ve üslubun kullanılabilceği de ortaya çıkmaktadır.¹⁴

Güldürmenin yanında düşündürme özelliğine de sahip olan mizah dili, zaman zaman basın dili tarafından da kullanılabilir. Basın dili komiği kullanır hatta sadece komiği değil mizahın bütün şekillerini, hicvi, alayı, ironiyi, yermeyi, terzil etmeyi, müptezelleştirmeyi, doğrudan ve dolaylı olarak ayıplamayı kullanır, ama basın dilinin yeri ve zamanı geldikçe mizahı ve mizah dilini kullanması direkt

---

¹³ A.m., s. 257.

¹⁴ A.m.

güldürme amacı ile ilişkilendirilmemektedir. Mizah dilinin güldürürken sarsan, huzursuz eden, uyandıran özelliklerinin zaman zaman basın dilinin de faydalandığı özelliklerden olması basın dilinin asıl işlevi olan hakikat bellediğini kitlelere ulaştırma amacını gölgelememelidir. Basın dilinin asıl amacı belli bir seviyeyi tutturarak kendini okutmaktır.¹⁵ Bu doğrultuda mizah basın dili için yalnızca bir araçtır.

Okuduğunu ve dinlediğini anlayan herkese hitap etmek durumunda olan basın dilinde hedef kitle neredeyse sınırsızdır. Bu sınırsız kitle göz önünde bulundurulduğunda basın dili, kuramsal bakımdan seviye gözetmeden yayın yapmak mecburiyetindeymiş gibi görünse de, basın dilinde de sayfadan sayfaya, konudan konuya, yazıdan yazıya veya yazardan yazara bir üslup seviyesi, bir hedef kitle endişesi gözetildiği söylenilebilmektedir. Buna rağmen basın dili belirlenmiş bir seviyeyi değil her seviyeyi gözetmek, hedeflemek, her seviyeye hitap etmek ve her seviyenin nabzını tutmak mecburiyetiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle basın dilinde esas olan hedef kitleye seslenebilmektir. Herkese hitap edebilme amacı taşıyan bir dil, konuşma dili kadar pratik olmayacağı gibi ilim ve sanat dili kadar da özel olamaz. Basın dili, yazı dilinin sunduğu imkânlardan faydalanmakla birlikte kendine özgü bir şekil kullanmak durumundadır.¹⁶

Basın dilinde konuların kendisi ve sunumu birebir gerçeği yansıtacak kesinlikte olamayabilir. Her şeyi iddia çerçevesinde sunmak da mümkündür. Matematiğin kesin diliyle haber yapılmasa da sayısal veriler basın dilinin ihtiyaç doğrultusunda kullanabildiği takdim malzemeleridir. Ayrıca basın dili gerektiğçe felsefenin, bilimin, dinin, hukukun, siyasetin, mizahın, reklamın diline de sarılabilmektedir. Çünkü gazetenin daha çok okunulabilme ihtiyacı duyması, basın dilinin haberin içeriğiyle bağlantılı olarak daha keskin, daha sert ya da daha net bir üslup benimsemesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.¹⁷

Toplumun bütün çehreleriyle kitle iletişim araçlarından istifade ederek iletişim sağlayabilmesi basın dili ile ilişkilidir. Yaygın dilin içinde basın dili ile

---

¹⁵ A.m., s. 258.

¹⁶ A.m., s. 259.

¹⁷ A.m., s. 264.

beraber bulunan diğler diller tek başına geniş bir toplum iletişiminin yükünü taşıyabilecek nitelikte değildirler. Bu nedenle basın dili standart dili bilen herkese hitap edebilme özelliğı dolayısıyla yaygın bir işlevselliğe sahiptir. Bu işlevsellik ise kullananların niyetleri ve tarzları doğrultusunda göre farklılık taşıyabilmektedir. Ehil olmayan kalemler elinde basın dili yalnızca hedef kitleye ya da topluma değil, toplumun ifade aracı olan yaygın dile de telafisi olmayan zararlar verebilme potansiyeli taşıyan bir güçtür. Çünkü basın dili dildeki yanlışları doğruymuşçasına yayabilme, istediğinde dilin anlamlarını zedeleyebilme ve dili araçsallaştırabilme olanağına sahiptir. Bu nedenle basın dili önemli olduğu ölçüde tehlikeli de olabilmektedir.

3.3. Yazılı Basında Dilin Araçsallaştırılması

Yazılı basın, gazeteler, belli bir ideoloji doğrultusunda yayın yapma anlayışıyla hareket edecekleri varsayımından yola çıksalar dahi iktidar ve diğler güç odaklarıyla sürdürdükleri bağımlı ilişki sonucunda belli tür söylemler benimseyerek hareket edebilmektedir. Kitle iletişim araçlarının politik ortamın şekillendirdiğı toplumsal arenada çıkarları doğrultusunda benimsedikleri nefret söylemi, ayrımcı dil ve erim söylem gibi belli bir noktayı hedef alarak yapılan kullanımlar dilin araçsallaştırılma biçimlerindenidir. Dilin bu şekilde belli bir söylemi üretme biçimine hizmet etmesi daha çok geniş çaplı etkiler yaratabilmek için kullanılmaktadır.

Esasında dilin araçsallaştırılması kullanım amacına göre iyiye de kötüye de hizmet edebilme imkânına sahipken gazeteler daha çok dili manipüle etmek veya pejorative anlamlar yüklemek için kullanmayı tercih etmektedirler. Örneğın yakın zamanlarda yaşanan “Gezi Parkı” Olaylarında kitle iletişim araçlarının benimsedikleri dil, hem iktidar tekelinde sürdürülen medya sahipliğinin boyutlarını hem de gazetelerin kullandıkları dilin şartlar doğrultusunda nasıl dönüştürüldüğünü gözler önüne sermektedir.

“Her siyasal iktidarın biri “dili” var. Parti/örgüt liderinin ya da ileri geleninin ağzından dökülen, sloganlarda hep bir ağızdan söylenen, organik aydının belagati

içine saklanan, iktidara bağlı medya organlarının sözcüklerine ve adlandırma metoduna yansıyan, hükümlerliliğin epistemolojisini ele veren bir “dil”...”¹⁸ Bu dil kimi zaman tahammül sınırlarını zorlayan kimi zaman kışkırtıcı kimi zaman bütünleyici kimi zaman da daha kapsayıcı olabilse de temelde belli bir buyurganlığın ifadesidir.

Türk siyasetinin önemli figürlerinden Süleyman Demirel sıkça “benim esnafım, memurum, çiftçim” diye başlayan cümleler sarf ederek O’nun olmayan ve muhtemelen düşünceleri onaylanmayan bir grubun varlığına dikkat çekmiştir. Demirel’in kullandığı bu dilde sahiplendiği gruptan ziyade sahiplenmediği grup için söylemek istedikleri vurgulanmaktadır. Aynı doğrultuda bugün iktidar partisinin kullandığı “benim başörtülü kardeşim, mütedeyyin halkım”¹⁹ sözleri de çok uluslu bir toplum içinde yalnızca belli özelliklere sahip bir grubu kapsayıcı şekilde kullanılarak, olabilmesi muhtemel olan diğer özelliklere sahip grupları dışarıda bırakmaktadır. İktidarın, güç odaklarının dili bu şekilde kullanmaları; temelde iktidara yakın kitle iletişim araçlarının dilini de etkileyerek haberlerde olaydan bağımsız vurgulamalar yaparak farklı bir algının oluşturulmasını sağlamaktadır.

İktidar karşıtı bir düzlemde konumlanan yayınlarda kullandıkları dil itibarıyla kendi bakış açısının dışında kalan tüm düşünceleri göz ardı etmekte ve farklı politik karşıtlıkları kendi egemen doğruları altında bütünleştirme çabasına girişmektedirler. Demokratik bir muhalefetin yapılabilmesi ancak evrensel ilkeler ve değerler üzerinden hareketle yaratılan bir dil ile gerçekleşme imkânına sahip olacaktır. İktidarın tahakküm dilini medya yoluyla kitlelere dayatması ne kadar eleştirilebilirse aynı yöneteme sarılan muhalif yayınlar da o kadar eleştirilebilmektedir.

Dili kullanım biçimi, iktidarın mantığını ele verecek anlam dünyasını işaret ettiği için son derece önemlidir. İktidarın kullandığı dilin ayırıcılığına varabilmek iktidarın kimi sahiplendiğinin, kimleri dışarıda bıraktığının ayırıcılığına varmakla aynı

¹⁸ Güven Gürkan Özkan, “İktidarın Dili ve Medya”, (Çevrimiçi), <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/149759-iktidar-dili-ve-medya>, 16 Nisan 2014.

¹⁹ Celal Kazdağı, “Millet Artık Manşetin Dilini Çözdü”, (Çevrimiçi), <http://www.aciamagercek.com/2014/01/27/millet-artik-mansetlerin-dilini-cozdu/>, 16 Nisan 2014.

anlamı ifade etmektedir.²⁰ Bu mantık doğrultusunda gazetelerin, özellikle toplumsal atmosferi derinden etkileyecek olaylarda kullandıkları dil de neye hizmet ettiklerini ortaya koymaktadır. Öyle ki gazeteler bu tür olaylarda birbirlerini tamamlayacak benzerlikte bir dil kullanmayı tercih ederek aynı hedef doğrultusunda davranabilmektedirler. Bunun için gazeteler manşet üzerinden hareket etmeyi tercih etmektedirler.

Manşetler olaylardan bağımsız gazetenin birebir vermek istediği mesajı içerecek bir dille nokta atışı yapma düşüncesiyle hazırlanmaktadır. Bu nedenle “Bu millet artık manşetin dilini çözdü.”²¹ sözü, kullanılan dilin gücünü ayırt edebilmenin uzağında bir mesajı içermektedir. Çünkü kitlelerin manşetlerin dilini çözdüğü varsayımı dilin gönderme yaptığı anlamları kavramaktan ziyade manşet ile verilmek istenilen mesajın inandırıcılığını kaybettiği anlamını içermektedir. Manşetlerin inandırıcı olmaması, kullanılan dilin etkisiz olduğu anlamına gelmemektedir. Hem iktidar yanlısı hem de muhalif gazeteler dili istedikleri biçimde herhangi bir söylemin amacı doğrultusunda kullanarak toplumda kutuplaşmalar yaratabilmektedirler. Bu nedenle kitlelerin yalnızca manşetin dilini çözerek hangi gazetelerin birbirini destekleyen haberler yaptığını, hangilerinin belli bir misyonu üstlendiğini, hangilerinin neye ve kime taraf olduğunu çözmeleri dilin dolaysız gücünü anlamak için yeterli değildir.

Kitlelerin, hem iktidarın dili ile yayın yapan gazeteleri hem de aynı yöntemle muhalif tavır sergileyen gazetelerin dili kullanma biçimlerinin yaratabileceği, telafisi olmayan tehlikelerin olabirliğini okumaları gerekmektedir. Dilin yalnızca tek bir anlamını değil; çağrışım anlamlarını, kültürden kültüre değişebilen kullanımlarının gazeteler tarafından farklı mesajlar yaratmak amacıyla kullanılabilceğini de unutmamalıdır.

Gazetelerin köşe yazarlarının dil oyunlarına sığınarak somut bir olayın algılanma biçimini bile kolayca yönlendirebilecekleri bilinmelidir. Ayrıca gazetelerin iktidar veya muhalefetin kullandığı bazı tanımlamaları toplum tarafından bilinen

---

²⁰ Özkan, a.m.

²¹ Kazdağı, a.m.

yerleşmiş anlamlarına gönderme yaparak yeniden yorumlaması da derinlemesine incelenmediğinde destekçisi olanlar tarafından takdir edilebilse de toplumun geneli üzerinde bir takım olumsuz kavramların yerleşmesine neden olmaktadır.

3.3.1. Gazetelerin Gezi Parkı Olaylarında Kullandıkları Dil

27 Mayıs 2013 günü Gezi Parkı'ndaki ağaçların sökülmeğe başlandığı haberleri sosyal medya üzerinden yayılmış ve olayı engellemek üzere toplanmış bir gruba polis tarafından müdahale edilmiştir. Bu olay belirli gazete ve televizyonlar dışında medyanın ilgisini çekmemiştir.²² Olayın medyada yer bulmaması haber değeri taşımamasından veya kamuoyunun ilgisini çekmemesinden ziyade artık medyanın geldiği nokta itibarıyla neyi haber yapacağına tek başına karar verebilecek kadar tarafsız bir güç olmamasından kaynaklanmaktadır.

Medya başlangıçta gezi parkı olayları doğrutusunda yurdun dört bir yanında yaşanan olayları görmezden gelmeyi tercih ederek her şeyden önce kamuoyunu doğrudan bilgilendirme görevini yerine getirmemiştir. Olaylar medyanın artık sessiz kalamayacağı boyutlara ulaştığında ise medya herkes tarafından somut bir şekilde algılanması mümkün olan gezi parkı olaylarını kendi çıkarları doğrutusunda kullandığı dil ile haberleştirerek toplumda ayrışmaya yol açabilecek bir tutum takınmıştır. Medyanın toplumsal hareket olarak değerlendirilebilecek kadar geniş yelpazeye sahip olan bir durumu görmezden gelmesi ya da istediği biçimde göstermeye çalışması herkes için kötü olabilecek siyasi ve toplumsal sonuçlar doğurabilmektedir.

Somut bir durumun bireyler tarafından farklı şekillerde anlamlandırılabilmesi bireylerin farklı kültürlere mensup olmasıyla ilişkilendirilebilmektedir. Bireylerin algı ve davranışları, çevre, deneyim ve eğitim dolayısıyla edindiği soyutlaştırmalar ve bunları kullanarak ortaya koyduğu somutlaştırmalar içinde bulunduğu kültürün yönlendirilmesine açıktır. Bu nedenle aynı durum, olay ya da genel olarak “şeyler” in

---

²² Asker Kartarı, “Kültürel Farklılıklar, Yeni İletişim Ortamları ve Gezi”, **Direnen Diriliş**, Hazırlayan Işık Kansu, Ankara, Um:ag Vakfı Yay., 2013, s. 27.

herkes tarafından aynı şekilde algılanması mümkün değildir.²³ Herkes tarafından aynı şekilde algılanabilecek olay, durum ve şeyler söz konusuysa bile farklı yorumlamaların mümkün olduğu bir toplumda gezi parkı olayları gibi “hassas” kelimesiyle nitelendirilebilecek bir durumda, medyanın kendi söylemini direktmesi olayla ilgili gerçek anlamın zedelenmesine neden olurken kitleleri nefret, kin, öfke gibi toplumsal yaralayan gruplar haline dönüştürebilmektedir.

Gezi parkında yaşananları aktarıırken iktidara olan mesafesini göz önünde bulunduran gazeteler, en başta olayı farklı tanımlamalar kullanarak aktarmışlardır. “Gezi Parkı Olayları”, “Gezi Parkı Protestoları”, “Gezi Parkı Eylemleri”, “Haziran Direnişi” gibi birbirinden farklı çağrışım yapabilecek adlandırmalar gazetelerin olaya ilişkin haberleri öncelikle kendi yorumları ile verdiklerini kanıtlamaktadır. Aynı bakış açısıyla olaya katılanlar için eylemci, protestocu, direnişçi gibi toplumsal bellekte farklı anlamlandırmaları bulunan isimler verilmesi, salt bilgilendirmeden ziyade olayı yönlendirme amacına hizmet etmektedir. Bu ve benzeri kavramların içinin “istenildiği” zamanlarda gazeteler tarafından “istenildiği” biçimde doldurulabilmesi dilin tek başına sahip olduğu anlamı ötelemektedir.

Gelişen olaylarla birlikte yükselen gerilim gazetelerin temkinli sürdürdükleri yayın politikalarını değiştirmelerinin gerekliliğini ortaya koysa da 7 Haziran 2013 tarihinde yedi farklı gazetenin “DEMOKRATİK TALEPLERE CAN FEDA” manşetiyle piyasaya sürülmesi, gezi parkı olayları sürecinde yazılı basının yaşananları istediği biçimde aktaracağı bir dili benimsemiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Gezi Parkı Olayları sürecinde gazete ve köşe yazılarında kullanılan dilin toplum üzerinde etkilerinin nasıl olabileceği üzerine bir fikir edinilebilmesi için gazetelerin dilini incelemek tek başına yeterli olmayabilir. Medyanın gezi parkı olayları boyunca genel duruşu yanında tek tek köşe yazılarının olayı eleştiren veya destekleyen tutumlarının ayrıntılarında oluşan farklılıklar da göze çarpmaktadır. Bu farklılıklar, gazetelerin yayın politikaları açısından bütüncül ve homojen bir yapıda olmadıklarını ortaya koyarken gezi parkı gibi toplumun genelinde ses getiren

---

²³ A.m., s. 31.

olayların gazete içinde de ayrışmalara neden olabileceğini ortaya koymuştur. Gazetelerin haber içeriklerinin dağılımına bakıldığında haber servisleri çoğunlukla bilgilendiren haber yapmayı tercih ederlerken, köşe yazarları eylemleri destekleyen ya da eleştiren fikirlerini açıklamakta daha net davranmışlardır.

Radikal, Hürriyet, Sözcü ve Taraf haber servislerinde olaylara dair bilgilendiren haberler yapmayı tercih ederken aynı gazetelerin köşe yazılarında bilgilendirmenin dışında içeriklere de rastlanabilmektedir. Bu durumda bilgilendirici içeriklerin yayımlanmasında haberler daha işlevsel bir şekilde kullanılırken, köşe yazıları çoğunlukla bir siyasi tavır göstermektedirler. Zira aynı gazeteler köşe yazılarında eylemleri destekleyen veya desteklemeyen içerikler yayımlamışlardır. Diğer yandan, haber içeriklerinde bilgilendiren haber yapan Sabah gazetesi köşe yazılarında daha dalgalı bir duruş sergileyerek zaman zaman eylemleri eleştiren zaman zaman da destekleyen içerikler yayımlamıştır. Ancak Sabah gazetesinin eylemleri destekleyen köşe yazılarının genel içeriklerine dikkat edildiğinde ilk göze çarpan bu desteğin siyasi tavır olarak ortaya çıkmadığıdır. Yeni Şafak ve Özgür Gündem gazetelerinin haber içeriklerinde ise siyasi tavrın daha net bir şekilde ortaya konulduğu gözlemlenebilmektedir.

Diğer yandan, tüm bu gazeteler içerisinde Habertürk ve Zaman gazetesinin farklı eğilimler gösterdiği dikkat çekmiştir. Habertürk haber servisinde bilgilendirici olmayan hiçbir habere yer vermezken, köşe yazılarında da eleştiren hiçbir içeriğe yer vermemiştir. Ancak Habertürk'ün köşe yazılarında ortada kalan ve duruş belirtmeyen içeriklerin diğer gazetelerle kıyaslandığında daha yüksek olduğu görülmüştür. Zaman gazetesi ise hem haber içeriklerinde hem de köşe yazısı içeriklerinde aradaki farkın ortaya konulamayacağı kadar orantılı bir dağılım göstermiştir. Bu veriler bir gazetenin yayın politikasının belirlenmesinde tek bir noktadan hareket edilmediğini, nicel olarak az da olsa yazarların düşünce üretmesinin, belirtmesinin ne denli etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Gezi parkı olayları ile ilgili olarak çalıştığı gazetenin genel duruşunun aksine bir tutum sergileyen birçok yazar, muhabir ve editörün işlerine son verilmesi esasında onların kitleler üzerinde ne kadar belirleyici olabildiklerini de gözler önüne sermektedir.

Gezi olayları ile ilgili ürettikleri haberlerde gazeteler dili birden farklı söylem yaratacak biçimde kullanmışlardır. Gazetelerin içeriklerinde dilin araçsallaştırılması özellikle düşman oluşturma, ırkçılık, din ve mezhep ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı, toplumsal grupları kutuplaştırma, yine toplumsal gruplar arasında hiyerarşiler kurma ve ekonomik komploculuk üzerinden şekillenmektedir. Ayrıca kimi toplumsal grupların marjinalleştirilip suçlu ilan edilerek hedef gösterilmesi, binlerce çeşitliliği olabilecek aşığılama fiilinin gezi olayları üzerinden cinsiyet, cinsel kimlik ve yaş ayrımcılığına dayandırılarak tanımlanması gazeteler tarafından ayrımcı dilin kullanıldığı diğer noktalara işaret etmektedir. Diğer yandan milli irade, demokratik haklar, şiddetin kınanması ve çok kültürlü yaşam kavramları üzerinden demokrasi söyleminin inşası da bu durumu örneklemektedir. Gazetelerde ayrımcı dilin kullanılması kimi zaman birden çok vurgu üzerinden de yapılabilmektedir. Birden çok ayrımcı dil barındıran içeriğin kitleler üzerindeki etkisi de tek bir içerik barındıranla kıyaslandığında daha fazla olmaktadır.

Yeni Şafak gazetesi gezi parkı olayları ile ilgili haber içeriklerinde hem düşman oluşturan hem de toplumu kutuplaştıran ayrımcı bir dil kullanımını benimsemiştir. Özellikle yabancı devletlerin istihbarat servislerinin, yabancı yatırımcıların ve yabancı basının hedef olarak ön plana çıkarıldığı içeriklerde “Gezi Parkı Olaylarının uluslararası kaynaklarına” vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda içeriklerde ayrımcı dili işaret eden bazı anahtar kelimelere yer verilmiştir: Türkiye'yi ehlileştirmek, dış basın, ajan, İsrail, tahrik, ajan provokatör, reklamlarını kesen uluslararası kuruluşlar, yabancı grupların manipülasyonu, Batı'nın eylemleri değerlendirmesindeki art niyet, yabancı provokatör, yabancı devletler, CIA yöntemi, uluslararası dayanak, istihbarat kuruluşları.²⁴

Diğer yandan gazete kutuplaştırıcı söylem yaratmak için de ülke içi siyasetin geçmiş ve şimdiki dinamiklerinden yararlanarak toplumsal farklılıkları ayrımcı nitelikler olarak vurgulama yolunu tercih etmiştir. Örneğin içeriklerde kullanılan siyasi rant, anti-kapitalist, sanatçı, devrimci, vesayetçi zihniyetlerin hortlaması, haddini aşmak, pusuda bekleyen kışkırtıcılar, Taksim Platformu, çapulcu, artist,

---

²⁴ Yeni Şafak Gazetesi, 2 Haziran 2013, ss. 2-5.

salak, dalkavukluk, kepazelik, aptal, çirkeflik, alkolik çapulcu, başıboş nesil, ıslah, terbiye, darbe, başörtü, inançlı kesim, solun yeni mabedi, Anıtkabir out, provokatör, kaos, devrimci maçolar, ulusalcı, istismar, beyaz Türk²⁵ gibi kelimeler hiçbir somut dayanağa dayanmadan var olan olaylar ile ilgili algının istenildiği gibi yönlendirilmesi amacını gütmektedir. Ayrıca gazetede bir köşe yazarının İzmir'deki eylemcileri kastederek “mumdan mamul komik askerler”²⁶ benzetmesi de dili araçsallaştırmasına bir örnektir. Açık bir şekilde belirli düşüncelere gönderme yapan bu tarz kullanımlar gazetelerin herhangi bir olayla ilgili kendi yorumlarını genel bir algıymış gibi aktarmaları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Zamanla bu tür kullanımlar toplumsal düzlemde negatif bölünmelere neden olabilmektedir.

Aynı gazete gezi parkı eylemlerine katılan kişiler için “Adam gibi adam olmak, iktidar düşmanlığına dönüştürüp kargaşadan beslenenler, iç savaş arzusu taşıyanlar, polisle çatışmayı bir siyasi davranış olarak gören, Gezi'deki farklı kesimler, Alevi-Sünni, laik dinci, gençler, masum çevreciler, etrafı yakıp yıkan veya darbe tahrikçiliğini meslek edinmiş kişiler ile barışçıl kitleleri provokasyonlarına alet eden eylemciler, kendini anti-otoriter sanan eylemciler, ergenlik çağına bile gelmemiş bir grup liselinin eylemleri”²⁷ gibi söylemler geliştirerek toplumsal gruplar arasında hiyerarşi oluşturmaya yönelik bir eğilim de sergilemiştir.

Gezi parkı olayları ile ilgili tutumu doğrultusunda ciddi eleştirilere maruz kalan Sabah gazetesinde üretilen içeriklerde de dilin araçsallaştırılması ile ilgili çarpıcı kullanımlar türetilmiştir. Gazete ve gazetenin köşe yazarları olaylara belli bir biçimde gösterilen tepki biçimini “tencere tava çalanlar”, eylemlere katılanları “Marksist teröristler ve provokatörler”, eylemleri “Cumhuriyet mitingleri”, olayların nedenini “Ergenekon çevreleriyle muhalefet partilerinin provokasyonları”, “CHP'lilerin ve ulusalcı jakobenlerin kışkırtması” ve “alkol lobisi”²⁸ biçiminde ifade etmeyi tercih etmiştir. Gazete yaşanan olaylarda aşırı güç kullandığı gerekçesiyle büyük tepki çeken emniyet güçlerini de her fırsatta “polisin hiçbir

---

²⁵ A.g.

²⁶ Ömer Lekesiz, “Rağmen”, **Yeni Şafak Gazetesi**, (Çevrimiçi), <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/OmerLekesiz/ragmen/38013>, 05 Haziran 2013.

²⁷ A.g.

²⁸ **Sabah Gazetesi**, 5 Haziran 2013, ss. 3-5.

kusuru yoktur” söylemini yaratarak aklamaya çalışmıştır. Ayrıca eylemleri destek veren kitle iletişim araçlarını “eylemcilerin uşaklıklarını yapan medya” olarak nitelendirmiştir. Ağaçların kesilmesine gösterilen tepkilerle başlayan olayların kitlesel bir hale dönüşmesini ise “Yeşili koruma amacından farklı noktalara savruldu.” ifadeleriyle vererek eylemlerin altında yatan farklı amaçlar olduğu algısını oluşturmaya çalışmıştır. Komünizmin simgesi olan ve bu ideolojiyi benimseyen legal partilerin bayrakları için “Rusya’da bile kalmayan orak çekiçli bayrakların Taksim’de ne işi var?” göndermesiyle, eylemlere destek veren siyasi partileri ise “garip parti ve fraksiyon görüntüleri” ifadeleriyle sunmuştur. Aynı gazete “kentte hayatı felç edersiniz, kişisel zarar gören insanlar, ağaç sevgisi üzerinden prim yapmak isteyenler, istismar, gruplar, bazı vatandaşların samimiyeti, eylemcilerin kapattığı yollar, savaş alanı, illegal örgütler, terör örgütü yandaşı, Devrimci Liseliler, TKP” gibi ifadelerle olayların bir grup tarafından ortaya konulduğu izlenimi vermek istemiştir.

Gazetenin gezi parkı olayları süresince izlediği yayın politikası köşe yazarlarının diline de yansımıştır. Olaylara destek verenleri “kapitalizme karşı çıkan sosyalist ve de Müslüman gençler”, “v for vendetta” maskesi takmayı marifet sananlar, “polisle dalaşma zevkini tatmine çalışan gariban örgütçükler”, “bankaların para makinelerini yağmalayan gecekondu çocukları...”²⁹ şeklinde köşesine taşıyan yazar dili istediği biçimde araçsallaştırarak kamuoyunu yalnızca kendi varsayımlarına dayanarak yönlendirmeye çalışmıştır. Yazar gezi parkı olayları için “küçük burjuva ayaklanması” tanımlamasını kullanarak olaylara destek veren kişileri tek tip özellikle sınırlandırmaya çalışmıştır. Bu şekilde toplumun her kesiminden destek gören bir hareketi yalnızca belli bir gruba mal ederek kamuoyu gözünde itibarsızlaştırmaya çalışmıştır. Eylemlere destek veren medyayı “Atatürkçülük ve ilericilik dümeniyle”³⁰ İstanbul sermayesinin uşaklığını yapan kesim olarak değerlendirmesi ise birden çok anlamsala gönderme yapmaktadır.

---

²⁹ Engin Ardıç, “Taksim Orada İşçi Nerede?”, **Sabah Gazetesi**, (Çevrimiçi), <http://yazargundemi.com/yazi/32032/read>, 14 Haziran 2013.

³⁰ A.g.

Tek tek kullanılan kelimeler ve genel söylemler dikkate alındığında iki gazetenin de ürettikleri içeriklerde kendi politik ve dini duruşları üzerinden diğerlerini yargılamayı ve hedef göstermeyi amaçladıkları anlaşılabilir. Gündemdeki tartışmalara referansla değerlendirildiğinde Gezi Parkı Olayları üzerinden söylenmek istenilenlerin hangi dil kalıplarıyla söylendiği önemlidir. Bu gazetelerde Gezi Olaylarını oluşturan farklı bileşenler ve hayat tarzları bilinçli olarak farklı jargonlarla dile getirilmiş ve bu içeriklere onların bağlamında olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Kullanılan dil itibarıyla bu gruplar direkt bir şekilde siyasi istismarın hazırlayıcısı oldukları gerekçesiyle hedef gösterilmişlerdir.

Gezi olayları ile ilgili haber içeriklerinde Sözcü gazetesinin kullandığı dil de oldukça dikkat çekicidir. Gazete salt karşıtlıklar üzerinden ürettiği içeriklerle “şeriatçı yobazlar, din ticareti, din sömürüsü, türbanlı kadın öğretmenler” gibi ifadelerle dini faktörlere; “sürekli gerilim yaşatan şahıs, ben yaptım oldu anlayışı, dikta vahşeti, Tayyip Bey, yandaş işadamları ve partiler, AKP'nin oyunu, baskı rejimi, iktidar sarhoşu, en azından Kadir Topbaş haysiyeti, acımasız bir polis devleti, Tayyip isimli şahıs, diktatör kibri, tek adam gücü, gece yarısı SMS ile çağrılan binlerce AKP'li”³¹ gibi ifadeler ile iktidar partisine ve Başbakan'ın kişiliğine odaklanan kullanımlarla muhalefet etme stratejilerini ulusal değerler ve dışlayıcı laiklik üzerinden kurgulamayı tercih etmiştir.

Yeni Şafak gazetesi de Sözcü gazetesinde kullanılan içeriklere karşı olabilecek biçimde oluşturduğu ayrımcı dili muhalefet partisi ve partinin benimsediği ideolojik görüşler üzerinden geliştirmiştir. Gezi parkı olayları sürecince “CHP zihniyeti, psikolojik harp, 28 Şubat, hainlik, Yezidî zihniyetlerle mücadele, iktidara karşı tepki, statükocu güçler, hükümeti düşürmek, tuzak, kaotik ortam, muhalefet, zıtlaşmadan yararlanmak isteyenler, kararsız muhalefet, Ergenekoncu-ulusalcı-statükocu güçler, Yeniçeri Çapulcuları, sokakları terörize etmek, istismar siyaseti, siyasi proje, muhalefet boşluğu, eylemi demokratik talepten sokak hareketine dönüştüren CHP, demokrasiye ayar vermeye çalışmak, Cumhuriyet yürüyüşü”³² gibi

---

³¹ Sözcü Gazetesi, 3 Haziran 2013, ss. 1-3.

³² Yeni Şafak Gazetesi, a.g.y.

söylemlerle ifade ederek toplumda direk kutuplaşmalara neden olabilecek bir tutum benimsemiştir.

İki gazetenin bilinçli olarak kullanmayı tercih ettiği ayrımcı dil birebir benimsedikleri siyasi partilerin tavırlarıyla ilişkilendirilebilmektedir. Yeni Şafak gazetesi Gezi Olayları ile ilgili eleştiri kodlarını Türkiye siyaset tarihi boyunca CHP’de temsil edildiğini düşündüğü kavramlara dayandırarak olanları komplo üzerinden açıklama girişiminde bulunmuştur. Aynı şekilde Sözcü gazetesi de Gezi Olaylarını destekleyen referanslarını AK Parti’nin güncel politikaları çerçevesinde oluşturduğu karşıtlıklar üzerinden aktarmaya çalışmıştır. Bu örnekler Türkiye’de siyaset alanında yaşanan tartışmaların medya alanını da doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır.

Gezi olayları çerçevesinde gazeteler demokrasi kavramı üzerinden de ayrımcı bir dil benimseyerek farklı demokrasi anlayışları ortaya koyabilmişlerdir. Eylemleri destekleyen gazeteler “Türkiye’nin Tahrir’i, demokrasi bahçesi, Başbakan halktan kopmuş, Kasımpaşalı, kendi ahlak anlayışına uymayan herkesi ikinci sınıf vatandaş ilan eden, arkaik kalmış demokrasi, kendisini babasına beğendirmeye çalışan delikanlı sendromu, tek ahlâk, biber gazı, polis şiddeti, polis terörize etmesin, % 50’yi görme ve duyma bozukluğu yaşayan iktidar, kötü yönetim, tavizsizlik, inat, güç kirlenmesi, döven besleyen vasilik iddia eden devlet, devletleşen AKP, bölücü konuşma, Gezi Baharı, polis baskısı, ben böyle buyurdum söylemi, baskıcı hükümet, korku politikaları, yaşam karşıtı güçler, otoriterliğe isyan, iktidar sarhoşluğu, tehditvari üslup, %50 delisi bir hükümlanlık, iktidarı kişiselleştirme atılımları, AKP’nin sorumsuzluğu”³³ gibi söylemler benimsemişlerdir.

İktidara yakın gazeteler Gezi olaylarının sorumlusu olarak hayali kurumlar yaratmış ve bu kurumları “faiz lobisi”³⁴ gibi toplumun anlamlandıramayacağı kavramlar üzerinden açıklama yoluna gitmişlerdir. Gazetelerin böyle bir kavram kargaşası yaratarak toplum algısıyla oynadığını söylemek mümkündür. Diğer yandan binlerce insanın ağaçların kesilmesine gösterdiği tepkiyi görmezden gelebilen

³³ İnan Ketenciler, “Nefret Söylemi Raporu: Yeni Şafak”, (Çevrimiçi), <http://t24.com.tr/haber/nefret-soylemi-raporu-yeni-safak-geziden-dusman-yaratmada-birinci.245440>, 19 Nisan2014.

³⁴ **Star Gazetesi**, 21 Haziran 2013, ss. 3-5.

gazeteler eylemlerden rahatsız olduğunu iddia ettiği insanların varlığını büyük harflerle dile getirmeyi ihmal etmemişlerdir. “Taksim Taksim olalı böyle eziyet görmedi”³⁵ ifadeleriyle eyleme destek verenlerin çevreye zarar verdiği düşüncesini ısrarla yerleştirmeye çalışarak kitleleri sokakta karşı karşıya getirme tehlikesi yaratılmıştır.

Genel duruşu itibarıyla iktidara yakın olan gazeteler olaylar sonrasında olup biten olumsuz her şeyin kaynağı olarak da gezi parkı eylemlerine destek veren kişileri göstermektedirler. Olimpiyatları’n Tokyo’ya verilmesinin ardından “Gezi Parkı’nı bahane ederek her fırsatta İstanbul’u terörize eden ve olimpiyat adaylığını aleyhinde propaganda yapan gruplar amacına ulaştı.”³⁶ ifadelerini kullanarak gerçeklikten uzak genellemeler ortaya konulmuştur.

Gezi parkı olaylarına ilişkin en çarpıcı söylemlerden bir diğeri de Anadolu Ajansı’na aittir. Anadolu Ajansı’ı Gezi Parkı eylemlerine katılan eylemci anneleri, “Kendilerini 'Anneler' olarak niteleyen bir grup kadın el ele tutuşarak Taksim Meydanı’nda halka oluşturdu.”³⁷ şeklinde haberleştirerek söz konusu grubu marjinalize etmeye çalışmıştır.

Yazılı basında gezi parkı olayları ile ilgili içerikler incelendiğinde üretilen ayrımcı diller arasında geçişlilikler olduğu görülebilmektedir. Her gazete bulunduğu nokta üzerinden kendi ayrımcı dilini yaratmaktadır. Bir gazete düşman oluşturan ayrımcı söylemi yurt genelinde Gezi Olayları sırasında öne çıkan toplumsal gruplara dayandırabilirken başka bir gazete gezi olaylarını Türkiye’nin bütünlüğünü tehdit eden kışkırtıcı olarak gördüğü yabancı kişi ve kuruluşlar üzerinden oluşturabilmektedir. Gazeteler benimsedikleri bu ayrımcı dil ile haberin değeri ve haberin kaynağının güvenilirliği noktasını önemsemeden bir yayın politikası sürdürmektedirler. İçinde bulunulan atmosfer düşünüldüğünde hem Yeni Şafak

---

³⁵ **Star Gazetesi**, 10 Temmuz 2013, ss. 2-4.

³⁶ **Akşam Gazetesi**, 8 Eylül 2013, ss. 3-5.

³⁷ **Gezi Parkı Odaklı Gelişmeler**, Hazırlayan Doruk Bülent, Anadolu Ajansı Haberi, Dosya Adı: A1400321-Ajans/AA Genel, 13 Haziran 2016.

gazetesinin hem ayrımcı dili kullanan diğer gazetelerin istediklerinde kitleler üzerinde ne kadar tehlikeli düşünceler yaratılabileceği ortaya çıkmaktadır.

Gezi Parkı olayları çerçevesinde genel anlamda dil belirli bir biçimde daha çok bilinçli bir şekilde ayrımcı amaçlar uğruna araçsallaştırılabilmektedir. Ayrıca olayları hem eleştiren hem de destekleyen gazetelerin birbirleri üzerinden geliştirdikleri benzetmeler, konuşmalar ayrımcı dili yeniden üreten bir özelliği sürekli kılma tehlikesini de ortaya çıkarmaktadır.

SONUÇ

Bütün yapılarıyla hızla ilerlemenin egemenliği altında olan günümüz toplumlarında her şey birer birer tüketim malzemesi haline dönüşmektedir. Önceleri yalnızca maddi kültür öğelerini kapsayan bu durum zamanla manevi kültür öğelerini de etkisi altına almaya başlamıştır. Teknolojinin gelişmesiyle de hız ve tüketim birlikteliği toplumları hızlı tüketim oluşumuna doğru sürüklemiştir. Tüketim bilinciyle yaşanan her dakikada tüketime hizmet etmek adına birden farklı şekilde araçsallaştırılan dil de doğrudan tüketim dünyasının bir parçası haline getirilmiştir.

Başlangıçta dil sözcükler aracılığıyla iletişimi mümkün kılan bir yapı olarak algılanmıştır. Dilin yalnızca iletişimin dayanak noktası olduğu algısının değişmesi belli bir zaman içinde gerçekleşmiştir. Felsefe de ilk başlarda dile geleneksel algının biçimlendirdiği şekilde yaklaşmıştır. Zamanla felsefenin dilin gücünü fark ederek dile gerekli önemi atfetmesi ilişkilerinin boyutunu değiştirmiştir. Dilsel olduğunun ayırdına varan felsefenin dil ile birbirini besleyerek sürdürdüğü karşılıklı ilişki her iki yapının da olumlu anlamda devinimini sağlamıştır. Romantizm akımının oluşturduğu yeni düşünce ortamı o zamana kadar logosla birlikte anılan dilin tek başına incelenmesine olanak tanımıştır. Logosun içinden sıyrılıp başlı başına sahip olduğu anlamsalın fark edilmesi dilin geleneksel algıda oluşmuş araçsallık statüsüne karşı çıkışlar ortaya koymuştur. Bu noktadan itibaren dilin sadece iletişimi olanaklı kılan, düşünceleri kuşaktan kuşağa aktaran bir araçtan çok daha özellikli bir yapı olduğu hem felsefe hem de odağında dili bulduran diğer disiplinler tarafından fark edilmiştir.

Zihinsel hayatın her ifadesinin bir çeşidi olan dilin yaratıcılığını konuşmak eylemine indirgemek özünde barındırdığı diğer eylemleri ötelemektir. Dil bireye hali hazırda bir düşünce sistemi sunarken bir dünya görüşü de sunmaktadır. Birey içinde doğduğu dil sisteminin ona kazandırdığı düşünce sistemiyle ahlaki ve siyasi olarak nasıl konumlanacağını da öğrenmektedir. Bu nedendir ki dil toplumların yaşayışını en iyi biçimde yansıtan mekanizmadır. Dolayısıyla dil üzerinden varlık bulan yapıların dilin kendiliğinden sahip olduğu anlamsalı zedelememeye özen göstermeleri gerekmektedir. Günümüzde dil kitle iletişim araçları tarafından belirgin

bir şekilde anlamlandırma amacıyla kullanılmaktadır. Medya dilin anlamsalı üzerinden istediği oyunları kurarak kitleleri yönlendirme gücünü elinde tutmaktadır. Var olma edimini kamunun özgürce haber alma gerekçesiyle meşrulaştıran medyanın dili istediği söylemleri yaratmak için kullanması öncelikle bugün gerçek mahiyetinin ne olduğunun sorgulanmasını gerekli kılmaktadır.

Gelişmiş toplumlarda medyanın geleneksel anlamda üstlendiği sorumluluklar belli ilkesel doğrulara göre belirlenmiştir. Bu nedenle medya tüm zamanlarda yapısından ve işlevsel özelliklerinden dolayı üzerine düşen toplumsal sorumluluğu yerine getirmek durumundadır. Medyadan beklenen bu olmasına rağmen medyanın bu beklentileri karşılama noktasında kendini ne kadar sorumlu hissettiği tartışılan bir durumdur.

Haberin kitlelere iletilmesinde ilk elden sorumluluk sahibi olan haberci iletmek istediği haber metninin inandırıcı olmasını arzuladığından haberi dil üzerinden yeniden kurgulamaktadır. Habercinin var olan gerçekliği dil vasıtasıyla tekrar tekrar üretmesi anlamsalın gerçekliğini yok etme tehlikesi doğurmaktadır. Gazetecinin olmazsa olmazı olan iyi haberi oluşturmak ancak doğru bir dil kullanılarak yapılabilir. Haber kamu çıkarı olduğu düşünülen hakikatleri anlatmaksa kamu çıkarını engellemek isteyen zihniyetlerin haberin dilini de istedikleri biçimde dönüştürmek isteyecekleri yadsınamaz bir gerçektir. Dönüştürülen dille istenilen toplumsal algının yaratılmaya çalışması birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olurken demokrasinin gerekliliği olan birçok eylemi ve söylemi de itibarsızlaştırabilmektedir.

Toplumlar da medyanın işlevini yerine getirebilmesi diğer kurumların içinde buldukları seviye ile de yakından ilişkilidir. Batılı demokratik ülkelerde kurumların uzun bir süreçte ve tarihsel bir determinizme dayanarak varlık göstermesi medyanın da belli bir oturmuşluk içinde olduğunu kanıtlamaktadır. Ülkemizde ise diğer kurumlar açısından ele alındığında medyanın içinde bulunduğu durum ve işlevini tam anlamıyla yerine getirememesi yadsınamaz bir gerçektir

Demokratik ve özgürlükçü bir hukuk devletinde kamusal alanda önemli görevler üstlenen medyanın kamunun ortak noktası haline gelmiş sorunları ele

alırken benimsediği dili tarafsızlık ilkesi doğrultusunda kullanabilmesi en önemli görevlerindedir. Oysa günümüzde özellikle demokratikleşme sürecinde olan ülkelerde medya ve iktidarın bağımlı ilişkisinin boyutları bu görevin gerektiği gibi yerine getirilmesini engellemektedir. Her iki yapının da çıkar ilişkisi doğrultusunda gerçekte var oluş gerekçelerini askıya alması demokrasinin sağlıklı işleyişini gölgelemektedir. İktidar ve diğer güç odaklarının etkisi altında kalan kitle iletişim araçları iktidarın elinde bulundurduğu idari güçleri toplum yararına kullanıp kullanmadığını denetleme sorumluluğunu kamu adına üstlenmiştir. Medyanın siyasi güçlerin denetleyiciliği görevini doğru bir şekilde yerine getirmesi hiçbir etki altında kalmadan hür ve demokratik rejimin gerekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda yapacağı eleştirel çözümler ve yaklaşımlarla mümkündür.

Medyanın işlevselliğini yerine getirme açısından kamusal alanı etkileyen önemli konularda ya da sorunlarda aynı dili, sembolleri vurgulaması temel amaçlarından biri olmalıdır. Mevcut işleyiş içerisinde medyanın kullandığı dilin ayırt ediciliği belirgin bir şekilde hissedilirken kamuya karşı sorumlu olan gazetecinin halktan yana taraf olması beklenmektedir. Geline nokta ise medyanın tüm organlarıyla tarafsızlığı sorgulanmaktadır. Her geçen gün güvenilirliğini yitirme durumunda kalan medya tarafsızlık sorununu çözebilmek için haberin yeniden inşa sürecinde benimsediği dili kamu yararı gözeterek kullanmalıdır. Gazetelerin böyle bir üslup yaratabilmeleri de dilin kendi imkânına sığınabilmeleriyle gerçekleşebilir. Gazeteci haklardan, özgürlüklerden yana icra etmek durumunda olduğu mesleğini ancak nesnellik üzerinden kurduğu bir dil ile gerçekleştirme olanağına sahiptir. Bu nedenle gazetelerde dilin nasıl kullanıldığı bilinçli bir tercihtir. Özellikle tekelleşme, teknolojik gelişme gibi süreçlerle radikal değişimler yaşayan medya dili kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak istediği toplumsalın yaratılma sürecini kolaylaştırmaktadır.

Günümüzde alternatif olduğu iddiasını taşıyan medya kurumları bile bağımsız değildir. Ancak angaje oldukları siyasetin gidebileceği yere kadar ilerleyebilirler. İktidar karşıtı bir düzlemde konumlanan yayınlar da, kullandıkları dil itibarıyla kendi bakış açılarının dışında kalan tüm düşünceleri göz ardı etmekte ve farklı politik karşıtlıkları kendi egemen doğruları altında bütünleştirme çabasına girişmektedirler.

Demokratik bir muhalefetin yapılabilmesi ancak evrensel ilkeler ve değerler üzerinden hareketle yaratılan bir dil ile gerçekleşme imkânına sahip olacaktır. İktidarın tahakküm dilini medya yoluyla kitlelere dayatması ne kadar eleştirilebilirse, aynı yöntemle sarılan muhalif yayınlar da o kadar eleştirilebilmektedir. Böyle bir ortamda medyanın kurguladığı içeriklerde dili kullanım amaçları çıkarlar doğrultusunda farklılıklar göstermektedir.

Ülkemizde bütün sosyal alanlarda etkin bir konumda olan medyanın işlevselliğinin sebebi içinde barındırdığı dinamizmi toplumsal yapıda yer alan diğer kurumlarla karşılaştırıldığında daha etkin ve hızlı kullanabilmesinden ileri gelmektedir. Medya kendi iç dinamizminden gelen bu gücü doğru bir şekilde kullanarak toplumsalda herhangi bir deformasyonun oluşmasına engel olmak durumundadır. Aksi takdirde hem işlevselliğinden kaynaklanan gücü kullanma durumunu hem de toplumsal yozlaşmanın önünü açan bir süreci başlatmaktadır. Oysa evrensel hukuk kurallarının geçerli olduğu demokratik ülkelerinde medya siyasi iktidarlar ile sürdürülen savaşlar neticesinde meydana gelen bu yozlaşmanın önüne geçilmesi için mücadele etmesi gereken bir şekilde konumlanmak zorundadır. Hem demokrasinin sağlıklı işleminin hem de toplumun devingenliğinin ve üreticiliğinin öncüsü olmak durumunda olan medyanın özellikle toplumun genelini etkileyen olaylarda benimsediği dil önemlidir.

Bu doğrultuda Gezi parkı olayları çerçevesinde medyanın benimsediği dil dikkat çekicidir. Özellikle yazılı basın, dili bağımlı olduğu siyasi erklerin benimsediği ideoloji doğrultusunda araçsallaştırma eğilimi göstermiştir. Bu eğilim kimi zaman toplumsal kutuplaşmalara neden olurken kimi zaman da uğrunda mücadele verilen birçok eylemi ve söylemi olduğundan farklı bir şekilde aktarma çabasına hizmet etmektedir. Toplumsal hassasiyet gerektiren bu tarz olaylarda medyanın benimsediği dilin en çok toplumsal bütünlüğü koruma amacına hizmet etmesi beklenirken aksi bir tutum hem kitlelerin bir arada yaşamasını sağlayan dengeyi hem de toplumsal bütünlüğü tehlikeye sokmaktadır. Kaldı ki medyanın en önemli sorumluluğu ve varlık sebebi kamuyu aracısız bir dille haberdar etmektir.

Gezi parkı olayları sürecinde medya farklı söylemlerle aynı sonuca hizmet eden bir dil kullanarak bağımsız bir yapı olmadığını gözler önüne sermiştir. Gücünü toplumdaki bu kadar ayrıcalıklı bir yer edinen bu yapının “şartlar öyle gerektiriyor” veya “elimiz mahkûm” gibi gerekçelere sığınarak çıkarları doğrultusunda kamu dışında her şeye hizmet eden bir noktaya gelmesi ciddi sorunlar ortaya koymaktadır. Kitleler böyle bir yapı tarafından istenildiği gibi yönlendirilmemek için bilinçli bir medya okuryazarlığı tavrı geliştirmek durumundadır.

Nesnellikten uzak yaklaşım, yalan-yanlış bilgi; dezenformasyon, demagoji, karalamadan oluşan bir dil, beraberinde sorgulamayan ve sorgulatmamayı da marifet sayan bir "değer yükleme" çabası ve bozukluğu yaratarak kitleleri anlamsızın gerçekliğinden uzaklaşma tehlikesiyle karşı karşıya bırakacaktır. Bu nedenle dilin hangi amaçla araçsallaştırıldığını algılayabilecek bilinçli okur tavrının oluşturulması hem demokrasi hem de sağlıklı bir toplumsal gelişim için zorunludur.

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor W.: **Walter Benjamin Üzerine**, Çev. Dilman Muradoğlu, İstanbul, YKY, 2004.
- Akarsu, Bedia: **Dil-Kültür Bağlantısı**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1998.
- Akarsu, Bedia: **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Savaş Yayınlar, 1984.
- Aksan, Doğan: **Her Yönüyle Dil**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Althusser, Louis: **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2006.
- Altınörs, Atakan: **İdealar ve Dil Bağlamında Locke ile Leibniz**, Ankara, Elif Yayınevi, 2010.
- Altuğ, Taylan: **Dile Gelen Felsefe**, İstanbul, YKY, 2008.
- Ardıç, Engin: “Taksim Orada İşçi Nerede?”, **Sabah Gazetesi**, (Çevrimiçi), <http://yazargundemi.com/yazi/32032/read>, 14 Haziran 2013.
- Aredt, Hannah: **Şiddet Üzerine**, Çev. Bülent Paker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1997.
- Aristoteles: **Nikomakhos’a Etik**, Çev. Saffet Babür, Ankara, BilgeSu Yayınları, 2012.
- Arslan, Ali: “Medya-Politika İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, İstanbul, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, UIBD Yayınları, Sayı: 1, 2004, ss. 1-8.

- Arslan, Ali: “Türk Medya Elitleri: Bir Durum Tespiti”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 8, 2001, ss. 135-164.
- Aster, Ernst Von: **İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi**, Çev. Vural Okur, İstanbul, İm Yayın Tasarım, 1999.
- Ayer, Alfred Jules: **Language, Truth and Logic**, New York, Dover Publications, 1936
- Aytaç, Gürsel: **Klasik Alman Dil Felsefesi Metinleri Herder, Fichte ve Humboldt**, Ankara, Phoenix Yayınları, 2011.
- Bakunin, Mihail: **Tanrı ve Devlet**, Çev. Sinan Ergün, Ankara, Öteki Yayınları, 2004.
- Bal, Metin: “İktidarın Felsefesinden Yeni Bir Etik Tavıra: Michel Foucault”, **Felsefelogos**, İstanbul, Bulut Yayınları, 2006, ss. 147-158.
- Galasinski, Dariusz: **Cultural Studies And Discourse Analysis: A Dialogue On Language And Identity**, London, Sage Publications, 2003.
- Bell, Allan: **The Language Of News Media**, Oxford, Oxford University Press, 1991.
- Benjamin, Walter: “On Language As Such And On The Language Of Man”, (Çevrimiçi), <http://www.clas.ufl.edu/users/burt/chaucer/swake/LanguageofMan.pdf>, 15 Ocak 2014.
- Benjamin, Walter: **Tek Yön**, Çev. Tefik Duran, İstanbul, YKY, 1999.

- Bennett, W. Lance: **Politik İllüzyon ve Medya**, Çev. Seyfi Say, İstanbul, Nehir Yayınları, 2000.
- Benveniste, Emile: **Genel Dilbilim Sorunları**, Çev. Erdim Öztokat, İstanbul, YKY, 1995.
- Bolay, Süleyman Hayri: **Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü**, (Çevrimiçi), <http://www.pdfindir.com/Felsefi-DoktrinlerS%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC-pdf-1.html>, 21 Ocak 2014.
- Brandom, Robert Boyce: **European Journal of Philosophy**, Volume: 12, 2004.
- Buchler, Justus: “Philosophical Writings of Peirce”, (Çevrimiçi), <http://theory.theasintheas.org/wpcontent/uploads/2013/02/Peirce-C-S-Logic-Semiotic.pdf>, 23 Ocak 2014.
- Cassier, Ernst: **Dil/ Sembolik Formlar Felsefesi 1**, Çev. Milay Köktürk, İstanbul, Hece Yayınları, 2005.
- Cevizci, Ahmet: **Paradigma Felsefi Terimler Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2003.
- Charles, Taylor: **Human Agency And Language**, Cambridge, Cambridge University Press, 1985.
- Chomsky, Noam: **Medya Denetimi**, İstanbul, Everest Yayınları, 2005.
- Condon, John C.: **Kelimelerin Büyülü Dünyası**, Çev. Murat Çiftkaya, İstanbul, İnsan Yayınları, 1998.
- Coward, Rosalind- Ellis, John: **Dil Ve Maddecilik**, Çev. Veysel Kılıç, İstanbul, Toroslu Kitaplığı, 2008.

- Çaplı, Bülent: **Medya ve Etik**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002.
- Çelik, Hilal- Ekşi, Halil: “Söylem Analizi”, (Çevrimiçi), <http://www.academia.edu/1476716/>, 07 Mart 2014.
- Demiralp, Oğuz: **Tanrı Bakışlı Çocuk**, İstanbul, YKY, 1999.
- Dewey, John: **The Quest For Certainty: The Later Works, 1925-1953**, Volume: 4, 1929, ed. Jo Ann Boydston, Carbondale, Southern Illinois University Press, 1988.
- Dijk, Teun Adrianus Van: **News As Discourse**, New Jersey, IEA Press, 1988.
- Duman, Fatih: “İdeoloji Kuramları”, **Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavram ve Süreçler**, Ed. Tevfik Erdem, Ankara, Lotus Yayınları, 2006, ss. 161-206.
- Dursun, Çiler: **TV Haberlerinde İdeoloji**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.
- Eagleton, Terry: **İdeoloji**, Çev. Muttalip Özcan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları. 2005.
- Erdoğan, İrfan: **Dünyanın Çarpık Düzeni: Uluslararası İletişim**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995.
- Erdoğan, İrfan: **Öteki Kuram**, Ankara, Erk Yayınları, 1998.

- Fairclough, Norman-
Graham, Phil: “Eleştirel Söylem Çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi İle Bağlantısı”, **Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji**, Der. Barış Çoban, Zeynep Özarlan, İstanbul, Su Yayınları, 2003, ss. 185-245.
- Fiske, John: **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Çev. Süleyman İrvan, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Foucault, Michel: **Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.
- Foucault, Michel: **Özne ve İktidar**, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınbay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Geis, Michael: **The Language Of Politics**, Columbia, Ohio State University Press, 1987.
- Gezgin, Suat: **Medya ve Eğitimde Birikimlerim**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2002.
- Girgin, Atilla: **Haber Yazma Teknikleri: Haberci Adayının El Kitabı**, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 1998.
- Güçlü Abdülbaki vd: **Felsefe Sözlüğü**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2008.
- Habermas, Jürgen: **İletişimsel Eylem Kuramı**, Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2001.
- Heidegger, Martin: **Nedir Bu Felsefe?**, Çev. Ali İrgat, İstanbul, Afa Yayınları, 1995.

- Humboldt, Wilhelm Von: “On Language”, (Çevrimiçi), http://assets.cambridge.org/97805216/67722/frontmatter/9780521667722_frontmatter.pdf, 6 Ocak 2014.
- İnal, Ayşe: “Medya, Dil Ve İktidar Sorunu”, **İletişim Dergisi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, Sayı:3, 1999, ss. 13-36.
- İnal, Ayşe: **Haberi Okumak**, İstanbul, Temuçin Yayınları, 1996.
- James, William: “The Will To Believe”, (Çevrimiçi), <https://www.mnsu.edu/philosophy/THE%20WILL%20TO%20BELIEVE%20.pdf>, 26 Ocak 2014.
- James, William: **Pragmatism And Four Essays From The Meaning Of Truth**, New York, Meridian Books, , 1955.
- James, William: “Pragmatism: A New Name For Some Old Ways Of Thinking”, (Çevrimiçi), <http://iws.collin.edu/amiller/William%20James%20-%20Pragmatism.pdf>, 24 Ocak 2014.
- Kant, Immanuel: **Salt Usun Eleştirisi**, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınları, 1993.
- Kant, Immanuel: **The Critique Of Pure Reason**, (Çevrimiçi), <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/kant/Critique-Pure-Reason.pdf>, 18 Şubat 2014.
- Kant, Immanuel: “Aydınlanma Nedir?” (Çevrimiçi), http://www.allmendeberlin.de/Aydinlanma_Nedir_Kant.pdf, 27 Mart 2014.

- Kartarı, Asker: “Kültürel Farklılıklar, Yeni İletişim Ortamları ve Gezi”, **Direnen Diriliş**, Hazırlayan Işık Kansu, Ankara, Um:ag Vakfı Yayınları, 2013, ss. 27-42.
- Kazdağı, Celal: “Millet Artık Manşetin Dilini Çözdü”, (Çevrimiçi), <http://www.aciamagercek.com/2014/01/27/millet-artik-mansetlerin-dilini-cozdu/>, 16 Nisan 2014.
- Ketenciler, İnan: “Nefret Söylemi Raporu: Yeni Şafak, (Çevrimiçi), <http://t24.com.tr/haber/nefretsoylemi-raporu-yeni-safak-geziden-dusman-yaratmada-birinci,245440>, 19 Nisan 2014.
- Köker, Eser: **Politikanın İletişimi İletişimin Politikası**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998.
- Laopujade, David: **William James Ampirizm ve Pragmatizm**, Çev. Nusret Polat, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2009.
- Lekesiz, Ömer: “Rağmen”, **Yeni Şafak Gazetesi**, (Çevrimiçi), <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/OmerLekesiz/ragmen/38013>, 05 Haziran 2013.
- Lull, James: **Medya İletişim Kültür**, Çev. Nazife Güngör, Ankara, Vadi Yayınları 2001.
- Malachowski, Alan R.: **Richard Rorty**, Cambridge, Sage Publications, 2002.
- Mardin, Şerif: **İdeoloji**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- Mengüşoğlu, Takiyettin: **Felsefeye Giriş**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1983.

- Miller, Robert L.: **Linguistic Relativity Principle and Humboldtian Ethnolinguistics**, Mouton de Gruyter, 1968.
- Mutlu, Erol: **İletişim Sözlüğü**, Ankara, Ark Yayınları, 1998.
- Öner, Necati: **Felsefe Yolunda Düşünceler**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999.
- Özarslan, Ersin: “Basın Dili Üzerine Bazı Dikkatler”, **İletişim Kuramı ve Araştırma Dergisi**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Sayı: 37, 2013, ss. 252-262.
- Özerkan, Şengül: **Medya, Dil ve İletişim**, İstanbul, Martı Yayınları, 2001.
- Özgen, Murat: **Gazetecinin Etik Kimliği**, İstanbul, Set-Systems Yayınları, 2006.
- Özkan, Güven Gürkan: “İktidarın Dili ve Medya”, (Çevrimiçi), <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/149759-iktidarin-dili-ve-medya>, 16 Nisan 2014.
- Peirce, Charles S.: **Mantık Üzerine Yazılar**, Çev. Halit Yıldız, Ankara, Öteki Yayınları, 2004.
- Peirce, Charles S.: “How to Make Our Ideas Clear”, (Çevrimiçi), <http://courses.media.mit.edu/2004spring/mas966/Peirce%201878%20Make%20Ideas%20Clear.pdf>, 23 Ocak 2014.
- Peirce, Charles Sanders - James, William - Dewey, John: **Pragmatizm: Pratik Bir Felsefe**, Çev. Sara Çelik, İstanbul, Doruk Yayınları, 2008.

- Peirce, Charles Sanders: “The Fixation of Belief”, (Çevrimiçi), <http://www.bocc.ubi.pt/pag/peirce-charles-fixation-belief.pdf>, 23 Ocak 2014.
- Rifat, Mehmet: **XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları**, 1. Cilt, İstanbul, YKY, 2005.
- Rorty, Richard- Engel, Pascal: **What’s The Use Of Truth**, Ed. Patrick Savidan, New York, Columbia University Press, 2007.
- Schlapp, Hermann: **Gazeteciliğe Giriş: Mesleğe Yönelik Ders Kitabı**, Çev. Işık Aygün, Ankara, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, 2000.
- Shoemaker, Pamela- Reesein, Stephen D.: “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi” **Medya Kültür Siyaset**, Der. Süleyman İrvan, Ankara, Alp Yayınları, 2002, ss. 127-181.
- Sözen, Edibe: **Söylem**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999.
- Terkan, Banu: “Basın ve Siyaset İlişkisinin Gündem Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi”, Konya, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Sayı: 17, 2007, ss. 562-580.
- Timisi, Nilüfer: **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Ankara, Dost Kitabevi, 2003.
- Türer, Celal: “William James'in Pragmatik Felsefesinde Özgürlük-Ahlak İlişkisi” **Felsefe Dünyası Dergisi**, Ankara, Türk Felsefe Derneği Yayınları, Sayı: 27, 1998, ss. 81-90.

- Türer, Celal: **William James'in Ahlak Anlayışı**, Ankara, Elis Yayınları, 2005.
- Uygur, Mermi: **Kültür Kuramı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984.
- Uygur, Mermi: **Dilin Gücü**, İstanbul, YKY, 1997.
- Uzun, Ruhdan: **İletişim Etiği (Sorunlar ve Sorumluluklar)**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2011.
- Williams, Raymond: **Ideology**, <http://www.autodidactproject.org/other/ideo8.html>, (Çevrimiçi), 21 Şubat 2014.
- Wittgenstein, Ludwig: **Felsefi Soruşturmalar**, Çev. Deniz Kanıt, İstanbul, Küyerel Yayınları, 1998.
- Wittgenstein, Ludwig: **Tractatus**, Çev. Oruç Aruoba, İstanbul, Metis Yayınları, 2005.
- Wodak, Ruth: "Aspects of Critical Discourse Analysis", (Çevrimiçi), http://userpages.unikoblenz.de/~diekmann/zfal/zfalarchiv/zfal36_1.pdf, 07 Mart 2014.
- Yıldız, Cemal: **Yazılı Basında Metin ve Manşet Basın Dili Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul, Teknik Yayınları, 2000.

Yararlanılan Diğer Kaynaklar

Mitoloji, Din, İdeoloji, Ed. Barış Çoban, Çev. Nurcan Ateş, Zeynep Özarslan, İstanbul, Su Yayınları, 2003.

Yabancı Kelimelere Karşılıklar, Türk Dil Kurumu, Der. Ahmet Bican Ercilasun, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.

Gezi Parkı Odaklı Gelişmeler, Hazırlayan Doruk Bülent, Anadolu Ajansı Haberi, Dosya Adı: A1400321-Ajans/AA Genel, 13 Haziran 2016.

Akşam Gazetesi, 2 Haziran 2013.

Sabah Gazetesi, 5 Haziran 2013.

Star Gazetesi, 21 Haziran 2013.

Sözcü Gazetesi, 3 Haziran 2013.

Yeni Şafak Gazetesi, 2 Haziran 2013.